JURNAL BERLINEZ '38

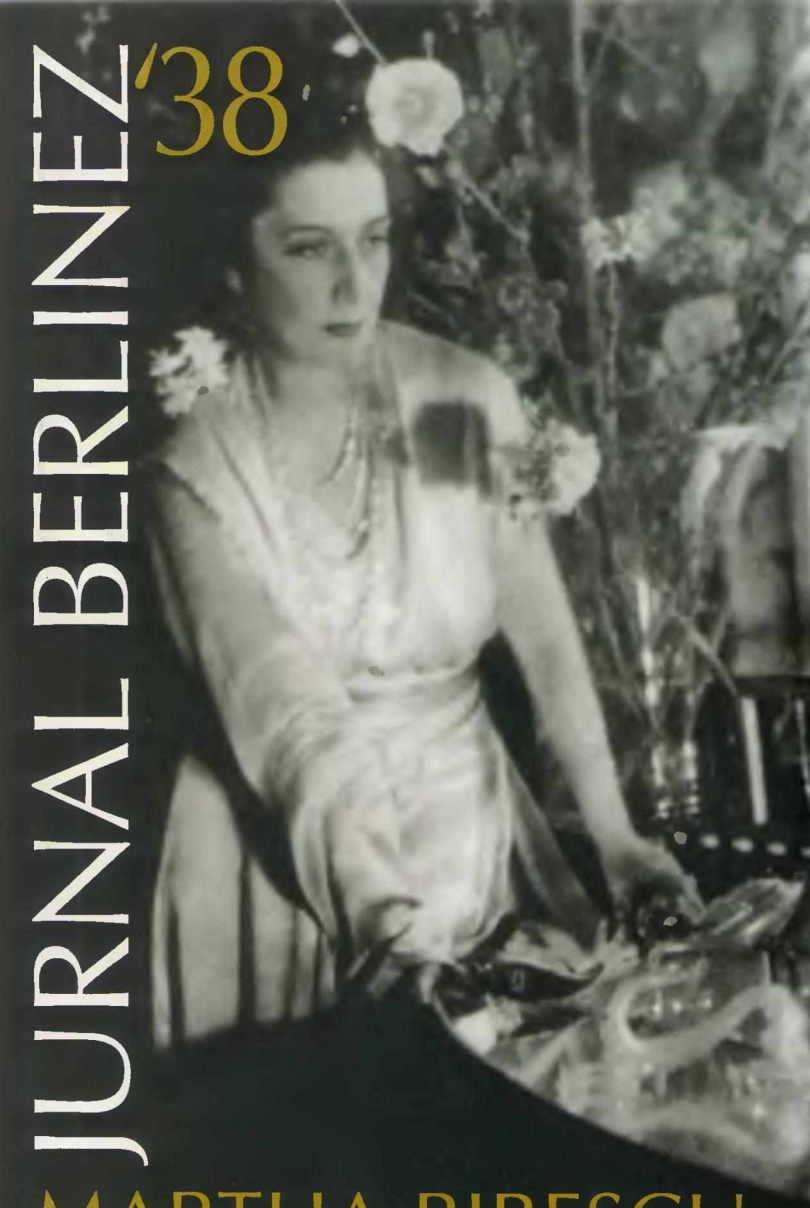

MARTHA BIBESCU

EDITURA VIVALDI

MARTHA BIBESCU

Jurnal berlinez '38

Coperta: DUMITRU POPESCU

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
BIBESCU, MARTHA, principesă
Jurnal berlinez '38 / Martha Bibescu ; trad.: Dumitru Hîncu. - Ed. a 2-a, rev.. - Bucureşti : Vivaldi, 2009
ISBN 978-973-150-030-0

821.133.1-94=135.1
821.135.1.09 Bibescu,M.:913(430 Berlin)(0:82-94)
821.135.1-94
929 Bibescu,M.

MARTHA BIBESCU
JURNAL BERLINEZ '38

Toate drepturile asupra versiunii în limba română aparţin Editurii VIVALDI

MARTHA BIBESCU

Jurnal berlinez '38

În românește
Note și Addenda
de
DUMITRU HÎNCU

Editura *Vivaldi*
București, 2009

Câteva cuvinte lămuritoare

Personalitatea, cu multiple fațete, a Marthei Bibescu m-a interesat de multă vreme și în câteva rânduri am și relevat o seamă din laturile personalității ei. De altminteri, publicul din țara noastră a putut — grație strădaniei unor intelectuali — să afle câte ceva despre tulburătoarea ei figură chiar și în timpul regimului comunist, fie prin traduceri, ca ***La bal cu Marcel Proust*** *(trad. note și indice de nume de Tudor Ionescu, Editura „Dacia", 1976), fie prin culegeri și studii ca* ***Jurnal politic*** *(studiu introductiv, selecție, note și traducere de Cristian Popișteanu și N. Minei, Editura Politică, 1979) sau* ***Interferențe românești în opera Marthei Bibescu*** *de Maria Brăescu (Editura „Minerva", 1983). După 1990, traducerile din opera ei și studiile ce i-au fost consacrate s-au înmulțit firesc atât în București, cât și în provincie (și ar necesita un amplu indice bibliografic), culminând cu masiva și savanta bibliografie (902 p.) datorată lui Ghislain de Diesbach, apărută în excelenta versiune românească a lui Const. Popescu (Editura Vivaldi, 1998).*

Autorul francez s-a documentat asupra eroinei sale în special din marele fond de ***Documente Bibescu*** *aflat la Bibliothèque Nationale din Paris. Dar și în țară a rămas, în urma plecării silite și precipitate a Marthei Bibescu — la 10*

septembrie 1945 — un foarte mare număr de însemnări și scrisori aflate acum în păstrarea Bibliotecii Naționale, a Arhivelor Naționale și a Bibliotecii Academiei Române.

Cercetându-le, am fost ispitit, printre altele, de pasionantul jurnal ținut de scriitoare în iunie 1938[1]*, când și-a întovărășit soțul la Congresul Federației Aeronautice Internaționale ținut în capitala celui de-al Treilea Reich. George Valentin Bibescu era, de altfel, chiar președintele F.A.I.*

Am și citat câteva pasaje din acest jurnal în studiul „Martha Bibescu și Germania", inclus în volumul „Noi" și germanii „noștri" (editura „Univers", 1998), dar mi se pare că el merită din plin să fie adus integral la cunoștința marelui public din mai multe motive.

Mai întâi, pentru că ne descoperă, o dată mai mult, subtilitatea spiritului de observație al scriitoarei, ingeniozitatea și neprevăzutul asociațiilor de idei pe care le făcea în descrierea unor personaje, ironia-i acidă, întinsele relații pe care le avea în „lumea bună" europeană a epocii, dar mai presus de toate un sugestiv tablou al Reichului nazist mediat de figura și decorul intim al numărului doi al acestuia, inenarabilul Hermann Goring, tipice, în multe privințe, pentru regimurile dictatoriale care au îndoliat veacul de care abia ne-am despărțit.

După cum nu mai puțin sugestivă este și evocarea reîntâlnirii, după un sfert de secol, în noi împrejurări, total schimbate, cu fostul Kronprinz al Germaniei wilhelmiene. Venit în țară într-o vizită oficială, în 1909, acesta a cunos-

[1] *Biblioteca Națională, Arhiva Saint Georges*

cut-o atunci pe Martha Bibescu care i-a făcut o impresie extraordinară, atât prin frumusețea, cât și prin calitățile spiritului ei și între cei doi s-a înfiripat o afectuoasă amiciție, în fața căreia trecerea timpului s-a dovedit neputincioasă.

Dar despre toate acestea aș dori ca, mai ales, cititorii înșiși să se convingă.

În aceste puține cuvinte preliminare, mi-aș îngădui doar să adaug că Martha Bibescu, care vorbea și scria la fel de bine în franceză și în engleză, a intercalat în acest jurnal berlinez — scris în grabă, sub impresia imediată a evenimentelor — mai ales în franceză, și fragmente sau chiar câteva pagini englezești. Eu m-am mulțumit să citez în franceză, engleză sau chiar germană, atunci când a fost cazul, doar expresiile ce conferă mai multă culoare, mai multă savoare textului și l-ar sărăci dacă ar fi traduse altminteri decât în note de subsol.

O mică Addenda încearcă să dea o idee, chiar sumară, asupra altor câteva fațete ale personalității scriitoarei, ale implicării ei foarte diversificate, nu numai în viața culturală, ci și în cea politică și socială a unei epoci revolute.

DUMITRU HÎNCU

Marți, 21 iunie 1938

Plecarea spre Berlin azi, marți 21 iunie 1938, la 6.30 dimineața — prin le Bourget — sub un soare îmbietor, Georges a venit să mă ia. Apele Senei reflectă, ca într-o oglindă, casele Parisului. Impresie de vară pe care n-am avut-o nicicând. Totul e nou, frumos. Taher Pașa a ținut să ne însoțească la această oră matinală. M-aș fi lipsit cu dragă inimă. E un om care nu știe ce e somnul. Eu aș fi preferat să mă izolez pe drumul care mă duce către ambarcaderul aerian în această călătorie neobișnuită: PHENIX. Mă îndrept, pe aripi de metal, spre tinerețea mea. Pretextul: F.A.I. Ținta: NIMFA EUROPA. Ieri, azi dimineață, veghea dinaintea luptei. Întreaga memorie mi-e mobilizată. Conștiința mi-e toată proaspătă ca în cele dintâi zori.

Ce legătură am eu cu palavrele acestui egiptean, care n-are nimic comun cu Egiptul și nu-i decât un turcaleț urâcios și roșcat. Slăbiciunea lui Georges l-a lăsat să vină. Georges ignoră arta de a nu fi amabil. Eu

o cunosc. De fapt e măgulit că e condus, chiar și de acest turcaleț urâcios. Eu aș fi spus nu. Dar cel mai rău e că mi se tot adresează mie și nu mă lasă să mă reculeg cum aș dori. Am s-o fac, însă, curând în celula aeriană, în avion. Păcat, însă; fără dânsul această cursă matinală prin Parisul care se deșteaptă și se depărtează ar fi fost o bună ocazie pentru meditație.

Și în loc de una ca asta trebuie să ascult înșiruirea tuturor erorilor săvârșite de actualul guvern egiptean, de rege, sub influența mamei, de consilieri nerozi și toate astea, până la urmă, culminând cu regretele acestui naționalist imbecil tânjind după o epocă când englezii erau stăpâni absoluți. Afirmă că era mai bine când Cairo se afla sub ocupație și Union Jack flutura peste citadelă (ah, amice Lloyd) decât cu enorma notă de plată pentru transferul cazărmilor britanice, al grădinilor și al play-ground-urilor din lungul Canalului Suez. Planul lui Kit. Râd în sinea mea. Naționalismul e o ciumă a spiritului. Rândașul de la bucătărie care-i spune bucătarului-șef: „Las-pe mine, pregătesc eu cina". Maimuțoiul egiptean l-a văzut guvernând pe englez. Și l-a tras de mânecă: „Scoală-te tu ca să stau eu." Rezultatul nu s-a lăsat așteptat.

Aceste lungi doleanțe se înșiruie pe toată lungimea canalului St. Martin și a bulevardului periferic care duce spre Bobigny. Glasu-i cu intonații de canar, o franceză de levantin, vară primară cu franțuzeasca vorbită de bucureșteni, sfârșește prin a fi un zgomot indiferent pentru urechile mele, similar cu cel făcut de motorul

mașinii. M-am culcat târziu, după petrecerea de la Minou și m-am sculat devreme. Am dormit puțin.

Las îndărătu-mi, la plecarea din scumpul meu Paris, eterna mea cetate, o dungă lungă, albăstruie, de fum târâtor. Rândunelele m-au însoțit cu un cânt de adio. Le-am auzit cum nu se poate mai limpede. Tot echipajul e alcătuit din locotenentul Coulouri, radiotelegrafistul Enescu, Georges și cu mine. Potez-ul F7 e un bimotor, proaspăt vopsit. În niște culori urâte foc. De prost gust.

7 fără un sfert. — Am și ajuns la Soissons. Prima pagină, prima vignetă a celor învățate de mine despre Franța. Vaza de Soissons. „Vaza în care această verbină moare". Marna lucește ca un râu de diamante. Începutul istoriei. Urciorul sfărâmat. Biet barbar sfarmă ce nu poți avea: Pacea!

Abia trecuți de Soissons, cu numele lui de morcov, și Georges îmi țipă în urechile-mi astupate: „Laon", iar Enescu, cu accentul răsăritului Europei: „La-one".

7 fără 5.

Aceste orașe trebuie că s-au urât și s-au luptat între ele. Că prea au luat naștere unul aproape de altul. Mă uit la ele cu ochii Îngerului de Apoi.

Iubiți-vă aproapele — cu cât e mai aproape, cu atât e mai puțin iubit.

E nostim să-ți poți spune: Zbori spre Germania. Pleci în Germania. De la Paris la Berlin, pe calea aerului, pe nerăsuflate, către întâlnirea cu cei douăzeci de ani pe care i-ai avut. Ca să regăsești Imperiul sporit de victoria Aliaților. Imperiul mai imperial și mai militarist ca niciodată.

„It is a tale told by an idiot!"[1]

Vedere de ansamblu. Vedere de amănunt. Nunta de la Doorn povestită ieri de Vlasto. Mariajul ruso-german. Kira, fiica marelui duce Kiril, împăratul fantomă al Rusiei, luându-l de soț pe nepotul împăratului fantomă al Germaniei, Ludwig Ferdinand și al finului lui Georges al VI-lea, cel pe care l-am văzut la balul Sutherland cu ocazia încoronării, cel care a fost obiectul unei interpelări în Camera Comunelor. Are dreptul să lucreze în Anglia? Căci ia locul unui unemployed.[2] Onorabilul amic care a făcut interpelarea s-a liniștit doar când a aflat că nu primea salariu și că muncea doar de plăcere. Fratele lui a luat-o de soție pe Kira, Kira despre care Cella pretinde că-mi seamănă.

Descrierea ospățului nupțial. Etichetă rigidă. Printre invitați, bulgarul Ferdinand, fost și el țar odinioară. La toast, Wilhelm al II-lea i s-a adresat lui Ferdinand bulgarul:

— Beau în sănătatea credinciosului meu aliat.

Mutra făcută de Marii Duci. După care Ferdinand, cu o mână pe inimă și cu cealaltă pe cârjă, s-a dus să le spună fiecăruia în parte:

— Eu am fost mereu cu sufletul alături de voi.

Georges țipă:

— În stânga! Chimay! Dar n-are chef să facă un ocol

[1] O poveste spusă de un prost (în engleză în original).

[2] Șomer (în engl. în original)

deasupră-i. Eu l-aș fi făcut. Din spirit de familie aș ocoli ca un vultur gracila clopotniță a Colegiului unde, sub mica-i lespede, putrezește marea Terezia. Nici prin gând nu-i trece. Georges e simplu. Eu nu.

Dinant. Namur. Zborul se desfășoară conform programului, deasupra unui pământ albastru care fumegă la soare; curând vom depăși Belgia; fără probleme.

— Liège! țipă Georges.

Pentru el, important e să ajungă. Linia dreaptă. Media. Această medie nulă. Vrăjmașa mea.

Uriașe dâre de fum. Meusa. Ciudate grămezi de nisip închis la culoare. Întreb: Forturi? Nu. Grămezi de minereuri. O vână de apă. Rinul. Aurul, fetele, zânele, piticii și cobolzii lui.

— Colonia! anunță Enescu în portavocea lui. Și anunțul răsună ca un ecou al Romei. Colonia. Colonia. Germanii cer colonii.

8 și un sfert.

Cuvintele din „Reisebilder"[1]. Sfântul Köln. Ce neagră e săgeata, neagră ca oțelul — sunt cuvintele unui evreu, de care îmi amintesc ca în vis. Ale celui care a iubit și trandafirii din Brenta. Când mi se spune că antisemitismul german a început o dată cu Hitler, ridic din umeri. Claie de ignoranți, aidoma acestor grămezi de deșeuri. De parcă n-aș ști că Wilhelm al II-lea a dărâmat statuia lui Heine pe care Elisabeta de Austria o plasase în grădinile din Acheillion. Ce l-a împins s-o

[1] Celebră operă a lui Heinrich Heine.

facă? Chiar poporul german. De felul lui, el îi iubea pe evrei, pe benedictini şi pe dominicani, pe toţi catolicii, dar în acelaşi timp îi şi detesta şi era gata să-i persecute pentru că trebuia să asculte de poporul lui, iar poporul lui, ca toate popoarele, era imbecil. În Hitler, poporul german a aflat o unealtă şi mai perfectă a imbecilităţii sale. Aproape de evreul Heine, pe care Emanuel îl iubea atât, cele trei replici schimbate ieri cu Sir Charles Mendel.

— You know, my quarter of Jewish blood does not matter. But I do think that the way they threat the Jews is beyond everything. Back to the middle-ages (sic).[1]

După care mi-a servit raţionamentul tipic britanic:

— „Hit a man that hit you back."

Precisely what they must not do.

Because if they hit the man who can give it back that means war. If they hit who cannot give back they can hit comfortably at home and that means peace."[2]

În viaţa mea n-am văzut vreodată pe cineva atât de scandalizat. Ales, sacrificat, holocaust, dar nu într-un asemenea hal.

---

[1] „Ştiţi, nu e vorba de câtimea mea de sânge evreiesc. Dar cred că modul în care îi tratează ei pe evrei întrece orice măsură. Aduce cu o întoarcere la Evul mediu." (În engleză, în original).

[2] „Loveşte pe cineva care poate riposta.
Este exact ceea ce ei nu trebuie să facă.
Căci dacă-l lovesc pe unul care poate riposta, înseamnă război.
În timp ce dacă-l lovesc pe unul care nu poate riposta, o pot face în toată voia şi asta înseamnă pace." (În engleză, în original).

Îmi povestește șantajarea evreilor din Viena.

— Plătiți sau vă gonesc.

Și plătesc. După care-i închid, pentru că sunt evrei săraci. Dar mai întâi li se ia tot. Ca să li se dea copiilor germani înfometați. Concluzia: Sir Charles Mendel socoate că ar trebui să li se dea colonii, „their nuissance value".[1]

Mă gândesc la toate astea. Care-l fac pe Chamberlain să afirme că acum asistăm la o inversare a valorilor: anume, pacifiștii de stânga și de extremă stânga sunt aceia care vor război.

Evenimentul la ordinea zilei, singurul remarcat, e ieșirea din matcă a fluviului Galben. Japonia își sleiește puterile în China. Italia se epuizează în Abisinia și Spania.

Traseul fatal: Paris-Berlin. Unchiul meu, Nicolas, era cu armata franceză când pe străzile Parisului se striga: „La Berlin", ca în „Zaza". Contrariul lui: „Nach Paris."

Dacă și ei ar ști ce simplu e. Dar ar trebui vorbit PHENIX. Nimeni nu știe însă.

Galul vorbea pe limba lui, cum spunea Cacendeca.

Generalul făcea așișderi.

So clever![2]

Dacă vrem să înțelegem, trebuie să ne amintim de etimologia cuvântului *german*, inventat de *franc*. Ceea ce voia să însemne: cel care nu pricepe, nătărăul. Iar

[1] În gât să le stea. (În engleză, în original)

[2] Ce inteligent! (În engleză, în original)

germanul își spune *deutsch*, care vrea să însemne: cel care știe.

Părerea unora despre ceilalți. Dacă aș putea să vă cumpăr la prețul pe care vi-l dau ceilalți și să vă vând la prețul pe care singuri vi-l dați, aș deveni bogat. Asta-i toată filosofia bancară. Și ceea ce-i supără pe naționaliști atunci când vorbesc despre bancheri, făcând spume la gură.

Îmi repet în minte, în ascuns, mereu, cuvinte care mă îmbată. Uite, zbor, fără să întâmpin nici cea mai mică piedică, din Franța în Germania, de la Paris la Berlin. Zbor către întâlnirea cu tinerețea mea și o iau cu mine. Prin ce minune? Prin miracolul ținerii de minte. Doamna Mnemosina. Maria Robinet, bona micuței Emma (Mama) spunea: „Dacă tinerețea ar ști, dacă bătrânețea ar putea". Bătrânețea mea poate, pentru că tinerețea știa. Un mister ce nu poate fi împărtășit, miracolul PHENIX.

De la Oder, câteva zdruncinături. Începe să se facă simțită țara borușilor, Borusia, Prusia, țara adevăraților ruși. Lucru de asemeni ignorat.

Nu aterizăm la Tempelhof, ci la Rangsdorf; Tempelhof e în reparație. Rangsdorf e clubul avioanelor de turism, școala piloților civili. Undeva, pe iarbă, zăresc un uriaș păianjen. E faimosul elicopter despre care Georges o să vorbească în discursul lui.

Am avut nevoie de 4 ore și 30 de minute ca să ajungem de la Paris aici. N-are a face. Îmi întind picioarele. Casc ca să-mi destup urechile. Vremea e frumoasă. Un

vânticel ușor, cerul albastru, câțiva nori. Călcând iarba de la Rangsdorf, îmi spun:

N-am mai venit în țara asta din cealaltă lume, cea care se chema înainte de război. Iarba lor n-a fost călcată de armate inamice victorioase. Și ce dacă?

Domnul von Gronau se arată. Făcând semne cu mâna.

— Welcome to Germany![1]

Are o mutră caraghioasă de angoulevent[2], cu un cioc ce se lățește de la o ureche la alta și niște ochi spălăciți, naivi și hotărâți.

E unul din mariiași ai aviației internaționale, primul german care a străbătut Atlanticul. E vicepreședinte al F.A.I.. Suntem amici. În primul rând și înainte de orice ne vom duce să vedem elicopterul. Inventatorul e acolo. Îmi dă o grămadă de explicații. Admir, fără să înțeleg. În timp ce ni se examinează hârtiile avionului, pașapoartele noastre, eu sunt condusă la clubul din Rangsdorf, o casă fermecătoare, toată numai flori, de tip anglo-americano-german, strălucitoare de prospețime, pe malul unui lac; aceste lacuri palide din jurul Berlinului de care-mi amintesc ca de un vis. Aș dori să ajung la hotel. Nu sunt prea amabilă. Țin neapărat să fac o baie și să-mi acord o oră de somn înainte de masa la Haus der Flieger.[3] Sunt toată stăpânită de

[1] Bun venit în Germania! (în engl., în original)

[2] Angoulevent, Nicolas Joubert, valet al lui Henric al IV-lea. Era poreclit prințul proștilor și al prostiei

[3] Casa aviatorilor

ideea de a-mi recupera somnul de care am nevoie, vitalitatea-mi pierdută.

La sosirea pe aeroport am fost acaparată de o mare tarantulă românească. V. Pokol, aviatoare, elevă pilot. Cică să intervin la București, s-o ocrotesc; e acolo, mă lămurește, pe cheltuiala ei. Georges, care detestă aviația feminină băștinașă, o descurajează printr-un gest și mi-o trece mie. Dânsa se ia foarte în serios. Abia dacă am puterea să-i zâmbesc și să-i fac tot felul de făgăduieli, unele mai vagi decât altele.

„Strange, most strange".[1] Ce mă miră cel mai mult e să mă revăd aici. Nu-i nimic schimbat, deși oamenii vor ca totul să se schimbe. S-au depus mari eforturi, eroice. Dar rezultatele mai că nu se văd. E mereu aceeași natură a împrejurimilor Berlinului din iunie, vara, rododendronii liliachii ai Aeroclubului, aproape de locul de aterizare sunt tot cei care înfloreau în dimineața aceea radioasă când ne-am dus să vizităm poarta Wilhelm și am urcat până în vârful turnului. Lacurile palide, aerul proaspăt, socul, liliacul. Inhalez acest aer cumsecade. Această Germanie.

De-a lungul unui bulevard, după cât se pare foarte nou, lungi șiruri de trandafiri. Mixtura de trandafiri și tramvaie nu-mi face plăcere. În general, nu-mi plac trandafirii pe drumurile publice. Uneori se poate ajunge și la un prisos de trandafiri. Este exact ce nu-mi place în grădinile aranjate de grădinarii germani în

[1] Ciudat, foarte ciudat! (În engl., în original)

România, ca pretutindeni. Vorba lui Philippe L. despre grădina Reginei Maria. Prea mult roz.

— Îmi vine să vărs.

Asta revenind de la Regina Maria unde văzuse multe, prea multe „Dorothy Perkins".

Foarte drăguțe sunt micile și vechile căsuțe cu acoperișuri largi, cu grădini îngrădite, cu câte un copac foarte înalt și câteva tufișuri pe care le privesc dintr-o dungă. Și nu mă mir nici în oraș, mă regăsesc perfect în ele.

Zi cu soare. Ciripitul păsărelelor văratice în orașe, rândunele, vrăbii, lăstuni.

Un colț de casă luminat. New York? Babilon? Mai degrabă Brașov. Mereu și în veci. Un oraș mare, o metropolă, nu înseamnă nici foarte mari muzee, nici foarte mari clădiri.

Ceea ce caracterizează o capitală e înfrigurarea, o anume agitație continuă a oamenilor, care durează toată ziua și toată noaptea. Asta-i Londra, New York-ul și un pic și Parisul; tot restul, oricât de mare ar fi, e provincie sau, oricum, oraș patriarhal. Curtea, reședința stăpânitorului. Asta-i Viena, Nancy-ul, Berlinul a rămas un oraș patriarhal, în întregime marcat de Curte. De stăpânitor. Chiar și în lipsa acestuia forma orașului i-a păstrat amprenta și de aceea spun Brașov, cum la fel de bine aș fi putut spune și Zagreb, întrucât aceste orașe construite după tipicul tuturor orașelor tereziene, indiferent dacă sunt mari sau mici, au aceeași alură.

Este o impresie care mi s-a accentuat îndeosebi seara.

La hotel, la Kaiserhof, am găsit-o pe Blanche, patul făcut, camera pregătită. Niște magnifici trandafiri roșii, cu tulpini lungi, puri și catifelați, trimiși de von Gronau. Violete trimise de dl. Lowel Cabot (din Boston), prietenul nostru, bătrânul delegat american și fiica lui, domnișoara Bradley. Apoi alți trandafiri roșii, parfumați, trimiși de Georges de Ro (și de roze), belgianul, „ofițerul meu de ordonanță".

Dejun la Haus der Flieger cu doamna von Gronau și soțul ei, un alt belgian și un june S.S.-ist german al cărui nume îmi scapă și o să-mi scape în veci.

Vizitarea Casei Aviatorilor în lung și în lat. E fostul Parlament al Prusiei ai cărei deputați au fost trimiși la urmă odată pentru totdeauna și al cărui interior a fost golit ca un fruct în a cărui scoarță a fost construită această casă destul de frumoasă, spațioasă și luminoasă în care Göring face oficiul de gazdă, unde vor avea loc toate festivitățile noastre, ședința inaugurală și restul.

Primul dejun e intim, într-una din încăperile mici, dar în trecere le-am vizitat și pe cele mari. Căutare a frumosului, dorință de apropiere de stilul clasic, de Grecia. Un efort către puritate, stil. Caută. Dar au găsit? Nici mai bine, nici mai puțin bine decât englezii și francezii în același gen. Doar America...

BUCĂTARUL FELICITAT
Haus der Flieger

N-am să uit niciodată fața francezilor la servirea primului fel. Pepene și, pe fiecare felie, o crevetă subțirică.

Am făgăduit să trimit amabilului bucătar șef rețete de bucate franțuzești. Vechea-mi filozofie. „Spune-mi ce mănânci, ca să-ți spun cine ești." Schimbă-le dieta. Dieta întregului popor german. Nu sunt o perfectă Marie-Antoinette? N-au pâine? Să mănânce cozonaci. Superstiția pâinii. Poate fi aflată încă la Homer. Barbarul e cel care nu mănâncă pâine. Treaba asta trebuie că vine dintr-o foarte veche experiență. Chimia pâinii și a vinului. Ceva care trebuie să inflameze ideile, să afirme inteligența. Euharistie.

După dejun, am plecat acasă și m-am odihnit. Au venit să mă vadă mai mulți inși: de Ro, Kinsky, care mi-a trimis un buchet frumos de flori etc. După cină m-am îmbrăcat după moda locului și a țării. Am pus taioru-mi negru de tafta — creație a lui Lanvin — de acum doi ani. Trebuie să cinez cu belgienii; contele d'Oultremont și Georges de Ro. Fapt care mi-a amintit o altă cină, la Bruxelles, în 1912. De ce? Pentru că în cursul cinei am fost întreruptă de un mesaj telefonic al doamnei von Gronau, care mi-a amintit de un altul.

I-am spus foarte deschis, pentru că știu că-l cunoaște pe III[1] și mi-a vorbit de multe ori despre el,

[1] Fostul Kronprinz, fiul lui Wilhelm al II-lea

în special atunci când ne-am aflat cu iahtul pe coasta dalmată. I-am spus:

— În calitate de delegați ai F.A.I. suntem oaspeți ai actualului guvern german și nu înțeleg să întreprind nici cel mai mic gest împotrivă-i cu inși care s-ar putea — sau nu — să-i fie prieteni. Nu știu care-i poziția ta. Dar n-aș vrea să plec din țara lor, unde le-am fost cândva oaspete, fără a încerca să-i văd. Aș vrea să-i văd până la congresul F.A.I., dacă socotești că asta n-ar crea neplăceri.

Și dânsa mi-a spus:

— Lasă în seama mea. Eu cred că-i puteți vedea foarte bine. Am să-mi întreb soțul și o să vă dau de știre diseară.

Când să înceapă propriu-zis cina, m-a sunat, m-am dus la aparat și dânsa mi-a spus:

— Am vobit cu soțul meu și mi-a zis că-i de acord, încât i-am telefonat amicului nostru să-i spun că ești aici și că vrei să-l vezi. A fost încântat și m-a asigurat că te sună diseară, pe la nouă. Singurul lucru asupra căruia a stăruit soțul meu e că nu trebuie să-i pomenești despre „le programme des fêtes"; el nu e invitat și ar putea fi afectat. Soțul meu regretă, dar nu poate să-l invite, încât e mai bine să nu pomenești nimic despre ce o să se întâmple la Haus der Flieger și tot restul.

I-am răspuns că-i în regulă și i-am mulțumit. Încerc un sentiment ciudat când mă gândesc că el e în afara evenimentelor și că, probabil, ar fi dorit să primească o invitație, pe care n-ar putea, însă, s-o obțină în această țară și în acest oraș.

Cum s-au mai schimbat vremurile!

„Îndată ce din această zi ...

Trâmbița sfântă vestea că va reveni..."

Mult mai mult decât orașul sau decât orice altceva. Și tot dânsa mi-a spus:

— Tot ce trebuie să vezi e Potsdam 4311.

21 iunie 1938

Înainte de sfârșitul dineului, un groom s-a apropiat de mine și m-a anunțat: „Sunteți chemată la telefon", fără să precizeze, însă, și de cine. Dar am înțeles. Era o repetare a scenei de la Hotel de Flandres din 1912 și, curios, încăperea din hotel în care se desfășura dineul semăna aproape leit cu cea de atunci, masa noastră era tot în stânga, iar eu trebuia să străbat încăperea și s-o iau spre dreapta. Sentiment de „déja vu" pe care l-am încercat arareori, dar nu fără mândrie. Numai că oaspete la masa noastră a fost atunci Hubert de Fels, mort apoi în război, iar acum era Georges de Ro, care și-a pierdut piciorul în război.

Iar în 1912 numele celui care mă sunase a fost rostit foarte limpede de micul chasseur d'hôtel belgian, urmat deaproape de un prea plecat portar, iar eu vestită cu glas răsunător:

„Monsieur le Prince d'Allemagne vous demande au téléphone".

L-am urmat, dar, pe groom-ul de la Kaiserhof, care mă anunțase, păstrând anonimatul și, ridicând micul receptor negru, am auzit:

— Dumneata ești, Marthe?

Era cât pe aci să spun nu. Glasul îmi părea necunoscut. Nu mi-l aminteam. Era un glas cald, bărbătesc, bien posé. Care mi-a spus:

— Prințesa moștenitoare întreabă dacă ai dori să vii, împreună cu soțul, să cinați mâine cu noi. Aș vrea să vă trimit mașina la șapte fără un sfert, pentru că altminteri n-ați nimeri. Și, râzând ușor, a adăugat:

— Ești liberă?

Instantaneu mi-am amintit ce-mi spusese doamna von Gronau și am replicat:

— Nu sunt foarte sigură în ce-l privește pe Georges. Dacă n-o să poată veni, dau telefon. Dacă poate, nu mai telefonez și rămânem înțelești; oricum, eu caut să vin.

Nu-mi amintesc prea bine dacă programul urmează să înceapă în 22 sau 23. Stabilim toate amănuntele. Haină de seară. Am întrebat: cravată neagră? El a insistat: haină de seară; era vechiul lui fel de a o spune.

— Pe dumneata te rog să vii în rochie de seară. Vreau să văd cum mai arăți.

I-am replicat:

— Ca o „Grossmutter".[1]

El râde, protestează; nu știe cât e de adevărat. Apoi:

[1] Bunică (În germ., în original)

„Ernste und stille Gedanken
Mir durch die Seele ziehen,
Dann weiss ich dasss in fernen Franken
Meine geliebten Rosen blühen"[1]
Mă întreabă:
— Mai știi germana?
— Îți mai aduci aminte, n-a fost niciodată prea faimoasă.
Îmi repetă numele:
— Marthe, și iar, mâine la 7 fără un sfert mașina e la tine, să te ia.
Sunt douăzeci și cinci de ani de când n-am mai dat ochii unul cu altul. Un sfert de secol. Și ce secol.
Mă întorc la masă. Georges mă întreabă din ochi. Îi fac semn: mai târziu. Înțelege. După dineu ieșim cu de Ro să luăm puțin aer. Au hotărât ca turcul să fie ales vicepreședinte al F.A.I., în locul lui Kinski care, devenit președintele unui Aeroclub german, din austriac cum fusese, nu mai poate rămâne vicepreședinte în urma Anschluss-ului[2]. Finis Austriae. Mutra lui Kinsky, care e nazist. Ne plimbăm pe străzi, în jurul grupului de case în care se află Kaiserhof-ul. Plimbare provincială. Trecători rari, mașini puține, dar vitrinele magazinelor luminate. E 10 1/2 seara. Privim turla unei

[1] „Grave și tăcute gânduri
Prin al meu suflet rătăcesc,
Și știu că în ale francezilor pământuri
Mult iubitele-mi roze înfloresc" (În germ., în original)
[2] Anexarea Austriei de către Germania nazistă în martie 1938

biserici aflate foarte aproape de hotel. Georges de Roîi critică arhitectura. Nu cere efort. Mi-amintește de exclamația mea din prima vizită făcută la Berlin, văzând turla unei alte biserici: „Dar e prea scundă!"

La unsprezece ne înapoiem, cuminți, la hotel.

Trebuie să ne ducem la culcare spre a fi pregătiți pentru ziua de mâine care rămâne, în secret, pentru mine, în pofida programului, ziua cea mare!

Mi-am dat întâlnire dimineață cu domnișoara Bradley (fiica vicepreședintelui american G.L. Cabot) ca să mergem la muzeu s-o vedem pe frumoasa Nefertiti.

Miercuri, 22 iunie 1938

Dimineață însorită și aceeași lumină ca atunci în dimineața când III a venit să mă ia cu mașina-i luxoasă spre a mă duce să vizitez palatele imperiale care, pe vremea aceea, erau casa lui și a tatălui său! Aceeași lumină, același anotimp, aceeași dimineață; îmbălsămate, prinse în capcană, închise sub sticlă, cele două tinereți ale noastre, în același sicriu de cristal.

Refac, aproape identic, traseul din dimineața aceea faimoasă când am străbătut orașul, numai noi doi, anunțați de claxon, printre zâmbete, aclamații și strigăte de bucurie.

— Trebuie să saluți, ăștia cred că ești Cecilie.

Aceeași dimineață, dar de astă dată în taxi cu domnul Cabot din Boston și fiica lui, doamna Bradley; am vizitat muzeele, respectiv o altă regină decât regina Luise, pe Nefertiti, cea cu gâtul lung. Iar acum ne îndreptăm spre Pergam și Babilon ca să vedem de ce mor imperiile. După aceea am să mă duc să-mi prezint omagiile lui Albert Dürer și Holbein. Cei doi companioni sunt foarte drăguți. Despre bătrânul american

cultivat din Boston, gazda mea de pe cheiul Charles River, mademoiselle Viaud îmi spunea:

— Ce cinste, să locuiești la familia Cabot! Se poate, drăguță, să nu știi cântecul:

Boston, the land of the bean and the cod
Where Lowel speak only to Cabot
And Cabot only to God[1]

În toate țările sunt mărimi ale acestei lumi, iar eu resimt puternic și retroactiv cinstea de a mă plimba cu Mr. Cabot și cu fiica lui, Mrs. Bradley, născută Cabot, prin străzile acestui Berlin în care gloria Hohenzollernilor a apus.

Dejun cu micul domn Djuvara, ministrul plenipotențiar român. Nespus de caraghios. Cravata, părul, fanfaronul congenital. Teoria lui despre România, ilustrată prin femeile dominatoare (sic), după care recită, pe același ton și același plan, Anna de Noailles, Didina, Vaca[2] și... eu.

Mă simt teribil de rușinată. Probabil că lui Georges nu-i face plăcere discuția asta. L-am silit într-un fel să participe, spunând:

— Dar despre bărbați? Aici se află bărbatul care conduce delegațiile a treizeci și opt de națiuni. E cotat ca al douăzecilea aviator din lume etc. etc.

---

[1] Boston, patria bobului și codului
În care Lowel vorbește doar cu Cabot
Și Cabot doar cu Dumnezeu

[2] Abreviere ironică a numelui Elenei Văcărescu

În România noi n-avem perspectiva reală a lucrurilor și, printre bărbați, există o mare doză de gelozie, în mai mare măsură decât printre femei. Eu chicotesc pe înfundate.

Un lucru bun la acest dejun luat într-un mic restaurant au fost icrele negre românești.

Directorul:

— Excelență, sunt din țara dumneavoastră.

Chelnerii ne tratează cu Königliche Hoheit[1] și ne răsfață.

Înapoi la Kaiserhof.

Schimbăm cărți de vizită cu soții Ribbentrop care locuiesc în același hotel. Ciudat pentru un ministru de externe în propria capitală.

Dejunul dat de el pentru delegații F.A.I. va fi rezervat exclusiv bărbaților. Lucru care mă bucură pentru că, fără doar și poate, nu i-am fost pe plac când ne-am întâlnit la Londra, dar în ce-o privește pe Circe[2], o să fie deziluzionată când o să afle că n-o să ia parte la dejunul oferit de ministrul de externe, dânsa care i-a fost totdeauna o gazdă ospitalieră, generoasă, la Londra și la Mount Stewart. Am pus-o la curent pe Frau von G. cu acest aspect ca să întreprindă ceva.

Iau ceaiul singură în camera mea, apoi mă odihnesc, mă pieptăn și aleg rochia pentru seara. Sunt în încurcătură. În situația să aleg, ca de obicei, între

[1] Alteță regală (în germ., în original)

[2] Soția lordului Londonderry, amândoi buni prieteni ai familiei Bibescu

negru și alb. Negru pentru doliul monarhiei, pentru îngroparea tinereții? Doliu pentru a fi Electra? Sau, mai bine zis, pentru a fi Casandra? Să-i spun ce s-a întâmplat? Oare să nu-l fac să înțeleagă că pregătirea nu înseamnă nimic, căci zeii nu pun la cale decât întâmplări neprevăzute? Poate că doliul ar fi fost cel mai nimerit pentru toate astea. Doliu pentru insultele revărsate asupră-mi de bunii mei prieteni din cauza lui și a prieteniei cu el. Doliu pentru înțelepciunea nimicită de ură și prejudecăți? Doliu pentru mândria înfrântă și, mai mult, pentru mândria șocantă a celor victorioși? Doliu pentru că atât de des a fost numit „măcelarul de la Verdun"?

Ori să arborez rochia albă de dantelă, cu riscul de a auzi spunându-se: „Se poartă ca o tinerică?".

Blanche Caniot, care nu-mi înțelege diversele laturi ale ezitărilor mele, înclină spre alb, iar cel care decide e soarele. E foarte cald, vreme splendidă și în aceste ținuturi din nord la 7 și 1/4 seara lumina e încă foarte strălucitoare. Drumul e lung, plecăm doar la țară. Optez deci pentru rochia albă. E mai puțin decoltată decât cea neagră și comportă o jachetică cu mâneci lungi și guler înalt, din aceeași dantelă cu rochia. Totul completat cu mănuși cu manșete, tot din dantelă. Iar pentru a estompa nepotrivitul aspect virginal, cerceii mei de smaragd, la corsaj broșele pătrate, marele smaragd și, în fine, un trandafir roșu închis, aproape negru, semn că fac parte din trecut.

Odată gătită, Georges nu suflă un cuvânt, supremă

dovadă de aprobare. Altminteri criticile i se abat, dese ca grindina.

— Voalul ăsta nu merge.

— Când am să-mi ridic mantoul n-o să mai atârne.

— Nu asta voiam să spun, te trage la față.

Cum nu se poate mai amabil!

Astăzi tace, însă, mâlc.

Un comisionar vine să ne vestească pe un ton confidențial „Der Wagen von Potsdam"[1] și adaugă în șoaptă, „Von Cecilienhof"[2].

Nimeni nu-i mai pomenește numele, nu mai e numit. Incognito-ul este, astfel, asigurat și chiar numai acest lucru e teribil pentru cine își amintește.

Povestea asta am s-o spun stelelor la noapte. Mai întâi mașina de culoare roșu închis, lucind toată, fără nici un semn distinctiv, nenumită nici ea. Apoi lungul drum sub soarele de amurg, care întârzie să apună, dispărând încet, numai aur, în pădurile de pini. Odinioară mi-am întâlnit prietenii, pădurile de pini, prin poarta Brandenburg, închisă tuturora în afară de el. Odinioară; acum deschisă oricui, până și mașinii lui.

Odinioară, niciodată deajuns.

Trunchiurile pinilor au o culoare de vază etruscă, de trup al unui maltez gol, de care-mi aminteam. Revăd periferiile idilice ale tinereții mele, arborii de soc, tufele de liliac ale tinereții mele, parfumul acelei

[1] Mașina de la Potsdam (în germ, în original)

[2] De la Cecilienhof (Reședința Kronprinzului)

vremi, parfumul tuturor vremurilor. Îmi tot repet litania. Mă îndrept din Berlin spre Potsdam, prin Siegesalee, spintecată, lărgită pentru triumful lui Hitler, fost Feldwebel.[1] Pentru prima oară am trecut prin Siegesalee în 1909, într-o mașină care tot a lui III era.

Da, dar în sunetul celor trei note ale pasării lui Siegfried care ne însoțeau odinioară traseul, iar îndărătul nostru trâmbițașul în livrea brodată toată cu vulturii lui Frederic Barbarosa.

Conversație cu omul de la volan, conversație cu Georges, alternate. Viteză. Mașina. Geamul. Mângâiere a mâinii lui Georges pe păr. Mă aranjează. Gândul mi-e tot la greutatea de a alege rochia. Die Grossmutter...

Kinsky, care m-a văzut la plecare, mi-a spus: „What a lovely dress"[2]. Ce mai, sunt îngrijorată. Am consultat-o până și pe coafeză: ce se poartă aici, la Berlin? Mi-a răspuns: „Weiss"[3]. Nostim, nu? Să fi simțit revenită această frivolitate, această dorință de a compune ceva cu mine însămi care să constituie o armonie. Mi-o mărturisesc cu un amuzament pe care nu mai încerc să mi-l ascund. E o anume plăcere de a mă umili, de a-mi vedea defectele și slăbiciunile altor femei. It is good for my morals.[4] Sunt vag recunoscătoare celui al cărui glas a fost suficient ca să deștepte în mine prostia-mi stinsă. Îmi repet lucruri care m-au măgulit în

[1] Sergent major
[2] Ce rochie frumoasă (în engl, în original)
[3] Alb (în germ., în original)
[4] E bine pentru moralul meu (în engl., în original)

viață pentru că marcau deosebirea dintre celelalte femei și mine. Vorba lui Robert de Montesquiou: „Tarantula balcanică o înțepa pe Anna, o înțepa pe Vaca, ba până și pe regina Maria." Iar la finele capitolului această mică notă: „Doar prințesa Bibescu a scăpat de mușcătura iritantei insecte."

Sunt, oare, vrednică?

După o oră pe acest drum ce fugea sub roți și mi-a părut atât de scurt, o intrare în parc, o alee adâncă, sentimentul de a mă întoarce acasă seara și mașina oprește în fața unui peron, peronul acestei case necunoscute în care se petrece ce a mai rămas din viața lui. Un bărbat în livrea, ușa joasă a intrării ce se deschide și numaidecât, în deschizătura sumbră a casei sale, dată în lături spre lăuntrul vieții, și încă neluminată, iată-l în picioare, îmbrăcat tot în alb, parcă spoit cu var de sus până jos, inclusiv părul; aceeași prelungă siluetă, elegantă, dreaptă, cu gâtul lung, cu micul chip ascuțit, cu ochi albaștri, bridați, atât de aproape de ivirea nasului mic, nasul ascuțit al Marelui Fritz; cu un aer ironic, fin, mâini mici, picioare sprintene, statura înaltă și ușoară, aceleași, doar cu douăzeci și cinci de ani mai mult; douăzeci și cinci de ani invizibili, căci părul îi era gri argintat și la tinerețe, iar acum pare să fi fost doar pudrat ca pentru un bal mascat.

Abia apoi văd și amănuntele, epoleții aurii, steaua ce țâșnește din gâtul drept în loc de cravată, mica claviatură a decorațiilor pe uniforma de pânză, uniforma de vară.

Prima impresie e ca o străfulgerare. Un tânăr înalt, alb de sus până jos. Iar eu îmi repet în străfundurile memoriei: Măcelarul de la Verdun, spaima lumii, asta a fost bărbatul ăsta în alb, tânărul ăsta, vechiul meu prieten, făgăduială de veșnică amiciție, în ciuda tuturor, făgăduiala de a rămâne puri, de neatins. O planetă de care se va aminti.

Schițez o reverență de fantomă dinaintea acestei fantome, iar el îmi sărută mâna. Vechile, bunele noastre obișnuințe! Nu știam, însă, că o nimerisem atât de bine. Puțin mai târziu, la masă, el va spune, râzând dar și cu o umbră de amărăciune:

— I wish they would have seen what she did when she came in.[1]

Iar Cecilie va spune:

— Yes, yes! Pentru că au dat o circulară care interzice femeilor germane orice act de politețe față de regalitate.

Iar eu, cu insolența-mi instantanee, voi răspunde:

— I am not a german woman. I was born a free woman.[2]

E realmente înduioșător în ce hal au ajuns, să observe asemenea lucruri și ca ele să-i preocupe. Sunt lucruri care spun mai mult decât orice.

Ce nostim își rezumă cazul:

— Sunt o anomalie istorică.

---

[1] Aș fi vrut ca și dânșii să fi văzut ce-a făcut când a intrat. (în engl., în original)

[2] Eu nu sunt nemțoaică. Eu m-am născut femeie liberă. (în engl., în original)

A spus-o în franceză. O franceză mai curată. O vorbește destul de bine, iar dânsa foarte bine și fluent. E urmarea celor patru ani petrecuți la Stenay, Cartierul lui general din Franța, sinistră scuză de a și-o perfecționa. De ce, vai, de ce n-a deprins altminteri lecția. Văd că trebuie să-mi pun ordine în coborârea mea în infern, în vizita la aceste năluci.

Mai întâi, când l-am văzut atât de neschimbat, când mi-a sărutat mâna și i-am făcut reverența, îndărătul lui n-am zărit decât un ins, doar unul, aghiotantul, întreaga-i casă civilă și militară. Toată suita redusă la acest ins. Simbol a ceea ce a fost.

După ce a dat mâna cu Georges, am trecut din vestibul într-o încăpere mult mai mare, cu o imensă fereastră în stil Tudor englez care dă spre un lac, aidoma cu lacul lipit odinioară de Marmor Palais. Multă verdeață, apă argintie, stufăriș legănat de vânt. Încăperea e dominată de fereastra asta mare, împărțită de pătrate negre de stejar și arătând cum nu se poate mai englezesc. Un cămin mare, fotolii pe măsură, totul negru și confortabil! Ansamblul îmi pare o străfulgerare. Este exact casa pe care am plănuit-o și comandat-o cu foarte puțină vreme înainte de război și despre care el mi-a scris. Ce izbitor răzbate dragostea și admirația pentru tot ce-i englezesc din aspectul acestei încăperi — și cu toate astea au fost destul de proști, destul de nebuni să atace Anglia, să creadă că ar putea distruge Anglia.

Mereu ucizi ce iubești... Nu totdeauna.

Îmi spun că sălașul lui Alaric trebuie să fi fost croit pe același calapod cu o casă romană, cortul lui Mahomed al II-ea trebuie să fi încercat să imite splendorile curții împăratului bizantin și tot așa, tot așa mai departe.

Iar tot timpul îmi spun în gând: se cuvenea să fac o reverență în fața acestui mort viu.

Suntem abia de câteva clipe împreună și deja vrea să mă scoată la lumina zilei, să-mi arate grădina, acum ca odinoară. Mă ia de mână și mă conduce către o mică terasă pavată. Mă privește mai atent decât o putea face în casă, în care se și strecurase amurgul. În grădină, sub cerul clement, mă vede mai bine. Cum mă privește! Atât de insistent, încât mă derobez căutăturii și mă întorc în casă. Anii sunt timizi! Aproape că alerg. El mă urmează, și-a petrecut mâna sub brațul meu, mă ține prizonieră. Revenim în încăperea largă și, abia întorși, se arată și soția. Altă emoție, altă privire, care de o parte și de alta trebuie să facă un salt de douăzeci și cinci de ani pentru a ajunge să se înțeleagă.

Pe dânsa n-am mai revăzut-o din dimineața aceea de iarnă când m-a căutat ca să vin să-mi iau rămas bun la Marmor Palais.

E aceeași femeie înaltă, brunetă, mult îngrășată dar, ca o compensare a acestei greutăți, o prospețime a tenului bine păstrată. Îmi zâmbește, îmi ia ambele mâini. Mai mult țipă decât vorbește:

— Scumpa mea prințesă!

E un fel de elan, un soi de recunoaștere tacită a faptelor; nu, nu sunt cea de care ar fi trebuit să se teamă. Glasul glumeț al Împăratului, socrul ei:

— Când dă divorț Cecilie?

Și pisălogeala lui Emanuel, înainte chiar ca el să fi dat ochii cu mine, înainte de a-mi fi vorbit, la simpla vestire a sosirii sale în orizontul nostru, în aprilie 1909[1]:

— Biata Cecilie! Biata Cecilie!

Poartă o rochie de muselină cafenie și, la gât, un șirag de perle. Pieptănătura i-a rămas aceeași. Pieptănată ca sora mea Jeanne, moartă în 1912. Părul adunat în creștet și o buclă care-i cade pe frunte. Și-a păstrat frumoșii-i ochi umezi de rusoaică, pomeții înalți, zâmbetul, gropițele, statura-i frumoasă, un pic bărbătească. Îmi place, mi-a plăcut de când o știu. Orice teamă apusă, cred că și eu îi plac, cu unele restricții. Trecem în celălalt salon. După cuvintele încrucișate ale luării de contact, în care frazele sunt întretăiate de un pic de stinghereală, un pic de emoție, Cecilie îmi arată portretul fiicei ei, Cecilchen, mica Cecilie, foarte blondă, foarte fină, pe care n-o cunosc. Acum e într-o clinică, a fost operată... La un moment dat apare o fată, grațioasă, foarte zveltă, blondă, destul de asemănătoare cu tabloul. E amica lui Cecilchen care stă la ei... Ca de obicei, n-aud numele când mi-e prezentat cineva, prea ocupată ca să văd, iar cele două simțuri nu-mi sunt suficiente, de parcă efortul mintal făcut de ochii prea slabi ar avea drept consecință astuparea urechilor. O economie cerebrală involuntară. Nu rețin cu plăcere numele figuranților pe care n-am să-i mai revăd niciodată.

[1] Când Kronprințul a făcut o vizită oficială în România

Venind spre mine, fata se prăbușește într-o reverență până la pământ și-mi sărută mâna. Poftim, una care nu ascultă, care nu-i destul de ascultătoare!

Mergem la masă. Străbătând mai multe uși, mai multe saloane. Cecilie, amabilă ca altădată când ar fi trebuit să devină, nici mai mult, nici mai puțin decât împărătească, dă prioritate invitatei, ceea ce nu făceau nicicând grobianele noastre prințese din România, cu excepția Elenei de Grecia.

În toată încăperea, invadată de amurg, plină și de întunericul ce emană din lambriurile sumbre, doar masa e luminată. Lumânări, un lux calm, doi servitori tăcuți. Suntem șase în jurul mesei. Georges e în dreapta ei, eu în dreapta lui; lângă mine, domnul din suită, în stânga lui prietena lui Cecilchen. Primul fel — într-o tavă adâncă de argint — niște raci magnifici, jupuiți. Șampania e la gheață.

Masa nu durează mult, e elegantă, bună, bine servită. Se lasă cu un soi de intimitate, aproape gingașă, între toți convivii, ca între niște foști prieteni ce se regăsesc după o lungă și foarte primejdioasă călătorie. Câte lucruri nu sunt de povestit! Ei sunt foarte deschiși. Și în cinci minute am înțeles că sunt numai proteste și doleanțe. Umiliți și ofensați, ca toate mărimile. E regula generală pe care am descoperit-o. Pentru ei, trebuie s-o mărturisesc, deosebirea e cumplită. Mai întâi evocă plângerea în legătură cu reverențele.

— Nimeni n-are voie să-și exprime respectul față de prințesa moștenitoare.

O spune el.

Nici un german nu mai are voie să se încline în fața regalității.

E rândul ei s-o spună. După care urmează răspunsul meu.

Vreau s-o spună limpede, îi împing s-o facă. Le spun că m-am informat în legătură cu statutul, cu standingul lor. Totdeauna mi s-a spus că sunt tratați cu cel mai desăvârșit respect.

— Da, înainte, dar nu acum.

Insist. Afirm că i-am întrebat pe Londonderry ce atitudine are H.[1] față de familia imperială. Și mi-au răspuns că atunci când fiica împăratului (ducesa de Brunsvick) cinează la Hitler e plasată în fața acestuia și că ea face oficiul de gazdă. Și că la fel se întâmplă și cu ducele de Saxa-Coburg și Gotha, Hitler îi dă întâietate, îl lasă să treacă înaintea lui.

Izbucnesc amândoi deodată.

— Ei, da, pentru că i se zvârcolesc la picioare. Noi suntem însă, trecuți sub tăcere, n-avem dreptul să suflăm.

Revin:

— Cum așa? Londonderry mi-a povestit că dacă nu sunteți văzuți e pentru că H. vă ține în rezervă și nu vrea ca să vă frecați de toți nechemații.

Din nou proteste. Își spun unul altuia.

— Auzi ce le povestește. Nu-i deloc așa. Din contră,

[1] Hitler

vrea să facă poporul să ne uite. Nici un ziar nu ne pomenește numele, nu primim scrisori, portretele noastre nu sunt expuse în magazine. Chiar și acum, cu ocazia aniversării nunții, doar câteva ziare străine ne-au reprodus fotografiile. Nu ne arată pic de considerație.

Discuția se oprește asupra lui Mussolini, atunci când eu remarc arta acestuia în ale diversiunii.

— Poate o să învețe de la Musso valoarea principiului monarhic ca o garanție a continuității.

La care el se întoarce zâmbind către mine:

— Ce deosebire! Ce om, Mussolini ăsta! Am fost la el și am stat de vorbă două ore. Celălalt (aluzie la H.), să vă spun eu care-i diferența; îl cunosc bine și pot să vă mărturisesc. Totdeauna am simțit că trebuie să-i spun: Nu fi nerăbdător, totul o să se sfârșească cu bine. Am simțit că ar trebui să-l domolesc; în ce-l privește, însă, pe celălalt (adică pe M.), i-aș spune: Arată-mi ce să fac și o fac. Sunt gata să-mi dau viața pentru dumneata (sic).

Drept care, eu le relatez propria mea viziune asupra celor doi, pe care nu demult i-am văzut la Centocello suprapunându-se pe același fond de cer, urmăriți de la cincizeci de metri cu lornieta, vreme de două ore. Le ofer dar concluziile mele.

Simt că-i interesez atât pe unul, cât și pe celălalt.

Le spun că, pe moment, i-am conceput, pe M. și pe H., ca pe un cuplu. Ca la o însurătoare, iar îndărătul lor, la zece metri, Goebbela, Ribbentrop, Starace, Ciano,

de Bono etc. ca domnișoare de onoare. Soțul era M. și mireasa H. Cu trăsături nedefinite, cu spatele îndoit, cu umerii căzuți. Pe când celălalt, cu pumnul în șold, aducea a mascul triumfător. Și spre a completa tabloul, cinci mii de trompeți intonând marșul nupțial din Lohengrin.

Toată lumea râde, iar spre a-mi completa explicația adaug:

— Există țări masculi și țări femele. Italia este o țară femelă, de unde și adorarea lui Musso. Germania e o țară mascul care cade în transă în fața unei femele. Aceeași poveste ca și în cazul Angliei și al reginelor ei.

Monologul are darul să-i binedispună pe toți.

III își reia expozeul asupra vederilor lui politice. Și vorbește exact cum a făcut-o cu patru ani înainte de război.

— Opinia mea e mereu aceeași. Germania trebuie să fie prietenă cu Franța.

Vorbește aproape în șoaptă, clar, fără emfază, dar accentuând cuvintele.

— După care Anglia o să li se alăture. Dar ei au abordat-o mereu greșit. I-am spus-o lui H. (de unde conchid că, totuși, comunică). Nu știu cum să procedeze cu un prim ministru evreu, Blum. Ce importanță are asta? (e mereu același, clarvăzător, ironic, fără prejudecăți, fără amor propriu, fără pică, megalomanie și atât de rezonabil, de odihnitor) Apoi continuă:

Am vorbit despre toate astea aici, în această încă-

pere, la aceeași masă, cu Stresseman, cu Brüning, cu Schleicher[1], pe care l-au ucis, François Poncet[2] o știe.

Are o bună părere despre François Poncet. Îl citează cu mare plăcere.

— Ce-i mai plictisitor cu omul ăsta (aluzie la H.) e că n-are simțul umorului. Înghite orice, dacă e lăudat. Lauda nu-i e nicicând destulă. Iar Goebbels întrece măsura (aici face un gest) Deci îl detestă.

Îmi povestește următoarea anecdotă. Nu demult, în Bavaria a avut loc vizitarea unor centre muncitorești. La plecare, în gară, Göring se adresează muncitorilor în prezența lui H.. Și le spune textual: „Iar acum, aceste mii de muncitori vor săpa, mein Führer, cu mâinile lor pământul pe care ați călcat și fiecare dintre ei va istorisi asta acasă la el ca pe o sfântă îndatorire".

— Și el înghite tot. Dacă cineva ar încerca să-mi spună mie așa ceva, l-aș plesni. Pentru el nu-i, însă, niciodată *prea mult*. Înghite orice. Îmi amintește de tata.

În clipa aceea mi-am dat seama de geniul lui Stresseman atunci când, în jurnalul lui, a notat: „Toți Hohenzollernii cu ochi albaștri sunt geniali".

— Eu discut mereu cu Cecilie că dacă am izbuti să-i convingem să se ducă la Doorn[3] și-ar cădea în brațe unul-altuia.

---

[1] Gustav Stresseman, ministru de Externe între 1923 și 1924, Heinrich Brüning, cancelar al Germaniei între 1930-1932, Kurt von Schleicher (în manuscris eronat, Schleifzer), asasinat de naziști în iunie 1934

[2] Ambasadorul Franței la Berlin

[3] Reședința olandeză a lui Wilhelm al II-lea, după abdicarea lui.

— Lucru presimțit de mine și absolut adevărat. În tot timpul lecturii scrisorilor prințesei Radziwill către generalul Robiland, am simțit cum lua naștere acest fenomen de prefigurare: W. II încercând să devină Hitler. Dar mereu potolit de Cancelar, de curteni, de toată lumea. Ăsta nu e pus la punct de nimeni, căci e propriul lui Cancelar!

Amândoi râd în hohote. Iar când pomenesc de prințesa Radziwill, născută Castellane, III remarcă:

— O uram. Era prietena tatii. Care ne obliga mereu s-o vizităm și era un chin.

Prin nu știu ce ocol revenim la regele Italiei și la Musso. Prințul imperial afirmă:

— L-am întrebat pe rege ce simte pentru el. Și mi-a răspuns: Ne simțim ca doi frați (sic) (sicissimo).

E răspunsul dat cuiva de sânge regal, unui „Sire și frate" potențial. E felul de a se exprima între ele, al Casei de Savoia și al Casei de Prusia. Ce mai, mare încredere. Victor Emanuel al III-lea și Benito Mussolini, odrasla de fierar, din constelația Gemenilor, Castor și Pollux. Cât e de adevărat și cum m-am mai convins de asta în convorbirile mele cu Alfons al XIII-lea, care se arăta disperat că nu și-l putea găsi pe al lui, pe adevăratul dictator, un plebeu, care să se priceapă să fascineze fiara și s-o țină la respect. Fiul lui Romanones, fiul lui Primo[1] nu erau buni. Niște inși care frecventau

[1] Dictatorul spaniol Primo de Rivera

cluburile, niște domni. Te apucă groaza! Ce trebuie e vaccinul prelevat chiar din fiară. Musso, Hitler, ăștia da! Frații pe care te poți bizui când ești rege. Cu totul altfel a sunat, totuși, confidența făcută de regele Italiei lui Charles de Chambrun care l-a întrebat ce părere avea despre Musso, iar regele i-a răspuns simplu: „E foarte capabil", de parcă ar fi vorbit de majordomul-șef. E foarte probabil ca amândouă răspunsurile să fie adevărate. Cel dintâi dat fratelui care putea înțelege, celălalt, circumspect, dat de regele Italiei ambasadorului Franței. Oamenii să nu capete, oare, decât răspunsurile pe care ei înșiși le-au provocat, colorate dinainte cu culoarea pe care ei o reflectă? Sunt magnific confirmată în opinia-mi secretă de acest fiu, și anume că tatăl său n-a fost decât premergătorul ăstuilalt, Ioan Botezătorul acestui Messia! Și la fel ca celălalt, a strigat în deșert, întrucât era prea departe de poporul care i-a fabricat pe amândoi.

O mare destindere se produce o dată cu prelungirea dineului.

Ne simțim toți patru plini de încredere unii într-alții. Discutăm de toate, fără reticențe. Ceilalți doi nu contează. Cecilie se apleacă către Georges și îi face confidențe. El și-a pus mâna pe a mea și, la un moment dat, mă mângâie pe obraz, ca pe un copil. Eu îi răspund cu versurile lui Shakespeare care sunt împărtășania mea și el le repetă bucuros:

„It is a tale told by an idiot
Full of sounds and fury
Signifing nothing!"[1]
și-mi spune:
— Să mi le copiezi neapărat.

Se miră de prostia poporului. Și cu detașarea cuiva din altă lume, exact cu tonul pe care-l prefer, acela al unui mort pentru toți și toate, așa cum ar putea vorbi un benedictin:

—Look at this people[2] și o repetă în franceză:

— La urma-urmei, poporul german e un mare popor. Nu așa cum le place lor să spună: Cel mai mare popor. Dar un popor mare. Printre cele mai mari din lume și, poftim, vedeți ce sunt ei în stare să facă din acest popor. L-au scos pur și simplu din minți.

Și cum și Georges aude, ciulește urechile și renunță la conversația cu soția în favoarea aceleia cu soțul.

„Fiecare va voi să ia acasă pe lopată un pic din pământul pe care, mein Führer, ați călcat."

— Și asta spus în față. Dacă cineva ar fi cutezat să-mi spună mie așa ceva, l-aș fi trântit la pământ. Vulgari. Ei trebuie să fie vulgari, ceea ce *noi* nu putem.

Și repetă:

— Nu cel mai mare popor din lume, dar unul din marile popoare ale lumii și în ce hal l-au adus. De necrezut.

---

[1] O poveste scrisă de un prost
Gălăgios și furios
Și fără înțeles

[2] Uită-te la poporul ăsta (În engl., în original)

Eu îi ofer explicația-mi favorită. Toate popoarele sunt proaste. Iar cel mai mare e și cel mai prost. E marea tragedie a celor care nu înțeleg. După patru ani de... Michel[1] ești victorios. Cum să nu-i fi crezut? Când era mereu în țările altora și nimeni într-a lui. Și deodată i se spune: Michel ești victorios, ești viteaz, dar ești și foarte bun; vrei pace, oferi pace celorlalte popoare după trei ani de izbânzi și te întorci acasă. Din clipa aceea, fără ca Michel să fi înțeles de ce, toată lumea a început să-l huiduiască. Inși în uniformă din toate țările, albi și negri, au venit la el și l-au insultat. Michel, ești dezgustător, ești cel din urmă dintre cei din urmă! Michel, nu mai ai dreptul nici la una, nici la alta, nici la vapoare, nici la avioane, nici la colonii, nici la pâine, nici la unt, nici la prăjituri, ce mai, ești pleava omenirii. Iar Michel nu va înțelege, n-a înțeles.

Ci își spune: cum? eu așa de viteaz, așa de bun? Vreme de douăzeci de ani a trăit un coșmar. Și visul cel urât a durat până în clipa când micul Feldwebel a avut geniul să-i spună exact contrariul. L-a bătut pe umăr pe Michel: trezește-te Michel. Nu-i adevărat. Nu-i decât un vis urât. Și Michel s-a deșteptat auzind acest glas care-i tot repeta: ești bun, ești viteaz, ești mare, numai tu ești frumos, numai tu ești vrednic de izbândă. El a crezut; a înțeles. Asta-i toată minunea.

III observă.

— Ai perfectă dreptate, asta este.

[1] În germ., familiar = bădăran, ein dummer Michel = nătărău, găgăuță

Dar adaugă și câteva înjurături la adresa lui Wilson.

După care trecem la o poveste care e ca o boală în Casa domnitoare de Prusia, vechea poveste a împăratului Friedrich al III-lea destinat să devină o victimă a lui Venus din cauza ticăloaselor manevre ale vrăjmașilor săi politici. III îl acuză pe Poincaré că a făcut același joc ca Wilson. Eu mă abțin. El o crede. În sfârșit, să trecem peste asta. Dar ea îmi amintește de cel mai inteligent francez, Adrien Hébrard căzut în aceeași nebunie. Era în 1909 și mă întorceam de la Kiel. A venit să mă vadă, foarte interesat de tot ce-l putea informa asupra persoanei lui III, moștenitorul, succesorul lui Wilhelm al II-lea, despre care francezul nu știa nimic. Cum e? Ce fel de om? Un prusian tipic? I-am spus că nu și, naivă, ca să-mi ilustrez spusele, l-am descris ca fiind în stare să prefere să se îmbrace în civil, în flanelă albă, în jucător de tenis, bucuros să se dezbrace de uniformă, ceea ce era mare lucru pentru mine, care știam că prinții din această Casă își făceau un punct de glorie din a nu o dezbrăca vreodată. Și, tot fidelă teoriei mele: Spune-mi ce mănânci ca să-ți spun cine ești, l-am descris ca preferând unei mese îmbelșugate cu bere și cârnați, pregătită în salonul comandantului torpilorului cu care navigam, o farfurie cu cireșe, mâncate pe punte, cu mine, o jună străină. Imaginea tânărului în alb mâncând cireșe, la modul Jean Jacques Rousseau, mi se părea nimerită spre a evoca impresia pe care o aveam atunci despre un tânăr care putea deveni un împărat mai mult uman decât prusian. Era ideea mea și țineam s-o

comunic ca o speranță, ca o modalitate de a crea un curent de simpatie ce mi se părea util, foarte de dorit. Și, într-adevăr, abia pomenisem de cireșe că am și văzut ochii lacomi ai micului interlocutor Hébrard scânteind sub sprâncenele-i sure. Avea aerul că-i teribil de interesat, jubila și, brusc, mi-a spus: „N-a mâncat decât cireșe? N-a luat masa. O fi având vreun cancer la gât, ca bunicul lui?" Această posibilitate abia întrevăzută îl făcea pe bătrânul francez bucuros nevoie mare. Răutatea omenească.

Apoi, frânturi de conversație, la întâmplare.

Cecilie vine spre mine într-un elan de amabilă efuziune.

— *Scumpa* mea prințesă, nici nu știi cât mă bucur să te revăd după atâta vreme. Dar nu cunoști casa. A fost terminată în timpul războiului.

Aveau, deci, și timp și bani să termine casa? Ce ar mai fi scandalizat-o asta pe Lucia Meyer care plângea când îi spuneam că se mai mânca încă bine la Viena.

— Deci suntem mințiți!

Cecilie pare și mai pornită împotriva n.[1] decât el; deh, ca o femeie care nu-și găsește rostul; dânsa în picioare, ceilalți în lojile imperiale, la teatru, la jocurile olimpice[2], peste tot.

Tip de anecdotă anti-n. povestită de el.

— În autobuz, un bărbat cedează locul unei femei, adresându-i-se cu „stimată doamnă", cum se obișnuia

[1] Naziștilor

[2] În 1936, Berlinul a găzduit o Olimpiadă.

în vechea Germanie. Un n., de față la scenă, intervine și se așază el pe locul oferit și spune: „În al Treilea Reich nu mai există stimate doamne".

Eu: dacă așa vor.

Altă fărâmă de conversație de-a lui, redevenit iar extrem de inteligent. Apropo de Musso, afirmă:

— Se folosește de noi. Și la momentul potrivit o să treacă de cealaltă parte (sic).

Și adaugă:

— Nu-l condamn, dar cu siguranță nebunii ăștia au să vadă ei. Eu i-am avertizat cât mi-a stat în puteri, dar ei sunt orbi și n-ascultă.

Vorbește despre ei în aceeași manieră în care a făcut-o și despre inșii de pe Wilhelmstrasse, pe vremea lui Bülow, în 1909. Nimic nou sub soare, cum spune Eclesiastul și tocmai asta-i tragedia.

Ceva mai târziu, tot în cursul conversației, spune:

— L-am întrebat (pe Hitler): de ce se cheltuiesc aceste sume enorme de bani pentru poliția secretă a dumneavoastră? Dacă vreți să știți ce gândește Germania, ce crede în realitate, vorbiți cu mine o dată la două săptămâni și o să economisiți banii! (Grozav. El e Germania).

Atât el, cât și dânsa îi dezaprobă pe cei care fac plecăciuni regimului. Exemple: cuplul Anton de H.[1] Amândoi foarte compromiși la Viena cu tineretul legitimist. Știam eu câte ceva.

[1] Anton de Habsburg, soțul principesei Ileana a României

Când îi pun o întrebare mai directă, dorind să văd ce spune:

— În ce relație sunteți cu el? În ce relație sunt ei cu dumneavoastră? Bag de seamă că, înainte de a răspunde, III are grijă să se întoarcă ca să se convingă dacă servitorii au ieșit. Precațiunea asta mă îmbolnăvește. Îmi răspunde dând din mână:

— Așa și așa; la început mai bine, acum rău. Nu vor să fim văzuți. Nu sunt invitat la nici o manifestare publică, ca de exemplu la manevre, deși am comandat pe front cea mai mare armată a timpurilor moderne — de la Vosgi până la mare. Generalii francezi admit că am comandat foarte bine și corect. S-au făcut încercări de a fi dat în judecată, dar nu mi s-a putut imputa nimic. Sunt general. Și, totuși, nu sunt folosit, nu mi se cere să asist vreodată la manevre. Există asociațiile astea de foști combatanți. Ei bine, pe cine credeți că au ales să le conducă? Pe ducele de Saxa-Cobourg Gotha, care nu știe decât asta.

Și, cu mâinile, imită mișcările unui ramolit.

Iar eu îmi spun: Pe ducele de Saxa-Cobourg, pentru că a purtat titlul de Duke of Albany, pentru că a fost prinț englez, pentru că în ciuda tuturor eforturilor lor — și asta e cea mai bună dovadă — ei continuă să ignore calea prin care poți ieși din adevărata dependență. Nu îndrăznesc să exporte vreodată un produs pur. Și de aceea nimeni nu-i respectă. Trimit în Anglia pe cel mai puțin german dintre prinți spre a conduce delegația lor de foști combatanți. Și atunci cum să te

miri că oameni mândri sunt înclinați să-i disprețuiască pe cei care se disprețuiesc ei înșiși! Această cumplită îngăduință față de tot ce nu-i decât propria lor ființă face inevitabilă etichetarea pe care le-o aplică ceilalți: made in Germany. Excesul de naționalism e totdeauna dovada unei profunde nemulțumiri de sine. Inșii respectivi se afirmă în numele națiunii lor și când își dau seama că nu și-au făcut prieteni, folosindu-se de subterfugii, de cel mai mărunt german, se înfurie și afirmă că sunt cel mai mare popor din univers.

Ceea ce-i ridicol.

Și III îmi mai povestește ceva.

— În timpul meciului de polo de la Hamburg, am stat de vorbă cu un ofițer englez. I-am oferit țigări și amândoi am decis: jos războiul! I-am povestit ce plăcere mi-a făcut călătoria în India și cât m-aș bucura să mă mai duc pe acolo la vânătoare. Dar el mi-a răspuns: „India nu mai e un loc pentru albi."

Înțeleg prea bine rațiunea pentru care englezul i-a răspuns așa. Teama de o invitație dorită ce nu va fi nicicând făcută, l-a determinat, spre a nu jigni, să-l consoleze oferindu-i ca argument suprem afirmația că India nu mai e un paradis pentru albi, adică genul de lucruri pe care și le spun între ei bătrânii colonei în rezervă ai armatei de acolo, de când cu White Paper.

Dânsa mă descoase puțin în legătură cu programul. Amintindu-mi de ce am făgăduit doamnei von Gronau sunt destul de vagă, deși ea știe totul. A citit ziarele care, se pare, au amintit și despre noi. În schimb, des-

pre ei nimic. Ce lume întoarsă cu susul în jos, în care aviația e mai presus decât prinții. Îi spun:

— E prevăzută și o vizită la Potsdam. Și adaug: Mi-a venit să le spun: mulțumesc, eu îl cunosc.

Dânsa îmi răspunde numaidecât:

— Ba să le spuneți că doriți să mergeți, pentru că cunoașteți în amănunt locurile.

Zâmbesc fără să răspund. Mă întreb ce s-ar întâmpla dacă niște prieteni de-ai mei ar fi invitați la Mogoșoaia după o revoluție care m-ar obliga s-o părăsesc. Le-aș mai spune să nu se ducă? Cred că felul meu de a vedea lucrurile e diferit, în același timp mai legată, cât timp acționez și mai detașată ulterior... Și apoi nu trebuiau să construiască această casă englezească când îi aveau pe cap pe n.

Seara a continuat, astfel, îndelung în jurul mesei, fără a ne trece prin gând să ne ridicăm, căci ne simțeam bine așa. Aveam atâtea lucruri să ne spunem, atâtea lucruri de care nu ajunsesem să vorbim.

Îi mulțumesc ei că a transmis vești despre mine Valentinei și bătrânei Chatty care rămăseseră la Geneva timp de șase săptămâni fără a ști dacă sunt moartă sau în viață. Mulțumită unei telegrame a lui Cecilie au aflat că eram în spitalul meu[1] și în viață. Amândoi se interesează de ce și cum am fost arestată de germani. Le explic că spre a servi drept ostatecă. Le povestesc,

[1] Spitalul 118 în care Martha Bibescu, rămasă la București în timpul ocupației germane, a îngrijit răniți români, germani și francezi.

pe scurt, despre cei douăzeci de mii de civili germani prizonieri. Le spun că Czernin a acționat, fără ca eu s-o știu, pentru eliberarea călugărițelor franceze și a mea. Cecilie îl cunoștea bine pe Czernin. Au fost împreună la St. Moritz. El ținea mult la dânsa și ea răspundea sentimentelor lui. Îmi aduc aminte că mi-a vorbit de dânsa în salonul verde de la Mogoșoaia. În schimb, nu-l prea înghițea pe III:

Îi vorbesc despre cei care s-au interpus, ca să se dovedească oameni sau, mai degrabă, dat fiind ce cred eu despre umanitate, pentru a fi puțin divini, în timpul ocupației. Cei doi Reuss[1]... Ea mă întrerupe numaidecât:

— Bietul Leo, știți că a murit.

Nu, n-o știam.

Habar n-aveam că murise. Ce ciudat e că dânsa e aceea care îmi anunță moartea. Bietul „Darky" făcea parte din regimentul ei.

Spun:

— Dorea atât de mult să-i scriu mamei lui cât am fost în Elveția. Sper că mi-a primit scrisoarea.

Dânsa era bătrâna prințesă Reuss, născută Saxa-Weimar, prietena abatelui Mugnier.

El îmi remarcă smaragdele. Le recunoaște. Se bucură mult că le mai am. Repetă:

— Mă bucur mult că le-ai putut păstra.

Sunt așa de obișnuiți cu bijuteriile rusești vândute,

1 Când, la 15 martie 1917, Martha Bibescu a fost arestată de autoritățile germane de ocupație, prințul Heinrich von Reuss a ajutat-o să părăsească țara și să ajungă în Elveția.

pierdute, încât revin de două sau de trei ori asupra subiectului. Îi spun că le-am pus ca să mai atenueze aspectul prea tineresc al rochiei mele albe.

— Dar mie-mi place rochia. Nu-i așa că-i drăguță, Cecilie?

Ea aprobă.

Spun:

— Am ezitat mult între asta și o rochie neagră. Mai potrivită cu vârsta mea. Dânsa replică.

— Foarte bine ai făcut că ai ales-o pe asta, el detestă hainele negre.

Îi spun:

— Vă mai amintiți de Schönheits-dineul pe care l-ați dat pentru regina Maria și prințesa Pless... și ați ținut să vin special de la Paris — și am venit cu o rochie neagră.

Dânsa mă întrerupse.

— Pentru că tocmai îmi murise, la Cannes, bunicul, marele duce Mihail, iar eu renunțasem la doliu în seara aceea. Și acum mai am remușcări.

Amintirile lor, ale mele, au o precizie de parcă totul s-ar fi întâmplat ieri, sunt micile amănunte ale vieților noastre. Și Nadèje[1] care, mânată de Crowny[2], a prevenit-o că sunt „sehr gefährlich![3], că-i înnebunesc pe toți bărbații, că nu-mi iubesc soțul și dânsa care mi-a

[1] Nadèje Știrbey, soția lui Barbu Știrbey

[2] Adică de Regina Maria

[3] Foarte periculoasă (În germ., în original)

povestit totul a doua zi dimineață, în dimineața aceea berlineză cu zăpadă, chemându-mă de la hotel să vin la dânsa, la Marmor Palais și relatându-mi complotul urzit împotrivă-mi și eu, care nu m-am plâns și n-am reproșat purtarea lor urâtă nici lui Crowny, nici lui Nadèje. Iar câțiva ani mai târziu, când Nadèje a avut, aproape de Câmpina, cumplitul ei accident de mașină și a fost cât pe ce să fie ucisă, m-am dus imediat s-o văd și am revenit, iar dânsa — plină de recunoștință și în starea ei de slăbiciune în care se afla — mi-a povestit totul din proprie inițiativă. Mi-a spus că, de fapt, ținea mult la mine, dar că trebuia să mă vadă mai des pentru că atunci când nu mă vedea se simțea ispitită să mă vorbească de rău, un rău pe care nu-l gândea. Și cum se scuza că nu mă cunoscuse cu adevărat și că, poate, mă calomniase, i-am spus:

— Liniștește-te, dintotdeauna am știut că ai o inimă bună. O singură dată ai vrut să-mi faci rău, dar printr-o minune n-ai reușit și am fost bucuroasă, nu pentru mine, ci pentru o femeie care avea încredere în mine, care era frumoasă și avea toate motivele să se teamă pentru un bărbat cu o situație strălucită și dificilă, cumplit de amenințat.

A tresărit. Știam prea bine că fusese îndemnată de Crowny, că se montaseră una pe alta ca să-mi pună bețe în roate la ceea ce ele numeau succesul meu pe lângă scumpul nostru Kronprinz.

Unica pedeapsă, spre a o lămuri pe Nadèje asupra inutilității demersului său, a fost să-i trimit o scrisoa-

re primită ulterior de la Cecilie și care vădea limpede că sentimentele ei față de mine nu se schimbaseră.

Nadèje a citit scrisoarea și mi-a retrimis-o, însoțită de rugămintea, foarte umilă, s-o iert.

Acum, după ce toate aceste mici furtuni au fost împinse spre linia orizontului de marea furtună, bărcile împrăștiate se puteau regăsi în micul port liniștit, în sufrageria aceea îmbrăcată în stejar, în jurul mesei rotunde, la lumina lumânărilor, simțindu-ne toți patru foarte liberi, foarte destinși, foarte fericiți.

Afinitățile elective. Nu încape nici o îndoială că și el și eu ne-am simțit foarte atrași unul de altul. Hotărârea luată, jurămintele schimbate de o parte și de cealaltă de a păstra aceste sentimente în limitele voluntare ale renunțării unul la celălalt (cu întârzierile survenite), faimoasa frază despre fiul pe care urma să-l am, în fine triumful asupra nouă înșine și veșnica fidelitate jurată în ce privește sentimentul, ne-au lăsat această parte de mulțumire de sine, de libertate față de ceilalți doi, ce făcea acum farmecul acestei întâlniri de inși ce-și evitaseră unii altora catastrofe și care, dacă lucrurile s-ar fi întâmplat altminteri, n-ar fi avut curiozitatea să se revadă și plăcerea de a se întâlni după douăzeci și șase de ani.

Pe măsură ce noaptea înainta, el mă privea cu tot mai multă tandrețe și intensitate, ținându-mă de mână și spunând fetiței de lângă dânsul lucruri drăgălașe despre mine. Încerca, de pildă, să ghicească din ce era făcută rochia mea.

— Din organdi.

Iar dânsa îi explica:

— Nu, e din dantelă albă.

De fapt amândoi aveau dreptate.

Din parte-mi, eu îl tachinez:

— Fiți sincer, dacă m-ați fi întâlnit pe stradă, nu-i așa că nu m-ați fi recunoscut.

— Cum să nu. Ochii tăi mari. Cine mai are asemenea ochi?

Și-i povestește fetiței că prima dată când ne-am întâlnit, în seara spectacolului de amatori de la palatul Știrbey, stăteam chiar în spatele lui și, când s-a întors brusc, a văzut *diese Augen*[1].

— So gross[2], arată el cu o mișcare a degetelor îndoite, deși nu mai privea scena, ci căuta tot soiul de pretexte ca să se întoarcă și să se uite la mine.

— Mă faceți să-mi sucesc capul! Îmi provocați un torticolis.

Într-o străfulgerare, frânturi de conversație în mașina mea.

— Îți mai aduci aminte de Ploen? Weimar, balconul? Biata regina Sofia, îți mai amintești?

În cursul conversației, când el lăuda Franța și pe francezi, am intervenit:

— Trebuie să vă amintiți ce v-am spus?! Luați-vă soția, mașina și plecați în Franța, sub numele de contele

[1] Ochii ăștia (În germ., în original)

[2] Așa de mari (În germ., în original)

Calderon, să vedeți ce înseamnă realmente Franța. Și faceți-vă prieteni.

Dânsa mă întrerupse și arată cu degetul spre el:

— Auzi ce a spus: ia-ți soția?

Exact, așa am făcut.

Și în timp ce, de cealaltă parte a mesei, Georges se lăuda cu vasul lui de pe Dunăre, care l-a costat un milion și jumătate și de care nu s-a folosit vreodată, speculând prilejul care mi se oferea, am intervenit:

— Păi așa și trebuia să se întâmple, pentru că nu m-a luat niciodată să-l văd; ce face împreună cu mine îi reușește, iar ce face fără să-mi spună sfârșește prost.

Deh, nevestele, astea suntem.

Glumele și râsetele s-au succedat, astfel, până după unsprezece.

Venise timpul să plecăm. Aveam de făcut o oră de drum.

Era să uit, însă, ce au spus despre mariajul de la Doorn. Kiril e un om terminat, e foarte bolnav. Kira e foarte drăguță. La nuntă au văzut-o pe Elena. Prințesa a trecut prin Berlin, în drum spre sora ei. A venit și la Cecilienhof. Se înțelege că s-a plâns.

Cecilie ne spune:

— Nici măcar nu-i telefonează.

— E obligat? Când încearcă să spună lucruri urâte despre C II[1], o întrerup scurt și-i spun:

— Dacă doamna Simpson s-ar fi comportat ca dânsa, n-ar fi existat o abdicare în Anglia.

1 Carol al II-lea

Evident, atitudinea lor e similară cu aceea a tuturor familiilor regale față de Carol. Răzbunarea mamei lui. Nu se poate face nimic.

Revenim în hall. Peste tot lumini estompate. Îmbrățișări. Să venim să stăm la ei. Cecilie spune:

— El ar dori să vină în România. M-aș bucura să se poată. D. Lockmann l-a invitat. Omul e în regulă?

Georges se îndoiește. Eu știu că ideea a fost a lui Petrescu C.[1]

III e îngrijorat. Dânsa îmi spune:

— Nu-i nimic de făcut. E teribil. Eu trebuie să-l conving să întreprindă călătoria. El își schimbă mereu ideile.

Bietele femei. Mă gândesc la mine, când vorbeam cu Phillippine inventând Africa pentru Georges. Nu încape îndoială, dânsa caută o Africă pentru III.

Amândoi mă întreabă în același timp:

— Ați mai scris vreo carte?

Le răspund:

— Da, am să vă trimit un exemplar.

— Mă gândesc la „Images d'Epinal".

El mă prinde de braț și, înainte de a ne lua la revedere, îmi spune:

— Știi că fotografia ta, aceea cu copilul, e mereu pe masa mea de scris de la Oels. N-a fost niciodată clintită de acolo în tot timpul războiului.

[1] Petrescu-Comren, timp de mai mulți ani ministru plenipotențiar la Berlin

Mă întreabă despre Valy[1]. Îi răspund:

— Ți-aduci aminte când ne-am dus s-o vedem dormind în pătuțul ei și am găsit-o pe bătrâna doică englezoaică care-și atârnase chiloții ei de flanelă în chip de abajur.

Cecilie e destul de șocată aflând că Jean-Nicolas a crescut în Anglia. Îi explic că în Europa nu există altă țară și, în mod cert nici Germania, nici România, în care să se poată crește cu adevărat un bărbat. Dânsa nu se gândise la una ca asta. Complexul german joacă și în acest caz fără ca ea să-și dea seama: România pentru români și, ferită de naționalism, România pentru germani. Ceea ce e prea puțin pentru mine. Trebuie să aderi la ce-i mai bun atâta timp cât e mai bun. La Italia secolului XV, la Franța secolelor XVII și XVIII, la Anglia acum. Idee care nu poate fi comunicată. O și păstrez, de altfel, pentru mine. Au vorbit cu părere de rău despre băiatul lor cel mare. A făcut o căsătorie idioată. Ceva absolut prostesc... Ca să-i consolez, le spun:

— Din fericire are doar o fată.

Și-mi dau numaidecât seama că am nimerit-o, căci amândoi exclamă la unison:

— Slavă Domnului.

Iar eu conchid: încă n-au pierdut speranța succesiunii la tron. Ideea sângelui nepieritor, a cromozomului regal neschimbat.

Ne luăm la revedere. El îmi pomenește de șoferul

[1] Valentina, fiica Marthei Bibescu

pe care ni l-a trimis. Un inginer, pilot de încercare al mașinilor într-o uzină.

— Ar trebui să vorbiți cu el. E exasperat de tot ce se întâmplă.

Prefer să n-o fac. N-am încredere în pilotul de încercare.

Îmi iau rămas bun de la dânsa cu promisiunea de a ne revedea, de a nu mai lăsa să treacă un sfert de secol fără să ne revedem. Dar nu ne-o putem permite.

Dânsul mă conduce până la mașină, strângându-mi și sărutându-mi mâna. Silueta-i sveltă se profilează pe pragul umbrit, ambii în alb pentru această revedere, amândoi inocenți.

Ce curs ar fi luat viața dacă în 1909 am fi trecut peste orice atunci când el și fratele lui, Adalbert, m-au poftit singură pe iahtul doamnei Mott și „mi-au explicat situația"?

Ce creatură rece m-am arătat față de ei în privința viitorului. Har Domnului, m-am născut un drăcușor mândru.

Pe drumul de întoarcere, Georges chicotește, foarte amuzat de seara petrecută, de sinceritatea, cordialitatea, buna dispoziție, calitatea cinei, inaugurată de admirabilii raci. Mașina zbura literalmente. Drumul era ca un soi de pustie introducere a apropiatei intrări în Berlin. Odată ajunși în camera noastră, ne-am simțit amândoi obosiți, dar satisfăcuți. Prin ce emoție trecusem. Abia atunci îmi dădeam seama. Ilustrare a vieții mele, singurul lucru pe care-l simțeam era bucuria.

Joi, 23 iunie 1938

Sculată târziu, iau dejunul cu d'Oultremont. După care, împreună cu doamna von Gronau, mă duc să-i aștept pe Londonderry care sosesc la Rangsdorf cu propriul lor avion. La fața locului, o armată de ziariști și fotografi. O dată cu sosirea avionului Londonderry, roșu și alb, o priveliște familiară: Charley, Circe, Mairi. Sunt amuzanți și atât de asemănători cu ei înșiși, atât de tipici, atât de fideli timpului lor, realmente niște exemplare perfecte în felul lor de a fi. Nu pot fi confundați cu nici un alt soi de specimen. Vechea mea atracție pentru chintesență. Mă amuză ca niște exemplare perfecte de flori sau de animale. Cunosc efectul pe care-l fac asupra altor indivizi, dar și asupra propriilor lor congeneri. Efectul lui Charley asupra altui englez, un britanic obișnuit, e instantaneu, la fel de rapid ca o reacție chimică. Acum observ cu delicii efectul produs asupra germanilor. Georges nu-i de față ca să vadă deosebirea de impresie pe care o produc asupra unei alte specii; super arianul. S-ar și amuza mai puțin decât mine. Reacția lui ar fi:

— Ce caut eu aici?

Sunt, într-adevăr, diabolică.

După ce au fost fotografiați o dată, de două ori, de zece ori sunt și eu poftită să mă alătur grupului, așa ca o favoare. Doamna von Gronau e realmente intimidată. Aruncându-mi-se de gât, ca și Mairi de altfel, Circe îmi spune:

— Mama reginei a murit azi dimineață.

Sunt primele știri din Londra. Festivitățile de la Paris vor fi amânate. Au să aibă loc, dar mai târziu.

Subreta lor englezoaică, foarte bine stilată, nu ca Blanche, se ascundea pe după aripile avionului, ca să nu fie inclusă în fotografie. La plecare, un pic de ezitare și derută. Cine cu cine să plece? Circe m-a prins de braț și nu mă mai slăbește.

— You come with us.[1]

Extrem de gentilă, doamna von Gronau se aranjează în altă mașină, cu subreta și bagajele. Imperativă, Circe îl vrea și pe pilotul Ca Percival și punga cafenie. Aproape că se iscă o scenă cu Charlie apropo de punga cafenie.

— E coroana mea, învelită în hârtie maronie. Vreau s-o am cu mine. Ce-ai zice dacă s-ar pierde?

O spune în calitate de posesoare, in fidei comis, a diamantelor de la Congresul din Viena. Până la urmă ne aranjăm și pornim spre hotelul Adlon. Circe e plină de noutăți. Înainte de plecare le-a văzut pe Lady Halifax și pe Anne Chamberlain. Vine cu o listă de persoane persecutate. Și-mi spune:

[1] Tu vii cu noi (În engl., în original)

— Trebuie să-l văd pe Ribbentrop. Trebuie să vorbesc și cu Göring despre asta. E îngrozitor ce fac. Trebuie opriți. Nu-și dau seama de valul de ură care crește împotriva lor în Anglia și America.

Eu mă amuz teribil în gând. Fac niște gesturi cu brațele, ca odinioară Dodel. „Prea târziu, scumpo", rostește Paquita pe moarte. Ce mai spectacol îmi ofer.

Dânsa îmi cere s-o pun la curent: ce-i de văzut, ce-o să facem, cum se îmbracă lumea?

Vrea ca diseară să ne facem intrarea împreună și ca, pentru moment, să rămân la ceai cu ei, la Adlon. Insistă. Am să urc în apartamentul lor, dar n-am nici un chef să asist la desfăcutul bagajelor, la luarea în primire a băilor. Încât o șterg imediat ce văd că au intrat în posesia unor bagaje mai mici, fără să le mai aștept pe cele mari.

O să ne revedem seara la „dineul pentru domnii delegați și soțiile lor" dat la Haus der Flieger de domnul președinte al Aeroclubului german. „Ținută de oraș. Recepția are loc în sala A, dineul în sala B."

Mă întorc la Kaiserhof, unde îl găsesc pe Georges care tocmai venea de la o ședință. Ceai, odihnă, arborarea ținutei de oraș.

Sosirea la Haus der Flieger. Cocteil. Menajeria în întregul ei, Radziwill foarte ironic. E nostim să-ți spui că a venit aici la ședințele Senatului Prusiei.

Dineu la mese mici. Eu la dreapta lui von Gronau, Charley lângă mine. Turcul vine să se așeze, cu tot dinadinsul, lângă el, iar Cabot îl plictisește într-un hal

de-ți vine să-l plângi. Își ține pleoapele coborâte, vorbește cu o voce groasă ca din fundul gâtlejului, apoi se întoarce spre mine și se lansează într-o uluitoare și confidențială vorbărie despre amorurile lui, altminteri amuzantă, nimic de zis.

O simplă reflecție de a mea îndreaptă toată discuția asupra lady-ei Lavery. Revoluționarul irlandez amorezat de dânsa, dânsa îndrăgostită de Charley și amândoi întâlnindu-se la patul ei de suferință, unde și revoluționarul face o pasiune pentru Charley. Lady Lavery triumfătoare. Toate astea spuse cu un amestec de gentilețe, de sclifoseală, de orgoliu și modestie, alternate, alcătuind o capodoperă a genului. După care urmează partea a doua a poveștii despre Lady Lavery. Convorbirile cu viața de dincolo. Modul cum și-a dat duhul revoluționarul irlandez, apoi felul cum Lady Lavery a hotărât într-o bună zi că-i era de ajuns prin câte trecuse și că trebuia să moară; ceea ce a și făcut pe dată, fără să se sinucidă, ci doar lungindu-se în pat.

A mai urmat povestea unei femei care l-a iubit mult pe Charley și a scris o carte despre el, carte tipărită în foarte puține exemplare și pe care promite să mi-o trimită. Îl silesc să-mi făgăduiască de două ori că o să se țină de cuvânt.

Și, astfel, lungul dineu a decurs foarte vesel, iar odată masa terminată toată lumea s-a dus la culcare.

Eu îl pun pe Georges să repete discursul de a doua zi și, în fine, stingerea, la hotel Kaiserhof.

Vineri, 24 iunie 1938

Deșteptată devreme. Îl ascult pe Georges citindu-și încă o dată discursul. Trebuie să se familiarizeze cu expresiile. E mult mai nerăbdător decât anul trecut, dar și mult mai afabil. Rănile pricinuite mândriei lui de Toboso[1] sunt pe cale să se vindece.

— Soția vă scrie discursurile, toată lumea o știe. De asta e mai bine nici să n-o luați cu dumneavoastră la F.A.I., ca să dovediți că vă puteți descurca și singur etc. etc.

Dar toate astea țin de trecut.

El citește, eu ascult. Îl mai fac să repete, până când totul e în regulă. Fac tot ce-mi stă în putere ca să pun cât mai repede capăt rolului meu antipatic, dar de data asta nu sunt silită să spun:

— Lovește, dar ascultă.

El pleacă înainte. Eu urmează să vin mai târziu. Marea sală de ședințe de la Haus der Flieger; sub pla-

[1]Nume convențional dat de Martha Bibescu unei doctorițe, se pare iubită a soțului ei, despre care scriitoarea a socotit că, neîngrijindu-l bine, i-a pricinuit chiar, ulterior,moartea (survenită la 2 iulie 1941)

fonul de sticlă, vulturi stilizați alcătuind o corolă de flori. Teama de prost gust duce la totala lipsă de gust. Ambianța îmi amintește de glasul Idei Rubinstein atunci când a fost dezintoxicată de accentul ei rusesc și s-a ales cu o voce fără accent. Același lucru se întâmplă și cu acest stil care, încercând să evite greșelile, e fără păcat, adică fără trup. În fond e un stil căruia îi e frică de lipsa de stil. Păstrez, însă, pentru mine aceste gânduri intime, ce nu pot fi comunicate, ca de altminteri tot ce gândesc.

Îmi fac intrarea și, de la prima privire, văd că nu sunt bine îmbrăcată în taiorul meu albastru, de mătase și pălăria turtită. Circe e toată numai egrete albe. Doamna Blondel de la Rougerie poartă un pescăruș la pălărie. Prințesa Kinsky, foarte drăguță, foarte argentiniană (e fiica lui von Busche și a unei sud-americane) are o imensă pălărie roșie de pai și o rochie neagră de tafta. Restul e asortat. În sală, o tribună. Un mare dreptunghi gol. În fața tribunei delegaților, Georges, la mijloc, într-un fotoliu aurit, ceilalți pe scaune obișnuite, cu generalul von Milch în dreapta, Charley Londonderry în stânga lui; ceilalți vicepreședinți în primul rând de scaune.

În dreapta delegaților, corpul diplomatic. Îi recunosc pe François Poncet și pe Henderson[1]. În stânga, doamnele. Mă duc spre Circe și Mairi, intrate după mine și le fac semn să se așeze alături. Alcătuim o mică bârfă.

[1] Ambasadorul Marii Britanii la Berlin

Cel dintâi ia cuvântul generalul von Milch. Își latră salutul către națiunile asociate. Mestecă fier și scuipă pietre. Apoi e rândul lui von Gronau, în franceză. Se descurcă bine. E aplaudat cu căldură. În fine, vine rândul lui Georges să răspundă. Glasul lui are un efect adorabil după ceilalți doi. Circe se apleacă spre mine. Ce glas! Ce deosebire! Are dreptate... E, în general, foarte bine în asemenea împrejurări. După discursul lui, foarte aplaudat, se trece la împărțirea medaliilor. Mică anexă pregătită de mine pentru Joan Batten. Dar nu-i de față. Discurul e adresat lui Charley. E prima medalie de aur acordată de F.A.I. unei femei, similară cu cea oferită lui Lindberg și Balbo.

După care vine rândul rușilor, echipajul sovietic care a obținut medalia de argint pentru zborul peste Polul Nord. Respectivii domni se intitulează singuri eroi ai U.R.S.S. O precizează cărțile lor de vizită. La Berlin sunt priviți ca niște ciumați. Locuiesc la ambasada rusă și prezența lor, impusă de acordarea acestei medalii, l-a determinat pe Göring să refuze ca el să deschidă Congresul, cu prilejul ședinței solemne.

Rușii pășesc foarte puțin eroic, cu un aer obișnuit, intimidați, deși sunt eroi. Ieri von Gronau a observat:

— Ce importanță are pentru ruși asta, bieții de ei. Au să se întoarcă în țara lor și peste două luni o să se afle că au fost executați.

Germanii afișează un mare dispreț față de ruși, care-și execută generalii cu zecile. Eu mă abțin, politicoasă, să le amintesc de Schleicher, care a fost și el

generos și poate și de alții. Paiul și bârna trec de la un ochi la altul fără ca nimeni să observe.

Odată ședința terminată, ne înapoiem grăbiți la noi, eu cu ministrul României, ca să mă mai aranjez înainte de dejun. Ceilalți rămân la Haus der Flieger.

Am uitat să pomenesc de partea muzicală a programului care a precedat discursurile. Admirabilă. Orchestra era plasată în spatele tribunei. A început cu Wagner: Einzug der Gäste auf der Wartburg[1] din Tannhäuser. Apoi Verdi: marșul triumfal din opera Aida.

Întoarsă la Kaiserhof îmi înviorez toaleta de dimineață cu un buchet de albăstrele, dar nu mă pot hotărî să-i adaug un crescendo de eleganță, în ciuda avertismentului că o să-mi fac intrarea cu Göring. Taiorul albastru e suficient. Mi-am epuizat dorința de eleganță încă de alaltăieri seara. Ne regăsim cu Georges și plecăm toți trei cu mașina lui Djuvara, cu stegulețul românesc fluturând ca pe o regată de cursă lungă, condusă de Pierre, un belgian destul de simpatic.

Intrăm în aceeași sală ca ieri. Suntem poftiți într-un mic salon. În afara menajeriei noastre obișnuite, acum mai e o întreagă liotă de ofițeri de aviație germani, cei mai mulți tineri, eleganți și fuduli. Unii dintre ei sunt în alb. Von Gronau îmi spune că feldmareșalul a ordonat ca toată lumea să fie în alb, dar apoi, văzând că plouă, a poruncit să se îmbrace în albastru. Această grijă pentru detaliul vestimentar, manie inerentă a

[1] Sosirea oaspeților pe Wartburg (în germ., în original)

spiritului militar al tuturor regimurilor, e de toată nostimada.

Mă prefac foarte interesată de această catastrofă a schimbării ținutei, care nu-i uniformă! În fine, după câteva zeci de minute de așteptare, pricinuită și de întârzierea familiei Londonderry, împotriva căreia von Gronau e furios, dar care pe mine mă lasă rece, întrucât am hotărât să aterizez într-un fotoliu, figuranții sunt la locul lor, se pot trage cele trei semnale sonore și-i vedem pe feldmareșal și pe consoarta lui. Hermann și Emma Göring își fac intrarea. Se îndreaptă spre Georges și spre mine, Göring e gras, cu un cap frumos, ochi albaștri adânc înfundați în orbite și căutătura magnetică. E în uniforma de postav albastru a aviatorilor, un albastru spălăcit, inventat de el și asortat cu ochii lui.

Doamna e toată în muselină bej, mov și roz, la care și-a asortat, cum spun cronicarii mondeni, o pălărie de pai: e blondă, cu carnație ariană, trăsături moderate și are demnitatea și grația unei matroane virtuoase, care înlătură cu desăvârșire amintirea unei mari actrițe, rivală a evreicei Sarah Bernhard sau a italiencei Duse. Are o alură de nevastă de bărbat important, modestă, rezervată, supusă stăpânului.

E urmată de două persoane cu un aer foarte militant, care se îndreaptă spre congenerele lor.

După ce și celelalte persoane de marcă sunt prezentate lui Göring, care manifestă o efuziune specială pentru familia Londonderry pe care o cunoștea dinainte,

ieșim din rând, ne amestecăm unii cu alții și, într-o larmă generalizată, se anunță că suntem poftiți la masă.

În clipa aceea, eroul sărbătoririi vine spre mine, mă salută și-mi oferă brațu-i rotund. I-l iau; parcă însuși aerul s-ar depărta dinaintea noastră și trecem dintr-un salon în altul, salutați cu brațul ridicat de aviatorii prezenți.

Dejunul are loc în sala unde a avut loc și deschiderea. Mese rotunde, o grămadă, ca pentru trei sute de invitați.

În mijloc, sub plafonul de sticlă, „masa de onoare". Magnifică decorație florală. Crini, trandafiri roșii, flori albastre; pe scurt albastru, alb, roșu. Puternic și suav parfum de crini.

Înainte de a se așeza, Göring se descinde de sabie și, spre uluirea mea, o trântește pe masă, în fața lui, strivind sub greutatea ei delicatul aranjament de crini. Mă surprind întinzând mâna și o dau deoparte spre a salva florile. Arăt spre ea de parcă aș fi interesată de mânerul de aur cizelat. Drept care, el o ia din nou în mână ca să mi-o arate. Florile își ridică iar capul. Pentru câteva clipe suntem singuri la masă, apoi vin și ceilalți oaspeți. Von Gronau ia loc în dreapta mea. În stânga lui Göring, lady Londonderry, Charley la dreapta doamnei Göring și Georges în stânga ei. De ce? Așa se „cere".

Ceilalți vicepreședinți, la alte mese, se conversează cu doamne germane și franceze.

Despre ce-am vorbit?

L-am lăsat în seama lady-ei Londonderry care, după cât se pare, are multe să-i spună. Mă și întreb dacă n-are cumva lista în buzunar.

Von Gronau și cu mine comentăm ședința solemnă. Vrea să știe cum s-a descurcat cu franțuzeasca lui. Îi răspund:

— Foarte bine. Trebuie încurajați să tacă. „Fiți interpreți". Se cuvine să dăm, mai mult ca oricând, ascultare poruncii Sfântului Pavel.

Cu Göring am vorbit despre Carol II. Îl cunoaște. S-au cunoscut la înmormântarea regelui asasinat al Iugoslaviei.

Îi spun:

— E un rege curajos, hotărât, perseverent.

El îmi replică:

— *Ia, er ist ein Deutscher.*[1]

Mă rog, fie și german.

— Dar atunci, îi spun, de ce stârniți agitație împotriva lui în țară. E un calcul greșit. Când va fi posibil un aranjament, tocmai pentru că e ceea ce spuneți, el n-o să piardă ocazia să ajungă la o înțelegere. Dar atâta timp cât el n-o s-o facă, vă înșelați că alții ar putea-o face. Cei care vă fac să credeți asta, își bat joc de voi.

Sinceritatea mea nu pare să-i displacă, dimpotrivă. Ne privim drept în ochi. Apoi vorbim despre florile de pe masă. Afirmă că adoră florile, dar faptul că și-a trântit sabia peste crini mă cam face să mă îndoiesc.

[1] Da, e german (în germ., în original)

Îmi vorbește despre orhidee, pe care le iubește mai presus de orice și despre faptul că nevasta lui a primit o cantitate uriașă la nașterea fetiței lor, în urmă cu trei săptămâni. Îmi spune cu o satisfacție de inefabilă candoare:

— Până când micuța asta n-a venit pe lume, nici n-am știut cât mă iubește poporul german. Am primit, pentru ea și pentru mine, milioane de daruri venite din toate colțurile Germaniei, din toate clasele societății. Cu florile primite la nașterea ei, cele din ghivece, am sădit o grădină, așa de multe erau. Într-o zi, o să se plimbe prin ea și o să știe că la nașterea ei a fost sărbătorită *bei ein ganzes Volk*[1]. E mai rău decât o familie regală.

După care, îmi spune:

— Am primit și mii de telegrame, multe din străinătate.

Puțin stângace și pentru a rupe tăcerea pricinuită de stupoare, îi spun:

— În cazul ăsta ar trebui să faceți un album pentru ca, mai târziu, să le poată citi.

Izbucnește în râs.

— Un album! Ar trebui zece, douăzeci.

Eu schițez un gest de descurajare.

Vorbim și în dreapta noastră. Ridicând paharul de șampanie, von Gronau face semne disperate soției sale. Iar mie îmi spune:

[1] De un întreg popor (în germ., în original)

— Îmi sunteți martoră. E așa de absorbită de convorbirea cu lord Londonderry că oricâte semne i-ați face, nu le vede. Cu atât mai rău! Dar să-i spuneți că voiam să beau în sănătatea ei. Pentru că avem o înțelegere. De fiecare dată când, de la căsătoria noastră, participăm la o festivitate oficială și eu uit să beau în sănătatea ei trebuie să-i ofer o pereche de ciorapi de mătase.

Găsesc lucrul destul de drăguț, ba chiar înduioșător pentru niște oameni care ies atât de des în public.

Îl întreb:

— Și dacă dânsa n-a băut în sănătatea dumneavoastră, ce trebuie să facă? Să vă cumpere o pereche de ciorapi de mătase?

Îmi răspunde:

— Da.

— O s-o aveți, sunt martoră, o s-o aveți.

Prin minte îmi trec frânturi din convorbirea cu III.

Ele hrănesc tăcerile. Îmi spun: Nu-i minunat că am fost confirmată de fiu în părerea că tatăl lui n-a fost decât furierul ăstuia, Feldwebelul, care a preluat pe umerii lui rolul, nu prea greu, de împărat al cărui bunic a fost încoronat la Versailles.

„It is a tale told by an idiot."

Înainte de ultimul fel de bucate, insul din stânga mea, co-împăratul, Comodius, asociatul la imperiu, amestec de Falstaff și de Heliogabal, se întoarse spre mine și-mi oferă o țigară. N-o accept. Plămânii mei. Drept care se sucește spre Circe, care primește. Apoi,

cu un pocnet sec, își închide portțigaretul și-l așează între mine și dânsul, foarte la vedere. E un portțigaret de aur, împodobit cu o mare svastică din rubine. Încerc o remarcă asupra portțigaretului și numaidecât ochii albaștri se aprind și strălucesc.

— Marele Duce Nicolai Nicolaevici mi l-a dat.

Ridic o sprânceană dubitativă. Primul gând: pradă, jaf, dușman dezbrăcat pe câmpul de luptă, seară de vandalism după ocuparea unui oraș. Toate astea instantaneu, datorită personajului.

Acesta pare să se bucure de efectul făcut, înainte de a spune:

— Nicolai Nicolaevici, care-i ura pe germani, a făcut cadou portțigaretul reginei Elena a Italiei.

Eu (în gând: cumnata lui, marile ducese muntenegrene care ațâțau la război, Paléologue).

El urmează:

— Iar regina Italiei i l-a dat lui Filip de Hessa și Filip de Hessa mie.

Ce simplu!

El ciocănește cu degetul cutia de aur.

— Și vedeți, acum svastica.

Eu murmur dintr-o suflare:

— Da, e un simbol chaldeean.

O fi știind că au fost semiți chaldeenii?

E un simbol iudaic.

Când am plecat de la masă, s-a petrecut ceva care m-a amuzat enorm și a făcut ca burduhănosul meu companion să-mi fie aproape simpatic. Pășeam unul

lângă altul și urma să refacem lungul parcurs pe care-l străbătusem spre a merge la masă. Trebuia să trecem, sală după sală, pe dinaintea invitaților aliniați în picioare, a chelnerilor, orchestrei, ofițerilor de ordonanță în alb și a celor în albastru care făceau spalier. Deodată, cuprins de o bruscă veselie, însoțitorul meu a început să fluiere încet. O mică arie șugubeață, o mică șolticărie, o mică trăznaie care mă distra însă și a trezit, instantaneu, în mine dorința de a-l imita. Încât m-am pus și eu pe șuierat. Cei care ne vedeau din spate, adică toată lumea, își imaginau, poate, că ne aplecam unul spre celălalt spre a face schimb de complimente ori de cine știe ce secrete politice. Nici vorbă, însă, de una ca asta. Pur și simplu, fluieram fiecare în legea lui.

Și tot ținând-o așa, am ajuns la capătul periplului nostru, adică în micul fumoar rezervat lui Göring, de lângă sufrageria, tot lui rezervată, în Haus der Flieger. Am intrat mai întâi noi, urmați îndată și de ceilalți aleși, în speță Georges, familia Londonderry, cuplul Gronau, amfitrioana și cele două ciudate surori ale ei, care fac figură de „doamne de Curte". În fața mesei de acaju, în fotolii, îndărătul ceștilor de cafea conversația e reluată. Ex abrupto, Göring ne lansează o invitație. Mărinimie princiară, căci lucrul nu era prevăzut în program; a doua zi să luăm ceaiul la Karinhall. Invitația vine la țanc. Pentru că, altminteri, n-aș fi putut găsi nici o scuză spre a evita vizita, în automobil, la Potsdam, care mă deranja din motive de ordin sentimental.

Mă întreb, totuși, dacă această invitație de genul: „mare favoare" se datorește doar unei amabilități firești, dorinței de a ne revedea, dat fiind că ne-a găsit agreabili, ori e, cumva, consecința furiei lui Georges transmisă de von Gronau:

— Nu fac vizite unor oameni care nu sunt acolo. Refuz să mă duc duminică la Karinhall. Casa lui Göring nu mă interesează etc. etc. etc.

Oricum, iată-ne invitați, ceea ce mă face să-i mărturisesc lui von Gronau că umplusem vidul de după dejunul de a doua zi, creat de invitația pur formală a lui Ribbentrop, acceptând-o, în schimb, pe aceea a lui Nevil Henderson, la ambasada Angliei. Așa că acolo să trimită să mă ia.

La cafea, mă consacru în întregime lui Frau Göring, care face cerc în jurul ei. Îi mulțumesc că, pentru prima oară de la nașterea fetiței ei, a făcut efortul de a ieși în lume în cinstea delegaților F.A.I. Așezată în stânga doamnei Göring, lady Londonderry îi pune mii de întrebări despre fenomenala fetiță care a căpătat același prenume ca nepoata lui Mussolini, a permis părintelui ei să măsoare adâncimea, lărgimea și înălțimea dragostei pe care i-o poartă poporul german și va fi curând botezată, la Karinhall, de însuși Führerul.

În gândul meu, mă întreb: botezată întru ce, cu ce și în ce fel? Și vreau să sper că fața mea nu trădează natura întrebărilor pe care mi le pun.

Rutinată în materie de moravuri ale Curților și decisă să amelioreze relațiile dintre Anglia și Germania,

lady Londonderry declară că atunci când va ajunge acasă va comanda faimoasei progenituri o rochiță de dantelă irlandeză. Iar eu, la rândul meu, simțind că soția președintelui F.A.I. nu poate rămâne în urma nevestei vicepreședintelui, intervin numaidecât și propun o rochiță cu broderie românească de pe Valea Prahovei.

Trusoul domnișoarei Göring crește astfel văzând cu ochii. Emma sau Emmchen, cum îi spune sora, radiază de bucurie și mărturisește, cu o înduioșătoare simplitate:

— Mă temeam că n-o să am niciodată copii! Eram căsătorită de doi ani — și eu am treizeci și nouă.

Am căutat s-o liniștesc cât am putut de bine. Soacra mea a avut patruzeci și trei de ani când l-a născut pe soțul meu. Emma îmi mărturisește că bărbatul ei a vrut o fetiță...

După care, atât Göring, cât și dânsa, ne arată inelele lor; un safir dăruit de prima soție (suedeza Karin) și un altul, cu un smaragd, de la cea de a doua. Adoră pietrele prețioase. Vrea să vadă diamantul din Sfânta Elena. Îl port tocmai la gât. Georges i-a povestit Emmei despre el în timpul mesei. E mult mai mic decât diamantul pe care Hermann l-a dăruit nevestei lui cu ocazia nașterii neprețuitei fetițe. Arătându-mi un al doilea inel, cu un mare rubin, Emma îmi spune: „Și ăsta tot ea mi l-a adus!" Ca să vezi, două inele! Sunt uluită. Din partea unei fetițe atât de mici.

Labele lui Göring, mâinile nu prea fine ale con-

soartei, această manieră de a face cunoștință arătându-și bijuteriile, îmi amintesc deopotrivă de haremul din Persia și de obiceiurile verișoarelor austriece și unguroaice de la Buftea. Atunci când copiii vor să stârnească admirație sau invidie își arată jucăriile, după care le iau înapoi. E o scenă care nu s-ar putea petrece în niciun salon franțuzesc, nici într-unul englezesc, nici la italieni.. Naivitate și sălbăticie. Și cum asta facilitează mult conversația, sunt hotărâtă ca mâine, la Karinhall, să mă acopăr cu pietre colorate și bijuterii istorice, cu atât mai mult cu cât mi-am dat seama că asta îl distrează pe Georges.

După cafea și odată lichiorurile băute, ne ridicăm. Gata cu sărbătoarea. Coborând vastele trepte de la Flieger Haus, îi spun lui von Gronau:

— Puteți să mă scuzați azi după-amiază? Am să ajung ceva mai târziu la Rangsdorf.

Acolo o să cinăm, după o demonstrație cu un Bücker-Jungmeister făcută de domnul conte Hagenburg și un zbor acrobatic al planorului de tip Habicht, pilotat de Sturmführer Hoffmann. „Doamnele sunt invitate la toate manifestările din cursul zilei, cu excepția ședințelor". Dar, la ora 17, eu aștept vizita unei fantome. Încât am să-i ajung din urmă pe congresiști cu ce s-o nimeri sau, mai bine spus, cu mașina ministrului României, Radu Djuvara, personaj cu cravată „confection", plastron de satin moda 1901 și tuns „breton".

Von Gronau știe perfect că III vine să mă vadă azi

după-amiază. Uriașul coș de hortensii azurii, indigo, albe, roz și rubinii sunt cea mai bună dovadă.

M-am odihnit jumătate de oră, apoi mi-am pus rochia de după-amiază din Irlanda, pe care Mary Palairet a botezat-o „Pasărea Fenix". Am comandat ceaiul și, ducându-mă spre ușa care dă spre culoar spre a face o ultimă recomandare băiatului de serviciu pe etaj care trebuie să aducă toast-ul, m-am pomenit față în față cu musafirul.

Imediat constat: albastru din cap până în picioare, la fel cum, cu două seri în urmă, fusese alb din creștet până în tălpi. Părul alb ca zăpada are, ziua, reflexe albăstrui. Fața-i mică are ceva din „Der grosse Fritz", guler înalt, vestonul și pantalonul sunt albastru închis, cămașa albastră deschis, ochii albaștri „morning glory"; fără pălărie, fără mănuși. Și iată! Ne instalăm unul în fața celuilalt și începe ritualul: „What will you have in your tea?". După care intrăm firesc în plinul conversației, ca acum două seri.

În timp ce III își lua ceaiul în micul meu salon din hotelul care, pentru el, poartă numele destul de comic: Kaiserhof, un comisionar aduce o scrisoare adresată prințului Bibescu. Văzând un domn așezat în fața unei doamne, dinaintea mesei servite, micul comisionar nu șovăie o clipă să-i înmâneze plicul. III îl ia și, fără să spună o vorbă, mi-l întinde zâmbind.

Nici eu n-am scos o vorbă, dar în gând mi-am spus: acest groom al unui mare hotel din Berlinul anului 1938 nici nu-l recunoaște măcar. Și mi-am amintit de

agitația, aproape delirul, personalului de la Bristol într-o împrejurare similară, când el a venit să mă vadă în 1909.

Orice copil de pe stradă cunoștea pe de rost trăsăturile viitorului său împărat. Chipul îi e la fel de caracteristic. Ba chiar în mai mare măsură. E realmente der Grosse Fritz, minus cocoașa, căci el și-a păstrat întreaga-i eleganță, dezinvoltura, pasul ușor. Și iată că incognito-ul pe care-l dorea atunci când nu-l avea îi e acum asigurat, în orașul unde s-a născut, care era al lui, capitala lui, unde fotografiile lui puteau fi pretutindeni văzute, unde a fost aclamat din ziua nașterii, din ziua botezului, la fiece aniversare, de ziua căsătoriei, în care — cu orice prilej — era aplaudat, pentru nimic și pentru toate, atunci în 1909, în epoca procesului Harden.

Iar acum iată-l dispărut dintr-o lume care era a lui. Încât a avut perfectă dreptate să-mi spună atunci, în prima seară când ne-am revăzut:

— Sunt o anomalie a istoriei.

Nu mai e soldatul necunoscut; e generalul de armată, e Cezarul necunoscut.

Îi pun o întrebare foarte directă:

— Ce-i cu armata? O bucată de vreme s-a crezut că vechea armată era cu monarhia, cu dumneata.

— Așa a fost până acum. Dar acum nu mai e. *El a îndepărtat-o de noi...* Vezi, nu mai era o armată activă. Acum dânsul a trecut la reînarmare. Vechea armată a fost readusă la viață. Ei (actualul guvern: Hitler,

Göring etc.) au dat poporului tot ce acesta și-a dorit. I-au dat Renania și înarmare. Acum îi dau Anschluss-ul. Personal, cred că până la urmă acesta o să fie o piatră care o să ne rămână în gât; dar, evident, asta e o problemă politică și ei nu înțeleg. Nu-și dau seama ce înseamnă. Sunt capete pătrate.

Îl întreb:

— În ce relații sunteți cu el acum?

— Ce să spun, îl văd foarte rar. Nu-i place ce-i spun. Ei socotesc că eu nu trebuie să mă amestec defel în politică... Evident, știu că eu nu-i aprob. Și cum aș putea să-i aprob. Sunt turbați. Nu știu ce-i Anglia.

Îi spun:

— Dar dumneavoastră știți. Mi-aduc aminte ce mi-ați spus acum mulți ani, când Eduard al VII-lea mai era încă în viață, la scurt timp după vizita la Berlin.

Ochii îi scânteiază de interes.

— Da, e bine că-ți amintești. Într-adevăr, nu m-am schimbat, a fost o nebunie că am declarat război Angliei și Americii. Am fi putut s-o facem dacă am fi avut Rusia cu noi, dar altfel nu. Însă pe Rusia nu te poți niciodată bizui...

Spun:

— Mă întreb ce ați fi făcut dacă i-ați fi urmat tatălui dumneavoastră în 1909. Nu pentru că aș fi vrut vreodată să-i acceptați abdicarea. Vă aduceți aminte că mi-ați povestit că el s-a oferit să abdice și dumneavoastră să-i luați locul cât el mai era în viață, o propunere foarte insidioasă, pe care ați făcut bine c-ați declinat-o...

Ill zâmbește:

— Da, îmi aduc aminte. Mi-ai spus că am făcut bine că am refuzat.

— Exact. Trebuia să gândesc așa. Filip al II-lea cu un Carol Quintul care n-ar fi devenit călugăr dacă ar fi intrat sau ieșit din Corfu. Ce tragedie ar fi fost! Dar să presupunem că ar fi murit de o boală oarecare, atunci în 1909. Ce ați fi făcut?

— Eu? Imediat o alianță cu Anglia. Sigur că asta ar fi însemnat să renunțăm la Bagdad și la toată nebunia de politică orientală. Dar aș fi făcut-o numaidecât. Era singura cale ca Germania să se apropie de țările anglo-saxone, rușii nu erau de încredere, de aceea am spus-o, atunci ca și acum, că unicul mijloc de a ne apropia de Anglia era s-o facem mai întâi cu Franța. Dar v-am mai declarat toate astea.

Îi spun:

— Vă amintiți că la înmormântarea lui George al V-lea, dumneavoastră și prințesa moștenitoare ați fost singurii prinți moștenitori străini pe care englezii i-au aplaudat când ați intrat în catedrala Westminster. Ceea ce nu se mai întâmplase până atunci. Probabil că simțeau, știau că dumneavoastră reprezentanți pacea. Dacă v-ați fi urmat propria cale...

Îmi răspunde:

— E adevărat! Ne-au ovaționat. Dar cine-și mai amintește de asta?

Îi replic:

— Mai sunt câte unii care-și amintesc, pentru că mi-au povestit-o anul trecut la Londra, cu ocazia încoro-

nării. Am fost la lady Leslie și mai mulți inși care-și mai aduceau aminte de precedenta încoronare, schimbând între ei amintiri au povestit ce succes ați avut și cum ați fost primit cu ovații, chiar în catedrală, lucru cu totul neobișnuit.

Cu un aer visător, îmi spune:

— Ce ciudat că-și mai amintesc... Acum ăștia fac orice ca să fim uitați. Nici un rând despre noi în nici un ziar, nici o fotografie, nici un cuvânt. Și lucrurile merg până acolo încât, recent, când fiul meu s-a însurat, ziarele au relatat faptul prin intermediul corespondenților altor ziare. Nu li se îngăduise să-și trimită proprii corespondenți la Doorn. Nu sunt niciodată invitat la manevre, deși, la urma-urmei, armata a noastră a fost. Sunt comandantul suprem ce s-a aflat în fruntea celei mai mari armate care a operat vreodată între Vosgi și Sena. Ar fi trebuit să mă lase să am grijă de foștii combatanți, să fac ceva, să fiu de folos, dar nu, nimic...

Îi spun:

— Poate că vă țin în rezervă.

— După părerea mea, Hitler ăsta lucrează mai ales ca o gumă de șters. E regimul radierei Elefant, guma de șters...

Și râde. Eu îmi dezvolt gândul.

— Hitler desființează unul după altul paragrafele tratatului de la Versailles și o face, trebuie s-o mărturisesc, cu multă inteligență și succes.

El dă din cap în semn că e de acord.

— A desființat zonele fortificate. A pus capăt dezarmării Germaniei. A desființat granița dintre Germania și Austria. Și, între timp, ca să distreze poporul, îi persecută pe evrei, lucrul cel mai simplu de realizat și e și un mijloc de a șterge datoriile. Dumneavoastră aveți, ca dinastie, șansa de a nu fi fost alungat de propriul popor. Sunteți ceea ce au interzis ceilalți poporului să posede, de pildă colonii. Iar când au fost lipsiți de nave, aeroplane și negri, germanilor li s-a spus că au fost privați și de Hohenzollerni. Aveți marea șansă de a fi una din clauzele tratatului de la Versailles. În bună logică, instrumentul cu care guvernează Hitler, guma de șters, trebuie să ajungă, într-o bună zi și la paragraful care vă privește. Când o să mai facă una și încă una și încă alta n-o să-i mai rămână decât să facă restaurația. Atunci o să vină ziua dumneavoastră. Dacă până atunci nu compromite, cumva, toată activitatea lui de spălare, atât de reușită, cufundând o dată mai mult poporul german în melasa unui război contra Angliei. Atunci va trebui să ne așteptăm la orice.

E întru totul de acord, dar pare foarte sceptic în posibilitatea unei apropiate șanse de restaurație. Pare mai degrabă descurajat, iar soția lui e în și mai mare măsură, încât sunt jigniți de felul cum se poartă față de dânșii poporul lor. Dar cum ar putea fi altfel? Îmi spune că germanii o numesc pe doamna Göring: „Die Königin Louise Ersatz"[1]. Noii stăpânitori se instalează în lojile imperiale, în timp ce ei stau la parter.

[1] Înlocuitoarea reginei Louise (în germ., în original)

Îl întreb dacă e adevărat că în timpul Jocurilor Olimpice au stat în mulțime.

Îmi spune:

— E perfect adevărat. N-a existat niciodată un loc liber pentru soția mea și pentru mine.

Dacă eu aș fi în locul lor, nu m-aș duce nicăieri. Fac greșeala, ca toți cei de sânge regesc, inclusiv scumpul meu Alfons al XIII-lea, că le plac distracțiile, că nu pot trăi fără distracții. Apropo de asta trebuie recitită fraza lui Pascal despre regele care simte nevoia să fie distrat. „Les menus plaisirs" nu erau degeaba o demnitate la Curtea Franței. Au nevoie, din păcate, de distracții și preferă locurile plătite la teatru, decât nimic.

Deși, de fapt, ei și încă o dată ei, sunt tragedia, comedia, drama, cum au arătat-o atât de bine tragicii greci și Shakespeare.

Dar aceste reflecții, de o clipă, le păstrez pentru mine.

Îmi spune:

— Mâine vă duceți la Karinhall. O să vedeți ce au făcut indivizii ăștia cu tablourile și tapiseriile din muzee. Și, pe neașteptate, ochii îi sunt străbătuți de o fulgerare. Își pleacă capul într-o latură a gulerului înalt și-mi oferă spectacolul măreției sale.

— Vezi, asta-i deosebirea. Casa de Prusia, familia mea, aduna opere de artă spre a le dărui muzeelor. Indivizii ăștia iau tablourile și gobelinurile din muzee spre a le atârna la ei acasă.

Fără voie, îmi spun: O fac pentru că nu se socotesc

persoane particulare. Ci eminamente publice. Îl întreb în ce relații e acum cu ei.

— Sunt dat deoparte, nimeni n-are voie să-mi pomenească numele. Consideră că n-am ce căuta în politică. Nu Göring e cel mai rău. Are vina lui, dar pot comunica cu el. Cel mai cumplit e Ribbentrop, singurul care locuiește aici. Mă urăște.

Schițez un gest către șemineul ascuns de un radiator care, la rândul său, ascunde, poate, un microfon.

— Probabil că ascultă tot ce spuneți. Râde și el.

Apare și Georges, care a terminat ședința. Se salută foarte prietenos și ne înțelegem să ne revedem curând. Poate duminică, să luăm ceaiul la ei împreună cu familia Londonderry. III spune că i-ar face plăcere să-i vadă, dar trebuie să-și întrebe mai întâi soția, „dacă nu există vreun impediment". Georges ne părăsește ca să ia cina la Rangsdorf. Sunt chemată la telefon. Ca să răspund, mă duc în camera mea, care e alături. Mă întorc cu o albăstrea din buchetul primit la dejun și i-o ofer lui III ca să și-o pună la butonieră. Se potrivește cu costumația lui. Și apoi e și floarea reginei Luise. Povestea bătăliei de la Iena. Înclinația mea către comparații istorice. Albăstreaua de la dejunul lui Göring aterizând pe vestonul urmașului reginei Luise. Reluăm convorbirea din punctul unde am lăsat-o. Îl întreb ce-i fac fiii. Și-mi răspunde:

— Fac și ei ce pot.

E extrem de neliniștit de întorsătura pe care o iau lucrurile pentru Germania. Indivizii ăștia își ridică în

cap Anglia, America, pe Papă, pe evrei, pe scurt toți cei care au puterea să-i distrugă. Încearcă să ajungă la o înțelegere cu Anglia, dar așa cum procedează ei n-au să reușească niciodată. Asta-i părerea lui. Îmi spune:

— O femeie inteligentă ca dumneata știe asta. N-ați putea să le-o spuneți?

— Cum să asculte ce le spun eu, când nu vor să audă ce le spuneți dumneavoastră?

— Sunt incurabili. E o tragedie.

După douăzeci și nouă de ani se află exact la punctul unde l-am lăsat. A înțeles nebunia guvernului german, acela al tatălui său din 1909 și, acum, aceea a lui Hitler, dar nu poate împiedica nimic. Nu cunosc vreun destin care să semene mai mult cu o ispită, cu un fel de mărturie a unui Prometeu înlănțuit împotriva nebuniei zeilor populari.

Toată tinerețea și-a petrecut-o la umbra lui Wilhelm al II-lea. Iar acum trăiește la umbra lui Hitler.

Stressemann, care credea în el, e mort, iar Brüning și Schleicher au ieșit din cursă. O dată mai mult, triumfătoare sunt geniile rele ale Germaniei, iar Hohenzollernul cu ochi albaștri e ironic și fără vreo speranță în fața acestei dezlănțuiri de nebunie.

Ar mai fi multe lucruri de spus, multe lucruri care ar trebui cunoscute, multe însemnări, care să fie comparate, din acești douăzeci și șase de ani în care corespondența, intermitentă, n-a permis cunoașterea lor în suficientă măsură.

Au fost nostimi în seara în care ne-am văzut, soția

lui și el, cu Georges și cu mine, punându-ne întrebări unii altora, ca după un naufragiu. Întrebări care se încrucișau.

— V-au întemnițat realmente, dar din al cui ordin?

— Al guvernului german.

— Al acestui imbecil de Bussche, nu?

— Evident. Am fost acuzată de tot felul de inși. Deutschlands Feind. Iar pe de altă parte au spus că am spionat. Bineînțeles, au pretins că ați venit să mă vedeți la București în timpul ocupației...

Cu un lung suspin, îmi răspunde:

— Aș fi vrut. Ne revedem duminică?

— Poate!

Ține foarte mult să vină în România. Dar cum să facem cu imbecilii și nebunii ăștia. Mai întâi vor ei să ajungă acolo. Ultimele-i cuvinte sunt:

— Și dacă ar ști ce ți-am spus azi m-ar expedia într-un lagăr de concentrare.

Îl conduc la ușă. Eu sunt cea care a dat semnalul despărțirii, pentru că am nevoie de cel puțin o oră ca să ajung la Rangsdorf și, înainte de a pleca, mai trebuie să-mi schimb rochia.

Sfârșitul vizitei lui III

Plec singură în mașină prin acest amurg nordic care-mi place așa de mult, prin aceeași periferie de care-mi amintesc și pe care am revăzut-o venind de la Paris.

Dineul e la ora 18,45. Nu cred că pot fi la timp. Am să am de-a face cu căutătura furioasă a lui Wolfang von Gronau care știe foarte bine ce musafir am avut.

În drum, discut cu Pierre, șoferul belgian al legației române. Tot el a condus anul trecut și mașina regelui, atunci când acesta a vizitat Bruxelles-ul. Îmi tot vorbește de asta de parcă ar fi singurul lucru care m-ar interesa. În timp ce eu, cu gândul la cum mi-am petrecut după-amiaza și privind programul, îmi dau seama că am pierdut plimbarea cu planorul, primul zbor al unui aparat cu pânze. Și poate și cea cu elicopterul. Când ajung la Rangsdorf, aflu toată lumea adunată pe pista care mărginește lacul, între clădirea clubului și țărm. Elicopterul se rotește la zece metri deasupra capului invitaților. Curentul de aer produs de elice mă zburlește. Ce să fac? Elicopterul Focke-Wulff, un soi de păianjen uriaș n-o să mă mai ridice în seara asta în aer. Prezentarea a luat sfârșit. Von Gronau mă ceartă că am venit așa de târziu și în ochi i se citește sarcasmul, așa cum am prevăzut.

Așadar, pornim către dineul de la *Club House* Rangsdorf, oferit de Aero-Club von Deutschland. În fundul încăperii, ocupată toată de lungi mese strâmte la care cinăm ca la o pensiune, se află o scenă de teatru în miniatură; îndărătul unui imens geam ca de acvariu, scena e violent luminată de reflectoare. E agrementată cu plante decorative și servește ca platou de prezentare a colecțiilor Oficiului de modă (Modeamt) o orașului Frankfurt pe Main. Vom vedea, deci, ce nici prin gând nu ne putea trece.

Moda germană ocrotită de guvern: fantezia germană încurajată de național-socialism; arta îmbrăcămintei

așa cum e concepută de femeia de sub egida Führer-ului, ținuta germană, șicul german, vampa germană, sex-appealul german. Orchestra dă tonul. Și în fața noastră apare mai întâi o uimitoare înotătoare, cocoțată pe tocuri foarte înalte, ceea ce n-o împedică, totuși, să aibă picioarele prea scurte și prea groase. Sub șortul verde, care se oprește la șold, carnea e pătată de roșeți suspecte. Are un piept dolofan, umeri masivi, iar spatele gol e decupat de bretelele simetrice ale maioului portocaliu. Și toate astea ies de sub o gigantică pălărie de paie. Însă ce se cere, mai cu seamă, văzut, sunt mișcările frumoasei, care-mi amintește de Maria Știrbey la tinerețe. Brațele o incomodează vădit, sânii par niște poveri insuportabile pe care le balansează în speranța de a-și ascunde sexul. Iar ideea asta o face să roșească și-i dă un râs prostesc și o căutătură tâmpă. Dosul îi cere palme și s-ar zice chiar că doar pentru asta e făcut. Iar frumoasa îl leagănă cu mișcări atât de idioate, încât pare că se oferă fără încetare loviturilor... făcută să fie brutalizată, caraghioasă și rușinoasă, asta-i fecioara germană. Apoi evoluează pe scenă alta, în halat de baie din frotir roșu aprins, dar cu aceeași disperată impudoare. După un întreg alai de astfel de înotătoare, unele mai urâte decât celelalte, care stârnesc ah-urile membrilor germani ai Clubului, iar tăcerea stingherită a invitaților străini devine aproape jenantă, îndărătul sticlei acvariului trec ansambluri pentru munte, apoi rochii pentru după-amiază și, în fine, marea gală, rochiile de seară.

Evantaie din pene în vogă la Paris acum zece ani. Contrafaceri după Worth, Moulineux-uri trucate, stângace, imitații ale rochiilor Lanvin, culori oribile, țesături care au grația hârtiei, supleţea cartonului și moliciunea glaspapirului. Pentru a dovedi originalitatea modei „Amt", se pot vedea însă și rochii de gală jumătate de o culoare, jumătate de alta și amintind de înghețatele de vanilie cu fragi ori fistic și ciocolată. Femeia de la gâște deghizată în manechin își reia atitudinile-i indecente, aerul cuiva care știe unde duc toate astea și se apără, dar cu speranța că o să fie, totuși, biciuită. Se întoarce spre dreapta ca să arate că poartă o rochie de culoare închisă și apoi spre stânga. Și, ah, surpriză, e toată numai de culoare deschisă.

Masculul care rezistă la toate astea e, realmente, de neînțeles. Câțiva pași mărunți într-o latură, o țopăială idioată și fetele dispar, de parcă aplauzele ar fi huiduieli.

Mă gândesc la semeața insolență înscrisă în mișcarea manechinelor pariziene, la echilibrul, la armonia înnăscută a mișcările lor, la cuceritoarea indiferență pe care-o afișează pentru rochia pe care-o poartă, ca și pentru cei care le privesc. La intrările rapide, precise, tăcute, la felul de a se întoarce pe tocuri. „Trei învârtituri și apoi adio".

Necioplitelor, mocofanelor, înapoiați-vă în cavernele voastre.

Amintirea „fetelor Știrbey" mi se impunea cu tot dinadinsul, dar nu bănuiam că va fi împărtășită și de Georges, și de Marina.

Lângă mine, în dreapta, îl aveam pe Charley Londonderry, în stânga pe un general german de aviație, care e și președintele clubului. Încât am făcut tot ce-am putut ca să nu arăt ce simt, căci nu voiam să-i necăjesc câtuși de puțin pe acești copii boruși. Și am aplaudat, fără să-mi tocesc totuși palmele, am zâmbit, mi-am dat cu părerea despre o bonetă și am trecut peste injustiția socială a modei „Amt". Dar ce lecție, deși fără o vorbă de dezaprobare. Când ne-am ridicat pentru cafea, francezii, care citiseră „Noblesse de Robe" și în special colonelul Watteau, domnul și doamna Lagrange și Tissandier s-au apropiat discret de mine;, Watteau m-a întrebat:

— Ei, prințesă, credeți că puteți comanda ceva la „Mode Amt?"

I-am replicat:

— Tocmai mă gândeam la ce să mă opresc.

Georges, care era de o veselie nebună, mi-a făcut semn că voia s-o șteargă cât mai repede. Eram, evident, de acord. Iar soții Londonderry așijderi... Încât, după ce am admirat focurile de artificii pe lac, rachetele, sorii etc. și niște ambarcațiuni frumoase și iluminate, pe care le-am aplaudat din toată inima, ne-am luat rămas-bun, înghesuindu-ne cu toții într-o mașină a aeroclubului german, Circe, Mairi, Charley și cu mine, bucuroși că, în fine, ne puteam da frâu liber gândurilor și schimba adevăratele impresii.

Sâmbătă, 25 iunie 1938

Micul meu plan mi-a reușit. Doamna von Gronau a luat de bun ce i-am spus. Circe a fost invitată la dejun de doamna Ribbentrop. N-o să fie, deci, neglijată iar eu am micile mele aranjamente particulare. În timp ce Georges o să se ducă să ia dejunul, la ora 14, cu șefii de delegații, la ministrul Afacerilor Străine (costum de culoare închisă, hotel Adlon), iar domnii delegați vor dejuna la Deutscher Ausland Club, eu o să am mica mea sărăbătoare la ambasada Marii Britanii, cu Sir Neville Henderson.

Familia Ribbentrop locuiește la hotel Kaiserhof. Ieri dimineață, când Circe și Mairi m-au însoțit la hotel, după deschiderea ședinței solemne și înainte de dejunul cu Göring, intrând în ascensorul „numai aur" de la Kaiserhof, aproape că ne-am ciocnit de un bărbat care ieșea. Mic strigăt al lui Circe. Încurcătură a clientului care era cât pe aici s-o răstoarne, grăbit cum era să iasă din ascensor. Cu pălărie moale, mult mai puțin elegant decât la Londra, insul era chiar von Ribbentrop. Nici el, nici eu nu ne-am recunoscut, ceea ce a făcut-o pe Circe să remarce: „Ce figură de zăpăcit avea și deloc

bucuros să ne vadă. Am să-i spun: Ai evitat-o pe prințesa Bibescu".

N-am într-adevăr nici o simpatie pentru Ribbentrop. A fost prieten cu Margot și cu familia Londonderry, dar nicicând și cu mine. Cred că-i din școala lui Küllmann, cu tot ce nazismul adaugă acesteia în materie de cruzime și violență.

Nu și-a considerat misiunea la Londra decât sub semnul complezenței față de scumpele opinii și preocupări ale celor de pe Wilhelmstrasse. N-a vrut să fie un ambasador care informează, ci unul care, pentru că minte, va dobândi departamentul pe care-l înșală și va deveni, ca Küllmann, ministru de Externe drept recompensă pentru rapoartele false și relațiile rele cu puterea pe lângă care era acreditat. Cazul lui e cât se poate de limpede. Hoesch era iubit la Londra și de aceea nepopular și chiar suspect pe Wilhelmstrasse, ca odinioară, în 1912-1913, dar foarte atenuat, prințul Lichnowsky. Ribbentrop a salutat cu brațul ridicat la Buckingham Palace nu din ignoranță, ci cu premeditare. A clădit o ambasadă uriașă cu muncitori germani și a populat-o cu o armată de lachei nemți. A dorit ca în interiorul ambasadei sale nimeni să nu știe ori să rostească vreun cuvânt englezesc, toate astea pentru ca să fie popular la Berlin, în măsura în care era odios la Londra. Nu din prostie, ci din calcul. Și rezultatul nu s-a lăsat așteptat. A devenit ministrul Afacerilor Străine.

Germania n-o să fie niciodată informată bine, pentru că e slujită de funcționari cărora le dictează informațiile

pe care dorește să le primească. Este contrariul oricărei diplomații.

O agreabilă amintire despre insolența-mi naturală mi-a rămas din seara când, plasată lângă Ribbentrop, am participat la marele dineu dat la Londonderry House cu prilejul ultimei încoronări.

Dineul era servit în sala cea mare, unde sunt portretele suveranilor Sfintei Alianțe și ale Londonderry-lor și Castelreigh-ilor, cavaleri ai Ordinului Jartierei. Erau de față vreo cincisprezece fețe regești de diverse mărimi. Regele Faruk al Egiptului și mama lui, regina Mazli. Prințesa moștenitoare Iuliana a Olandei cu soțul ei Bernhardt de Lippe. Prințul moștenitor al Suediei, prințesa Eugenia a Greciei etc. etc.

Mai erau prezenți ambasadorii Franței și Germaniei, :ecte Ribbentrop, prietenul casei, fostul negustor de vinuri de care familia Polignac se slujise spre a-și desface șampania în America, Ribbentrop, *ambasadorul at large*, omul de încredere al lui Hitler, cel care-i povestea vrute și nevrute.

Era așezat la dreapta mea, iar în stânga îl aveam pe Neville Chamberlain, actualul prim ministru, atunci Cancelar al eșichierului. Dineul a început cu șampanie. După dineu urma să plecăm cu toții la balul Sutherland, unde erau regele și regina. Eu i-am spus lui Ribbentrop:

— Faceți ceva pentru mine. Obțineți de la majordomul șef acest lucru de negăsit într-o casă englezească de asemenea calitate (locuiam la Londonderry House și știam ce spuneam). Aș dori un pahar cu apă și dacă reușiți să-mi fie adus, vă socotesc misiunea reușită!

În chiar clipa când am spus asta, mi-am dat seama și de extrema insolență a cuvintelor mele. Cerusem apă unui om care o viață întreagă plasase șampanie. Cred, însă, că el n-a băgat de seamă maliția cererii mele; imediat, prin gesturi, a atras atenția head-buttler-ului și am căpătat doritul pahar cu apă. Cam asta a fost totul. Mai departe eu m-am conversat cu Neville Chamberlain, iar el cu cealaltă vecină a lui.

La balul Sutherland am dat, însă, din nou de dânsul, ca și de ceilalți, de mai înainte. La un moment dat s-a apropiat de mine și m-a întrebat dacă politica mă interesa. Iar eu i-am răspuns cu cuvintele Hortensiei Cerristori:

— Nu, dar politica se interesează de mine.

Și n-am mai reluat conversația. Nu l-am mai revăzut decât în holul Kaiserhof-ului, ieșind din ascensorul „numai aur", surprins, *prea surprins*, s-o vadă pe lady Londonderry despre care, evident, știa că sosise de la Londra doldora de avertismente, de reproșuri și cu buzunarele pline cu liste de persecutați vienezi. Există totdeauna un moment când orice individ, femeie sau bărbat, oricât de suspus și posesor al unui pașaport britanic se simte dator să dea lecții și să instituie guvernanți ai tuturor celor ce se guvernează prost, reprezentanți sau reprezentante ale Angliei care, la fel ca luna descrisă de Chateaubriand „A fost instituită de Dumnezeu cârmuitoare a abisului".

După ce am organizat, deci, direcția către care urma să mă îndrept spre a lua dejunul, dar și locul unde tre-

buia să ia masa Circe, explicând doamnei von Gronau că era cu neputință ca ea să rămână fără invitație, în timp ce soțul ei dejuna cu Ribbentrop, am pornit la drum spre a mă duce să-mi găsesc merindele la Sir Nevill Henderson.

Fusesem anunțată de o scrisoare a lui Charles Mendel. Henderson, a fost prieten cu Ketty Rotschild, soția lui Eugen Rotschild din Viena, cel care, bine sfătuit, i-a instalat la Paris, în strada Michel Ange (în fostul palat al familiei Camastra) și mai e ministrul Angliei cu succese în Iugoslavia, e prietenul prințului Paul și, mai ales, al prințesei Olga de Grecia și de Danemarca.

Am impresia că, după succesele din Iugoslavia, e mai înclinat spre Germania decât scandalizat de aceasta, din cauza prieteniei perimate cu Ketty de R. I-a urmat lui Phipps, socotit de Hitler prea ostil Germaniei. Tot ce privește prințesele grecești e totdeauna favorabil colorat în favoarea Germaniei și defavorabil Franței. Ceea ce nu înseamnă că Henderson face la Berlin o altă politică decât cea mai tipică politică engleză. Dar a fost trimis în post într-o vreme când Londra căuta o destindere cu Berlinul, elasticitate și genul de simpatie despre care Stendhal scria: „Simpatie n-o să avem niciodată destulă".

Trec pragul ambasadei britanice cu un mic frison amuzat, avertizându-mi spiridușul că dau de piatra de încercare a întregii politici germane de la moartea Kaiserului Friedrich. Intru în casa în care Eduard al

VII-lea a păşit furios şi congestionat după faimoasa-i convorbire cu Daisy Pless. Intru în casa din care Gouschen a ieşit închizând uşa binişor după ce declarase război Germaniei, la 4 august 1914. Această uşă, care dă în stradă, nu prea impresionantă, e chiar aceea care s-a deschis spre a-l lăsa să intre pe aghiotantul lui Wilhelm al II-lea venit să zvârle în nasul ambasadorului decoraţiile engleze pe care, cuprins de o inexplicabilă furie, nepotul reginei Victoria refuza să le mai poarte. Furie cu atât mai nesăbuită cu cât era provocată de surpriza şi de supărarea pricinuită în Germania de intrarea în război a Angliei. Mulţumită dibăciei diplomatice a celor de pe Wilhelmstrasse sau a viciului care-i face să prezinte evenimentele într-o lumină falsă, dar apreciată de opinia publică germană, Germania e lăsată să creadă că Anglia se va retrage din joc şi n-o să intre niciodată într-un război ce n-a fost niciodată altceva decât un război al Angliei.

Şi iată că se deschide uşa prin care a intrat, leonin, aidoma crepusculului lui Michelangelo, însuşi prea nobilul lord d'Abernon pe care Germania republicană, Germania lui Stresseman, îl numea „Lord protector". De aici au fost trase sforile de la Locarno şi Lausanne.[1] După care a fost rândul celor pe care Londonderry îi califică cu dispreţ drept „piticii". Sir Eric şi soţia lui, mica Francis, sora Saritei. Şi în această casă şi la masa

[1] Unde au avut loc importante reuniuni internaţionale, încheiate cu acorduri, în deceniul 1920-1930.

ei am să iau eu dejunul, așa cum Sarita a avut cinstea de a-i oferi unul lui Hitler cu ocazia Olimpiadei, lui Hitler nazistul, delincventul, caporalul nebun. Dar asta-i lumea în care trăim. Îmi reduc, deci, la tăcere, spiriduşul şi intru în această casă de parcă nimic nu s-ar fi întâmplat. Sir Nevil îmi iese în întâmpinare. Figura-i de scoţian, cu faţa prelungă, roşie, tânără, sub cenuşa părului şi a mustăţii, aduce puţin cu Jimmy d'Alba, duce de Berwick: aceiaşi ochi mici şi negri, foarte lucitori şi multă eleganţă. Are un trandafir roşu la butonieră şi, ori de câte ori poate, vesta de jerseu pe care germanii i-o reproşează şi care-i dă aerul de a nu se „îmbrăca" într-o capitală ce se închină, de altminteri, în totalitate zeilor stadionului. Ca orice diplomat britanic din afara Londrei, se simte în vilegiatură. Mi se povestise, de altfel, despre această neglijenţă vestimentară voită, pe care eu o aprob şi care mă distrează şi despre mania lui de a nu da dejunuri decât pentru şase, uneori opt persoane, dar de preferinţă pentru două. Ce bine îl înţeleg!

Mă conduce într-o cameră de zi ale cărei ferestre se deschid spre stradă, într-un parter înalt, unde găsesc, tolănite în fotolii adânci, familiile Poncet şi Davignon (ministrul Belgiei). Doamna Davignon e prietenă cu Henderson. Sunt bucuroasă că suntem doar între noi şi că vom putea înnoda conversaţia într-o atmosferă pe care o presupun favorabilă. François Poncet adoptă imediat atitudinea puţin sfidătoare, puţin forţată, a unui ambasador francez aflat în casa unui ambasador

britanic. Nici Charles de Chambrun nu se putea dezbăra de această dorință de a străluci față de un englez, care se preface totdeauna șters. Ceea ce îmi amintește de Sir George Clark la Constantinopol.

François Poncet vorbește ca un ins a cărui părere contează. Cunosc maniera și-mi vine să-i strig:

— Degeaba! Pe loc repaus!

Doamnele François Poncet și Davignon, foarte amabile.

Pomenesc, suspinând, de viitoarele lor vacanțe pe care le așteaptă ca un cerb însetat.

— Ce obositoare, ce monotonă e viața asta protocolară!

Eu îmi cer iertare pentru că, prin prezența noastră la Berlin, am mai adăugat o corvoadă la cele pe care le îndeplinesc. Doamna François Poncet a trebuit să-și întârzie plecarea la Paris pentru a da diseară un mare dineu și un bal Federației Aeronautice Internaționale. Le asigur pe amândouă de admirația mea pentru soțiile șefilor de misiuni diplomatice. Pentru răbdarea, pentru memoria, pentru inepuizabilul lor izvor de forțată amabilitate. Le spun:

— Eu fac doar zece zile pe an și chiar zilele astea ceva care amintește de ceea ce dumneavoastră faceți tot anul și de multe ori îmi spun că n-aș fi în stare să continuu mai mult de șase zile de-a rândul.

Ele râd și se aliază pentru a-mi spune, ca perfecte diplomate ce sunt, că știu că eu o fac mai bine decât dânsele, că mi-au citit cărțile și că e o fericire că-mi pot pune în valoare talentul, în loc să duc viața lor ce devine atât de repede neinteresantă. Complimentele lor, care

se încrucișează și-și fac unul-altuia ecou, fiecare citând, pe rând, câte una din cărțile mele tocmai citite, mă amuză pentru că încă izbutesc să mă mire. Trăind în România sunt atât de obișnuită să nu aud vreodată un asemenea compliment, încât cele pe care le primesc au încă toată prospețimea noutății.

După acest schimb de amabilități, în cursul căruia cei trei bărbați s-au grupat lângă șemineu și au schimbat — cel puțin așa cred — ultimele știri venite de la Praga, trecem la masă.

Eu stau lângă Henderson (în stânga lui), iar François Poncet între Anglia și Franța, ca altădată în mașina lui Paléologue plecând să caut aceste două puteri la ultimul cancelar al Rusiei, domnul Stürmer, în octombrie 1916.

Cele două puteri se numeau atunci Sir George Buchanan și Maurice Paléologue.

La dejun, conversația generală, după care François Poncet, aflând că după aceea trebuie să mă duc la Karinhall, la Feld Marschall, îmi spune:

— Cereți să vedeți trenul.

— Cum ați spus,trenul? Dar la Karinhall eu mă duc să văd zimbri.

El repetă:

— Cereți să vedeți trenul.

Cuvinte misterioase pe care le voi înțelege abia diseară. Le dau știri din Paris. În ajunul plecării am cinat cu Paul Reynaud. François Poncet are atitudinea sceptică a diplomatului căruia i se vorbește de un politi-

cian ce, prin definiție, nu înțelege nimic din politică, așa cum e ea concepută de un diplomat. Pare foarte descurajat. Trăiește de șapte ani la Berlin. A văzut tot. Știe tot. Îi comunic lui Henderson spusele lui Charles Mendel:

— Mă tem de încăpățânarea lui Beneș; Hodza, Krofta înțeleg mai bine. Ce păcat că nu l-am avut pe Osusky în locul lui Beneș sau pe prietenul nostru Jan Masaryk, care pare realmente conciliant.

Abia terminasem dejunul, că și suntem anunțați că automobilul feldmareșalului e în fața porții.

Îmi iau la revedere de la François Poncet și de la cei doi Davignon. O să ne revedem diseară la ambasada Franței. Mi se urează *drum bun* la Karinhall. Îmi amintesc de cele spuse de Gauquier: „Francezul are obsesia soțului încornorat".

Dar ca să-mi înșel gazda mă duc eu la Karinhall? Evident nu. Nevil Henderson mă însoțește prin saloanele și anticamerele ambasadei lui. Și, deodată, spre marea-mi surpriză, și poate și a lui, îl descoperim, în mijlocul holului, pe arhanghelul însărcinat de Göring să ne escorteze la Karinhall. Georges a rămas în mașină. Însuși aghiotantul lui Göring a venit să mă caute — și ce aghiotant! De obicei eu nu observ frumusețea bărbaților sau cel puțin nu de la prima vedere. Dar acest tânăr ofițer, aviator, aghiotant, a fost atât de evident ales pentru prestanța lui à la Sfântul Mihail, prințul miliției celeste și pentru chipul lui, încât nu mă pot împiedica să dialoghez cu propriu-mi demon.

Poftim, asta-i propaganda despre care mi s-a vorbit. Aceea care introduce elementul numit geniul speciei, cum spunea Schopenhauer, în jocul celui de-al Treilea Reich.

Așa a fost cucerită contesa Ciano, Adda, nașa lui Fräulein Göring. Demonul meu se amuză constatând adevărul bârfei relatate de Franco. De altfel, sistemul nici nu-i nou. Napoleon îl utiliza pentru arhiducese și pentru Curtea de la Viena. Îl trimitea ca mesager al zeilor pe tânărul general Lemarrois, un normand cu ochi albaștri, părul auriu și tenul roz, cum l-ar fi visat Gobineau.

Arhanghelul Mihail se înclină dinainte-mi, își ia o „facia graciosa" și mă răpește lui Henderson care consimte. Aghiotantul lui Göring deschide portiera unei uimitoare mașini scunde, scânteietoare, condusă de un militar. Georges e înăuntru. Mașina e de un lux fără cusur, nicheluri strălucitoare, o piele impecabilă, totul cromat, frumos, nou.

Gonim prin poarta Brandenburg și, fără veste, demonul meu începe iar să sporovăiască.

„Ce ciudățenie! După ce am trecut pe sub această poartă într-o mașină ce consuma benzină plătită de Statul german în 1909, alături de moștenitorul imperiului german intrat în istorie sub numele de al doilea Reich, mai trec o dată pe sub aceeași poartă Brandenburg într-o mașină care și ea consumă benzină plătită de Statul german, numai că acum mașina e a stăpânului secund al celui de-al Treilea Reich. Ce teatru îndrăcit. It is a tale told by an idiot..."

Așezată cuminte lângă Georges, gonim, dar, spre Karinhall prin poarta Brandenburg care, îmi spun, l-a lăsat să treacă și pe Napoleon cu armata lui. Bunicul, cum spune Georges de când am publicat memoriile micii Émilie, prefațate de Fréderic Masson și omologând ilustra descendență a mâinii stângi, până atunci ținută secretă. Demonul meu se distrează mai departe în felul lui, strict confidențial.

Ieșim din Berlin; periferia Berlinului, igienică, edenică. E o vreme frumoasă. Peste câmpia verde și albă arde un soare argintiu. Încerc o impresie de primăvară nordică târzie care a fost atât de puternică când aveam douăzeci de ani și pe care o regăsesc și acum proaspătă, intactă, aromitoare. Vremea socului, liliacului. Inversul frunzelor lor argintate.

Câmpia din împrejurimile Berlinului pe o rază de o sută de kilometri e mult mai deșertică decât cele care înconjoară Parisul sau Londra; invadată de nisipurile Brandenburgului, e fertilizată de canale și înfrumusețată de dragele păduri de pini, dar încă pustie, extrem de solitară, fără a fi, totuși, sălbatecă: e goală, pură. La o răscruce de drumuri, aghiotantul arhanghel ne atrage atenția că străbatem o nouă autostradă, imensă panglică de beton gri-argintiu, ca o lamă de spadă, întinsă peste câmpie. Autostrada trece peste canalul Hohenzollern. I-au păstrat, deci, numele. Perfecțiunea șoselei, aceea a mașinii, viteza, anotimpul, soarele luminos îmi dau o stare de beție. Un prim lac înconjurat de păduri, apoi un altul. După care intrăm într-o pădure mai

înaltă și mai adâncă. Drăcușorul din mine tresare! Ne apropiem de casa Căpcăunului.

„Păduri mari ce mă înspăimântați ca niște catedrale".

Priviri fugare peste un luminiș, undeva departe țâșnește un stol de șoimi. Sperăm să vedem bizonii, dar ei rămân invizibili. Drumul prin pădure e lung, cotește, se afundă și mai mult în umbra deasă, iese la soare și, în fine, încep să se ivească acoperișuri lungi și joase. Acoperișuri de pai, rustice, apoi colonade albe; am ajuns. Iată curtea pătrată, în față mistrețul de bronz, totem al locului, pe un soclu zidit într-un bazin cu nuferi albaștri și roz. Tăcută, mașina oprește în fața porții ciudatei reședințe. Am ajuns.

Aghiotantul ne conduce, servitori în alb ne însoțesc și trecem, dintr-o anticameră albă și elegant mobilată cu stejar lustruit, într-un salon ornat cu tapiserii franțuzești din secolul al XVII-lea, destul de mediocre, prea mari pentru încăperea largă și joasă care le adăpostește. În acest salon de așteptare, suntem aproape numaidecât ajunși de familia Londonderry, Charley, Circe, Mairi, acompaniați de Herr Schmidt, interpretul. Charley și Circe cunosc Karinhall-ul, dar un Karinhall mult mai modest. Spun că abia dacă recunosc locurile după doi ani de când n-au mai fost, întrucât clădirile se întind acum pe o suprafață mult mai mare. Ce vedem noi acum e un Karinhall mărit, triplat, pe măsura ascensiunii stăpânului. Arcade albe, clădiri joase, acoperișuri de paie groase, dar spațioase, cu aerul unor colibe de pădure, a unui randevu de

vânătoare, dar pentru coloși, pentru maeștrii de vânătoare al celui de-al Treilea Reich. Suntem apoi din nou poftiți într-un salon de așteptare, decorat tot cu tapiserii franțuzești din secolul al XVII-lea, destul de grosiere, care nu sunt la înălțimea încăperii, dar coloritul lor viu, căruia le corespunde un plafon pictat, produce un efect destul de agreabil, în contrast cu pereții albi, de o mare simplitate. E genul de efect pe care l-am căutat în salonul meu din insula Saint Louis, la mii de kilometri depărtare, atât în spațiu, cât și în timp.

Cât așteptăm, privirea mi-e atrasă de o mobilă, un soi de altar pentru zei lari moderni: cu fotografii semnate, înrămate, unele chiar cu coroane. Țin să mă uit și văd: regele și regina Italiei, prințul de Piemont (nu și prințesa), Mussolini, autografiat ca și ceilalți, dar cu dedicație. N-am, însă, timp să citesc. Îi zăresc pe regele Boris al Bulgariei, pe prințul Paul al Iugoslaviei, dovadă certă a infiltrării Germaniei la Dunărea de Jos și, în fine, pe Charley Londonderry în persoană. Cum e lângă noi, îi atrag atenția asupra propriei imagini în excelenta companie... Mă amuz cu spiridușul meu că fotografia lui Carol al II-lea mai lipsește încă de pe această comodă. Încă nu se află pe această comodă-altar. Deci lucrurile stau încă bine, în așteptarea lui Göring, în adăstarea a ce trebuie să urmeze. Și deodată, ușa se deschide: iată-l.

E numai în cămașă, dar ce cămașă! Și ce brațe! Georges, care-mi intuiește uluirea, îmi șoptește la ureche: „E uniforma lui de mare maestru de vânătoare".

Ah! Bine. Și eu care, atât de inhibată de prejudecăți vestimentare cum sunt, eram gata să mă mir că îndrăznește să se prezinte în fața noastră în cămașă de noapte, în *shaving costume* sau ca un jucător de tenis fără rachetă. Căci are un aspect și mai uimitor decât prima oară. Cămașa e de un alb strălucitor, iar mânecile-i largi fac falduri, ca bluzele țărăncilor transilvane. Ceea ce mai adaugă ceva la nota de feminitate pe care am remarcat-o prima oară, la aerul de slujnică uriașă care-l face să semene cu mătușa Bebe Starjanska care, la rândul ei, semăna cu mareșalul Ney devenit bucătăreasă. În timp ce ne arată casa, am tot răgazul să studiez amănunțit omul. Mă folosesc de lornieta de buzunar, the famous black Hopper, pentru a privi mobila, tablourile, piese rare, toate bogățiile pe care ni le arată și, în același timp, căutătura-mi ascuțită, sigură și redutabilă, se plimbă în trecere asupra persoanei lui, din care nu-mi scapă nimic. Și văd: peste uimitoarea cămașă se încrucișează o vestă verde, de stofă aspră, o jiletcă de vânător, croită din ceea ce ei numesc Jägerstoff. Această jiletcă verde e butonată cu colți de animal, galbeni, ascuțiți, fioroși.

Nu știu cărei fiare au aparținut. Va trebui să întreb. Dar, fără să vreau, găsesc că această podoabă de dentist e respingătoare. Astfel îmbumbată, jiletca prăzulie e încinsă cu o uluitoare centură care dezvăluie pasiunea pentru avuții palpabile și sunătoare a noului Heliogabal. Căci centura e de aur, de aur veritabil și alcătuită dintr-o succesiune de frunze de stejar din aur

fin, cizelat. Din Rheingold, aurul Rinului. Așadar, șoldurile lui Göring sunt încinse cu aurul Rinului. Frunza de stejar, simbol al forței, înconjurând șoldurile lui Hermann Göring. Ce simbol, o Loreley!

De această uimitoare centură aurită, însoțită de buna-i faimă, atârnă un pumnal de aur cu mânerul de asemeni cizelat. Croit spre a servi la mistreți, care mă face să mă minunez că gazda noastră se împodobește cu el în casă și când e vorba doar să ne servească ceaiul! De ce o asemenea armă? De altfel, mă întreb în gând, de ce tot acest unicat extraordinar care se numește Göring și care nu poate fi explicat decât prin sufletul german și numai prin el. Cum o ia înainte în fața fiecărei uși, „leading the way"[1], am tot răgazul să-i studiez silueta, mersul, spatele, fără a fi stingherită de luciul magnetic al ochilor lui albaștri înfundați în orbitele adânci, întunecate. Toată frumusețea omului e în ochii lui, dar urâțenia e amplu răspândită pe tot restul. Văzut din spate e de un caraghioslâc de necrezut. Ar putea face succesul unui circ. E un marțafoi și memoria îmi amintește de atitudinile și felul de a fi al lui Zufall.[2] Pantalonii prăzului, de aceeași culoare cu jiletca, se umflă pe fundu-i enorm, fără a-l ascunde, ci mai degrabă subliniindu-l și cad peste niște glezne nu prea groase, disproporționate față de tot restul, iar ceea ce urmează, gleznele-i fără vigoare, sunt îndesate în

[1] Deschizând drumul (în engl., în original)

[2] August Zufall: valet al socrului și apoi al soțului Marthei Bibescu

niște botine de o incredibilă ineleganță și, printr-un rafinament inspirat de nu știu ce sucub vicios scăpat din Noaptea Valpurgiei, ciorapii ce-i acoperă gleznele subțiri sunt niște ciorapi feminini de mătase bej. Nu-mi vine să cred lornietei. Mă uit stăruitor, de mai multe ori. Se poate? E cu putință? Această găselniță a geniului comic ce pare să dirijeze de departe și de sus toată tărășenia asta! Acest mare maestru de vânătoare, acest ins sever care ne primește cu pumnalul la brâu, cu pieptul înstelat de colți de fiară smulși din boturi de animale ucise de spada lui se termină brusc prin niște cioturi bicisnice îmbrăcate într-o rețea de mătase subțire. Nu pot să-mi vin în fire. E ca și cum aș fi descoperit, în același timp, slăbiciunea forței de care nazismul face paradă. Ciorapi de mătase, ciorapi de femeie! Mai întâi dichisul sportiv, războinic, rustic și apoi această greșeală, această revelație a adevăratei naturi, deficiente, slăbănoage.

„I should prefer to be found dead in a ditch"[1], cum spunea C.B.T. despre un ins care n-avea un costum chiar așa de pitoresc ca acela al lui Göring. Iar pe lângă toate celelalte, brățări la mâini și, poate, și la glezne, dar ele nu pot fi văzute din cauza botinelor și, apoi, inelele. Unul verde pentru prima soție și altul roșu pentru a doua, focuri de poziție, focuri alternante, smaragde, rubin.

[1] Aș prefera să fiu găsit mort într-un șanț (în engl., în original)

Și spre a da și un sens olfactiv acestei reprezentanții, se mai întâmplă și așa ceva. În această casă plină de ferestre și de curenți de aer cinegetic, când stăpânul ei mă conduce prin săli, anticamere, saloane și coridoare surprind în trecere adieri de parfum ce vin dinspre el. Aerul trece prin mânecile bufante ale cămășii și se umple de efluvii de verbină. Trebuie că a sacrificat un întreg flacon de verbină spre a-și parfuma subsuorile înainte de venirea noastră. Acest parfum verde, stângaci imitat după planta pe care o iubesc, mi-a fost din totdeauna dezagreabil. (Amintirea poveștii cu sărurile de baie de la Petrograd și de deruta bietului Paléologue).

Dintr-un mare hol, gen Nibelungen, decorat în spiritul celorlalte, pentru dragoni din Fliegende Blätter ale copilăriei mele, dar frumos prin proporții și prin imensa-i verandă acoperită cu sticlă — de unde privirea lunecă spre lacul argintat din mijlocul întinsei păduri — trecem într-un soi de Schatzkammer, încăperea tezaurelor, unde gazda noastră manipulează cupe din aur ornate cu pietre mediocre, topaze, ametiste etc., exact pe gustul reginei Maria de pe la 1900. Aceste daruri somptuoase, barbare și, mai ales, de prost gust i-au fost oferite de orașe din Germania și de diverse confrerii.

Mă silesc să nu zâmbesc; n-are nici un rost să stric cheful acestui copil mare, proprietar atât de bucuros și atât de mândru al acestor avuții de o zi, al acestor bijuterii vulgare. Mă gândesc la vitrina de la Chequers,

plină de bijuterii delicate, la cutiile cu moaște, la cruce, la vaporaș.

În sfârșit și un obiect frumos, chiar un vaporaș, cadou al regelui Angliei. Cred că William și Mary l-au dăruit Hamburg-ului și că acest oraș, ce nu mai e hanseatic de la Hohenzollerni, i l-a oferit recent, ca ofrandă de împăcare a divinității, lui Göring, noul Faffner (dragon ce apără tezaurele).

Noul dragon ne conduce, mai departe, în marș, prin vasta-i reședință, mai complicată decât pare la prima vedere. Circe și cu mine schițăm politeți pe dinaintea fiecărei uși; ea mi se adresează cu „Madame la Princesse", face un gest, iar eu trec prima, ca s-o scurtez. De altfel, nu vreau să-l pierd nici o clipă din ochi pe Göring, care mă amuză teribil. Mimica, magnetismul, megalomania lui sunt la fel de distractive ca acelea ale unui copil. Țin să mă joc cu el ca pisica-tigru cu un pui de om. Căci nu există cineva mai vulnerabil decât el. Ideea asta mă încântă, fără s-o arăt și o cred exactă. Ea i-ar mira nespus pe germani, care-l consideră o sperietoare sigură cu care să atragă păsările pe care doresc să le mănânce, ciocârliile engleze, franceze; pe care vor să le înghită. Ceva similar cu vânarea marelui duce, în care rolul marii cucuvele e interpretat de feldmareșalul Hermann von Göring.

Ajungem în fața a două uși mari, sculptate, care seamănă mai degrabă cu niște uși de ascensor. Sunt încununate de mici statui aurite, patru pe fiecare dintre ele. Göring îmi spune că una dintre ele duce spre

apartamentul lui, cealaltă, geamănă, la câțiva metri de ea, spre apartamentele soției sale.

Îmi atrage atenția asupra statuilor poleite cu aur. Primele patru îl simbolizează chiar pe el în cele patru ipostaze: Hermann Göring aviator, Hermann Göring patron al artelor, Hermann Göring patron al planului de patru ani, Hermann Göring mare maestru de vânătoare, cel pe care-l vedem.

N-am timp să examinez cei patru omuleți auriți și e păcat.

Deasupra ușii care duce spre soția lui, cele patru femei o reprezintă pe dânsa în cele patru roluri principale pe care le-a interpretat când era actriță a teatrului subvenționat din Berlin. Cred că una din statuete o reprezintă în rolul Margaretei din „Faust". A venit, așadar, să locuiască în casa botezată după primul amor al lui Göring cu aureola eroinelor cărora ea le dă viață pe scenă.

Toate acestea sunt în armonie cu personajele jucate în teatrul european, în care sunt amândoi angajați. Comediante, tragediante, nimic nu se schimbă în actul de a oferi comedie celor care o acceptă.

Din acest mare coridor trecem într-o încăpere plină de arme de preț, palid reflex, extrem de palid, al admirabilei armurării a palatului din Madrid. Ce parveniți ai civilizației și artei sunt acești bieți germani. Am văzut prea multe, am văzut tot, dar — arătându-mi panopliile lui — Göring nu bănuiește comparațiile la care mă dedau eu cu ușile închise, în palat, în camera

obscură a memoriei. E greu, ca să nu spun imposibil, să mă facă să-i admir achizițiile și, totuși, iată că scoate dintr-un dulap cu uși de sticlă pușca care a aparținut prințului Eugeniu de Savoia. Patul îi e în întregime încrustat cu argint. Ceva mai departe, pe o masă, într-o cutie lungă de piele uzată, se odihnește „Napoleons Schwert".[1]

— „Ce"? exclamă Georges și Göring confirmă că e sabia de la Waterloo.

Ne aplecăm cu toții asupra cutiei în care doarme spada marelui delincvent în materie de triumfuri, cum îl numea Chateaubriand, marele dătător de rău exemplu, cel pe care-l iubesc pentru că a fost cât pe aci să „facă Europa", iar cei de după dânsul care au mai încercat au eșuat lamentabil. Din partea lui Georges spada se alege, însă, cu o căutătură extrem de inchizitorială. Îmi murmură la ureche:

— Asta n-a fost niciodată sabia lui Grand-Papa, ar fi avut vulturul și cifrul lui. E cel mult a vreunuia dintre generalii lui. Vreun anticar le-o fi vândut gogoașa...

Indignarea lui mă distrează. Göring nu știe că-și arată trofeul strănepotului lui Napoleon. Vreau să mă conving. Zăbovesc puțin din „urmărire" pentru a-l lăsa să se mai depărteze, apoi — revenind câțiva pași — fac semn interpretului și-l întreb pe Herr Schmidt

[1] Sabia lui Napoleon (în germ., în original)

dacă poate deschide cutia cu spada spre a-mi permite să văd inscripția și citesc:

„Spada a fost găsită în trăsura împăratului la Waterloo". Deci în trăsura capturată de ofițerii lui Wellington. Tot ea a furnizat și ustensilele de călătorie, obiectele de toaletă din aur pe care le-am văzut la Ashley House din Londra. Spada a fost dăruită de Wellington lui Blücher, cel care a sosit înaintea lui Grouchy, iar Blücher a făcut-o cadou corpului cadeților, Kadetten Korp, din Potsdam. Revoluția germană a făcut tabula rasa din corpul de cadeți, iar spada fără corp și-a aflat, în fine, stăpânul când național-socialismul biruitor, punând mâna pe ea, a oferit-o lui Göring. Totul se explică. Spada prizonieră și-a găsit un nou temnicer.

Din sala armelor trecem în apartamentele mai întinse, acelea ale pergamentelor, unde sunt patente date de Friedrich unui strămoș al lui Göring. Cărți, manuscrise, pergamente. Iar de acolo mai departe. După anticamera în mozaic roman dăruită de Mussolini, al cărui drăguț decor e un mistreț cu țepii zburliți care se aține, ca și cel din curte, printre nimfe, trecem de la arta franceză la cea italiană, de la maeștrii olandezi la flamanzi, și deodată iată-ne în sfânta sfintelor, goticul german, sută în sută german, care conferă biroului lui Hermann Göring un decor categoric național-socialist. Aluzii la Faust, la Calvin, la Wotan. Câteva trepte în fundul încăperii, câteva trepte suitoare, uși boltite, mici și joase și suntem în cuibușorul suprem. Cu mâinile la șold, Göring explică:

— Asta-i camera de meditație. Hier denke ich.[1]

În această celulă strâmtă a cărei unică lucarnă dă spre lacul argintat, fremătător, totul e numai lemn, totul amintește de vremea cavernelor sau, măcar, de felul cum își imagina Wagner că trebuia să fi fost mobila și ustensilele din epoca incertă a lui Siegfried și Brunhilde. Mă uit la omul care a pus să i se construiască în casă o cameră în care să gândească. Monumentala-i naivitate îmi distrează la nebunie spiriduşul. Și inventez un dialog:

„— Demonul: domnule Göring, așadar aici gândiți? Deci nu gândiți tot timpul?

Domnule Göring, sunteți un fenomen.

E ca și cum ne-ați spune nouă, spiriduș și prietenului meu, Socrate. Mie, nu mai puțin demon și vechiului meu prieten Descartes:

— Vin aici să respir.

— Deci nu respirați tot timpul?

Cu alte cuvinte, în restul casei puteți să nu gândiți?

Deci nu sunteți, scumpe domnule Göring?

A fi sau a nu fi, scumpe domnule Göring.

Uneori, deci sunteți, când gândiți aici, iar restul timpului nu sunteți. E realmente fantastic, domnule Göring. Minunat, scumpe domnule Göring. Dar, vă rog să mă credeți, nu insistați prea mult. Vă vorbesc în propriul dumneavoastră interes."

[1] Aici gândesc (în germ., în original)

În șir indian ieșim din camera de meditație. Trecem din nou printr-o altă sală, apoi prin alta și iată scara care duce către camera puștilor, a trofeelor vânătorești. O străbatem, rapid. Iar acum urcăm spre pod, unde ne așteaptă o surpriză. Și ce surpriză. Acolo e trenul, faimosul tren pe care François Poncet dorea să-l văd. Și, într-adevăr, îl văd, cu ochii mei, pe care trebuie să-i frec ca să nu cred că visez.

Un spațiu de câțiva metri pătrați e în întregime ocupat de o fantastică jucărie. O rețea completă de cale ferată, kilometri de șine ca văzute din avion, tunele, pasaje de nivel, poduri de fier; stații, gară de triaj; linii de garaj; magazii; hambare; garaje; macazuri; gări.

Iar printre toate astea, luminate de semnale electrice când roșii, când verzi, gonesc cu mare viteză trenuri de marfă, trenuri cu bușteni, vagoane de vite pline ochi cu animale. Așezat la o mică claviatură alcătuită din butoni luminoși care se aprind pe măsură ce-i mânuiește, sprijinit pe dosul lui stăpânul casei se joacă cu această rețea feroviară liliputană. Schimbă trenurile de pe o linie pe alta, manevrează semnalele și convoaiele se încrucișează, se depășesc, se evită, duduie când trec peste poduri și tunele. E un joc fascinant care ne ține pe toți imobilizați de surpriză și amuzament în jurul circului în miniatură. Göring se distrează ca un copil. Nu se îndură să renunțe la manevrarea trenurilor și noi nu contenim să le privim evoluând sub căutăturile noastre, ca o perfectă imitație a ceea ce s-ar petrece pe pământul văzut din înaltul cerului într-o zi de mobi-

lizare. Și, deodată, pe un fir invizibil, trece un mic avion care bombardează trenurile. Apoi un altul și încă unul.

Herr Schmidt se crede îndatorat să-mi explice:

— Acest joc a fost instalat în pod spre a-i distra pe nepoții mareșalului.

Părăsim cu părere de rău, și ce părere de rău, podul în care gazda noastră se distra atât de vădit cu jocul lui și cu surpriza noastră, pentru a ne îndrepta spre o altă parte a acestei nemaipomenite case. Ni se arată, anume, marea sufragerie pentru festinurile partidului și cea mică, intimă, când vine Hitler. De altfel, acesta și urmează să vină curând ca s-o boteze pe micuța Göring, pe Edda.

În toate încăperile sunt flori, admirabile ghivece cu crini, trandafiri. Dar nu știu de ce, între aceste flori și decor există o nepotrivire. Ceea ce prezidează la aceste aranjamente florale e mai degrabă conceptul de flori, decât dragostea față de ele. Instantaneu, compar această profuziune de flori cu aceea, infinit mai rafinată, a aranjamentelor florale din casele lui Philip Sassoon, Laura Lovat, Violet Leconfield. Nu suferă comparație. Ce-mi place e lumina. Sunt fermecată, ca totdeauna, de soarele de vară din țările nordice care zvârle săgeți de argint, săgeți de diamant. Acest ceva nostalgic, feeric, ce poate fi întâlnit doar în lungile zile palide de iunie, se scufundă în câmpiile nisipoase și împădurite ale Brandenburgului. De fiecare dată când pot privi printr-o fereastră, admir. Dar tot de fiecare dată, când trebuie să văd ce se află în încăperi sunt mai puțin admirativă.

În sfârșit, după mai multe ocoluri, ajungem la ce se

petrece în subsolul acestei case, căreia tocmai i-am vizitat podul. Și iată-ne transportați, de spiriduși, în casa lui Leon Ghica de la Dumbrăveni, în faimoasa baie cu pereții acoperiți de faianță albă și cuprinzând toate aparatele destinate să împrumute trupului sveltețea tinereții. Iată, traduse în nichel, toate mijloacele de a fi spălat, masat, frământat, subțiat, deridat. Și totul perfect inutil.

Există aparate atașate unor fotolii de dentist și rezervate îngrijirii frumuseții, masajului facial, fără să aflăm dacă e vorba de frumusețea lui Emmy (doamna Göring) sau a lui Hermann. Dar acesta insistă: acești cilindri de fildeș, fierbinți sau reci, destinați să reducă bărbia dublă la una simplă sunt un cadou al lui Elisabeth Harden pentru marele maestru de vânătoare în persoană. Iată-ne, dar, edificați.

Ieșim din domeniul unde, de la calul mecanic, se trece în baia cu aburi, pentru a intra în marele hol unde ni se oferă gustarea.

În clipa aceea apare și Emma, urmată de cumnatele doamne de onoare; ceaiul e servit de dânsa, asistată de subrete costumate în porțelanuri de Saxa. După fragii cu smântână e adusă și mica Edda în leagănul ei. Aduce realmente cu un trandafir, pe cap polen de aur, o piele sidefată și mânuțele ca niște părăluțe. Toți invitații se înghesuie. Circe vestește că o să-i trimită din Irlanda o rochiță de dantelă. Nu pot să rămân mai prejos. O să se aleagă, deci, cu o rochie brodată pe Valea Prahovei. Mămica este foarte mândră și spune, pe un ton pe care-l vrea foarte firesc:

— Gândiți-vă că eram căsătoriți de mai bine de trei ani. Aproape că încetasem să sper și, poftim, a venit! Soțul meu voia să avem o fetiță. Nu găsiți că-i seamănă?

Și atunci am văzut lucrul cel mai ciudat. Emma a ridicat trandafirașul din coșul doldora de museline și dantele și l-a plasat în brațele tăticului, tolănit ca o broască țestoasă în fotoliul lui, cu brațele și picioarele răscrăcărate și așteptând. Acesta, cu o expresie de evlavie, gingășie și infinită tandrețe, a preluat mica povară. Aducea mai mult ca oricând cu mătușa Bebe Starjanska, dar cu un plus de duioșie și un gest matern de doică grăsană pe care dânsa nu-l avea.

Acest spectacol dat de ferocele Göring legănându-și fetița avea, în același timp, ceva grotesc și înduioșător.

„Căci inimile leilor sunt adevărate inimi de părinte"...

Până la urmă ne-am smuls, totuși, din mrejele acestui ciudat spectacol spre a merge să vedem trandafirii din grădină. Soarele scăpăta, fără a-și pierde din culoarea argintie, săgețile sale furnicau în lacul de la poalele parterului de trandafiri. Era momentul ca Londonderry să-i spună lui Göring ce aveau de spus. Așa cum Circe îmi scrisese, îmi spusese și repetase „they must behave themselves, otherwise we shall never come again to this country"[1]. O mixtură de

[1] Trebuie ca ei înșiși să acționeze, altminteri n-o să mai venim niciodată în țara asta (în engl., în original)

morgă britanică, de bunătate, de naivitate, de dorință de a fi de folos care o făcuse să vină în Germania cu poșeta plină de liste de evrei persecutați încredințată la plecare de lady Halifax sau de Ann Chamberlain ca un soi de lest.

Încât, în timp ce noi priveam admirativ trandafirii, Charley și Göring, puși în situația de a comunica de indispendabilul Herr Schmidt, se ațineau de cealaltă parte a parterului la distanța necesară spre a nu fi auziți de noi. Ghiceam atât de bine ce-și spuneau, că nici nu doream să-i aud. Göring avea acum un aer obstinat; gura-i mare, cu buze subțiri, era mai mult decât închisă; era încleștată, iar felul cum asculta îi trăda dezacordul. Întreaga-i făptură părea a spune: nu. Un „nu" categoric, absolut. În cămașa albă și ținuta-i ieșită din comun aducea cu un actor pe care regizorul și suflerul, în civil, încercau să-l învețe rolul.

Charley avea fața-i prelungă, îngrijorată, aerul de plictis și de superioritate cabalină care-l caracterizează atunci când n-are motive să fie mulțumit. Expresia-i de Londonderry gata să se sinucidă strângându-și cravata. Reprezenta la perfecție spiritul Castlereagh ce se preschimbă în Londonderry.

Herr Schmidt se întorcea când spre unul, când spre altul, ca un heliotrop sensibil la căldura cuvântului. Scena dura de mult. Georges, care se plictisea cu femeile, îmi făcea semn că era cazul să plecăm. Circe voia s-o luăm cu noi pe Mairi, așteptată seara de un tânăr cu care urma să iasă prin Berlin. Dar în timp ce

ea îmi șoptea, pe de o parte, ca Mairi să vină cu noi, Georges îmi spunea:

— A, nu, n-o să ne simțim bine în mașină înghesuiți. Ei să plece cum au venit.

Câteva clipe de ezitare. Nu se știe cine pleacă și cine rămâne. Circe n-are aerul că ar dori ca discuția dintre Göring și soțul ei să se scurteze. Georges e nerăbdător. Vrea să plece, Göring știe, de la ultima vizită a lui Charley, că acesta nu mai exercită nici o autoritate asupra Foreign-Office-ului, singurul care răspunde de politica externă britanică. E prea puțin entuziast. Are aerul unui ins care vrea s-o lase baltă. Circe, la rândul ei, vede crescând în societatea engleză valul anti-german, sporit de Anschluss, de persecutarea evreilor și catolicilor, ceea ce îi ridică împotriva nazismului deopotrivă pe ducele de Norfolk, Earl Grand Marschall of England și pe lordul Rotschild. Ceea ce nu-i puțin.

Dar iată că amicii noștri se despart. Spunem rămas bun Karinhall-ului, trecând din nou prin colonada deschisă, cu statuia de bronz a primei soții, suedeza moartă, Karin, prea scumpa, care a și dat numele Karinhall-ului. Adio cavernei, grotei, cortului vânătoresc, răstimpului petrecut în pădurile în care biruitorul și-a grămădit avuțiile. Amestec de flori și blană de fiare, rezumat a ceea ce se întâmplă în mintea unui barbar ajuns în fruntea bucatelor și a puterii, rezumat pentru mine de extraordinarul șemineu asupra căruia stăpânul locurilor îmi atrage, mândru, atenția. Șemineul e alcătuit dintr-un fragment de capitoliu grec, din altul de

coloană romană și de o coloană gotică, deasupra cărora se află un antablament din renașterea germană.

El mi-a explicat că unii cred că toate acestea nu puteau Zusammenpassen[1] și, poftim, totul e foarte frumos și reușit.

Așa zice el! Cum ar fi răspuns fetița, clipind din ochi cu subînțeles. Când văd asemenea lucruri cu neputință de realizat, regret totdeauna că ele n-au fost cu neputință pentru cei care le-au făptuit.

Adio lui Göring, adio Emmei Göring, adio acestui extraordinar decor, acestor ceasuri de neuitat pe care mi-a fost dat să le trăiesc. Simțul datoriei față de ospitalitatea ce mi s-a arătat mă face să mă simt tristă. Aș vrea să-i pot avertiza asupra primejdiilor la care se expun, similare cu acelea ce pândesc un somnambul pe marginea unui acoperiș, dar știu prea bine că dacă aș avea puterea să-i trezesc ar cădea. Plec, dar, în vârful picioarelor. Înapoierea în mașină în aceeași ordine, cu prea frumosul aghiotant. Profilul i se înscrie în frumoasele peisaje. Frumoasele peisaje pe care le iubesc. Frânturi de convorbire când îi spun că Georges e, în ordinea lucrurilor, al douăzecilea pilot din lume, se întoarce pe trei sferturi și-și duce mâna la chipiu.

Gonim prin pădurile de pini ale căror trunchiuri par că vibrează ca niște strune sub efectul vitezei și al luminii. Soarele, acum oblic, îi ajunge unul după altul,

[1] Nu se potriveau (în germ., în original)

ca și vântul goanei noastre. Plimbare muzicală la care se adaugă întreaga forță poetică a amintirii.

Am mai străbătut aceste păduri negre și aceste câmpii argintate, aceste țărmuri de lacuri palide în feeria unui sfârșit de iunie, care-i adevărata primăvară nordică. Și-mi dau seama că această vizită la Karinhall m-a scutit de obligația de a participa, împreună cu celelalte „doamne delegate", la plimbarea prin parcul de la Sanssouci, care m-ar fi mâhnit. Programul tipărit precizează:

Vizitarea mausoleului, a micii fântâni, a teraselor palatului Sanssouci (vizitarea interiorului). Apoi vizita la Historische Mühle; n-aș fi fost, deci, scutită de vederea vechii mori de la Sanssouci și de sfâșietoarele asocieri de idei. Aș fi luat ceaiul cu încă patruzeci de persoane în restaurantul botezat Historische Mühle. La cinci după-amiază, aș fi intrat, cu turma celorlalți delegați, în templul antic (mormântul ultimei împărătese). Surprinzătoarea invitație a lui Göring m-a scutit, însă, de toate astea. Evadare în prezent. Îmi amintesc glasul Ceciliei rostind acum trei zile:

— Spuneți-le că n-o să vă duceți. Spuneți-le că cunoașteți toate astea...

Revedem ierburile argintate, autostrada, canalul Hohenzollern și e încă lumină când trecem pe sub poarta Brandenburg, dar în subconștientul meu de femeie încerc senzația foarte ascuțită că n-am să mai am timp să mă schimb. Când ajungem la Kaiserhof e opt și douăzeci, iar dineul de la ambasada Franței e la

nouă fără un sfert. Telefonez numaidecât că o să întârziem un sfert de oră.

Djuvara o să vină să ne ia.

Georges se împodobește ca un brad de Crăciun, iar eu mă acopăr cu sclipiri verzi, inclusiv capul. Rochie Chanel, de tul negru, cu paiete minuscule în formă de steluțe verzi, roșii, albastre. Ciudată idee. Dar asta este. Moda pariziană.

Ajungem la ambasadă, primiți de amintirea lui Chateaubriand care a construit-o și a locuit-o atât de melancolic, neavând altă distracție decât plimbarea prin pădurile de pini cu prințesa de Mecklenburg.

Amintiri preluate de la domnul de Noailles, povestite de Charles de Chambrun (primul lui post). Micul Noailles se plimba cu bicicleta în jurul mesei chiar și în timpul marilor dineuri. Amintiri, mai ales, povestite de Jules Cambon, care a trebuit să plece din această casă în împrejurări tragice. Amintiri ale prințesei Radziwill, care locuia vizavi.

Ajung, deci, înconjurată de un mare număr de fantome la această ambasadă din Pariser Platz.

Berlinul e un oraș care a visat multă vreme Parisul. Cine și-ar putea imagina, însă, ca Place de la Concorde să se numească, vreodată, Place de Berlin?

E un caz de bovarism între orașe. Insul care se simte un altul, care se concepe un altul și care, mai ales, e disperat de a fi ceea ce este.

Urc treptele ambasadei. Livrele roșii și albastre. Pantaloni scurți.

François Poncet mă liniștește în legătură cu întârzierea. Cunoaște motivul. Iar eu sunt cu atât mai smerită, cu cât mă gândesc la excelența dineului, care e mai presus de orice excelență. Familia Milch e și ea prezentă, generalul și soția lui. Milch a dovedit în fața tribunalelor că mama lui a avut un amant arian și că, deci, el n-avea sânge evreiesc. Ceea ce l-a ajutat să devină general, subsecretar de stat al Aerului și să fi făcut, anul trecut, o vizită remarcată la le Bourget. Familia Milch are locul ei la dreapta, noi la stânga. Apoi sosesc și cei doi von Gronau, ministrul României, un număr destul de mare de ofițeri și foarte numerosul personal al ambasadei franceze. Dineul va fi urmat de un bal.

Numai ce m-am așezat și François Poncet se întoarce spre mine și mă întreabă:

— Ați văzut trenul?

Răspund:

— Da, l-am văzut.

— Dar avionul care bombarda trenul?

— Am văzut și avionul care făcea ce ați spus.

— A scos și trenul francez?

— Nu prea am vederea bună și n-am putut să-mi dau seama dacă trenul bombardat era franțuzesc sau românesc. Râde.

— Când mă duc eu acolo, scoate trenul francez.

— Ca o atenție.

Conversația cu François Poncet e amuzantă. Un amestec de Jouvenel și de Memmery, cu un strop de Provost de Launnay. Foarte francez. Din generația

ceva mai în vârstă decât a mea. Are gusturile literare pe care eu le aveam la doisprezece ani, cu întregi tirade din Edmond Rostand. Îi răspund fără a-i mărturisi că nu-i acord decât memoria pe care eu o aveam între doisprezece și paisprezece ani. Nu mai mult. Și, totuși, e spiritual. Îmi spune, de pildă: „Adolf Hitler e copilul natural al lui Napoleon și al Jeannei d'Arc". Îl cunoaște bine pe Chateubriand și trebuie să adaug la activul lui că iubește „Mémoires d'Outre Tombe". E foarte amuzat de povestea cu Paléologue-Jules Cambon pe care i-o istorisesc la sfârșitul dineului.

Paléologue era foarte necăjit că Academia refuzase de câteva ori să-l aleagă... Când spunea că acolo e un adevărat bâlci, când afirma, rezemându-se de speteaza scaunului: „Am avut o foarte frumoasă respingere". Era tocmai la cea de-a patra foarte frumoasă respingere, când m-a rugat să fac în așa fel încât să afle ce credea Jules Cambon, care prânzea la mine, în Faubourg Saint Honoré, despre șansele lui de a avea, în fine, o foarte frumoasă alegere terminată cu o primire. I-am făgăduit să mă informez discret la oaspetele meu. La dejun mai erau de față contesa Jean de Castellane, inevitabila doamnă Poncet, Jules Cambon, Luce Ponce și abatele Mugnier. La un moment dat, conversația a ajuns la Chateaubriand, cum se întâmplă foarte des atunci când sunt cu abatele Mugnier.

Acesta din urmă l-a întrebat pe Jules Cambon:

— Apropo, domnule ambasador. Ați fost succesorul lui Chateaubriand la Berlin. Ați avut curiozitatea să aruncați o privire în arhive și să-i citiți rapoartele?

— Da, i-a răspuns Cambon. Și întorcându-se spre noi, femeile, a ridicat din umeri și, luându-și un aer de pisică vicleană, a continuat: Foarte mediocre. Erau lungi și nu prezentau mare interes. Se refereau la chestii frivole. Raporta că luase cina cu cutare Mare-Ducesă, că nu știu ce prințesă îi făcuse confidențe... Și le acorda o importanță ridicolă... Mi-a amintit... aici glasul i-a devenit un susur și ochii albaștri i-au scânteiat de maliție. A privit-o, pe rând, pe doamna Jean de Castellane, pe doamna Antonin Poncet, pe mine, a făcut o pauză și a lăsat să-i scape: mi-am amintit... Da, da, de... P-A-L-É-O-L-O-G-U-E.

În timp ce eu îl imitam pe Jules Cambon, François Poncet râdea, iar apoi a izbucnit într-un adevărat hohot când i-am spus:

— A doua zi l-am văzut pe Paléologue, foarte curios să știe ce crede Jules Cambon despre șansele lui de a fi primit la Academie și, în general, despre el.

— Știți cu cine v-a comparat ieri domnul Cambon?

Și Paléologue s-a arătat imediat îngrijorat.

— Cu Chateaubriand. Ar fi meritat să-l vedeți cum s-a mai umflat în pene. Ăsta-i omul.

Istorioara mea l-a distrat într-un asemenea hal pe François Poncet, încât a uitat cu totul de desert. De partea cealaltă a mesei, doamna ambasador îmi spune:

— Îi spuneam tocmai prințului Bibescu că mi-ați fermecat într-o asemenea măsură soțul, încât nici n-o să se mai scoale de la masă.

Ca să vezi, și eu care am pierdut ocazia să-l fi auzit

după-amiaza pe domnul Müller, Kammermusiker, cântând din flautul lui Friedrich cel Mare, regele Prusiei. În cursul precedentei mele vizite la Berlin, aceste instrumente se aflaseră în posesia celui care cântase pentru mine, la vioară, cantata lui Friedrich cel Mare, în timp ce eu țineam pe genunchi acoperământul de mătase brodată.

În fundul sălii de bal în care Chateaubriand își primea oaspeții e postat un jazz. Ferestrele sunt larg deschise spre Pariser Platz. Mulțimea se oprește să privească balul prin geamurile înalte ale ambasadei, care n-au draperii și au rămas larg deschise în această noapte caldă de iunie. Raoul de M. mă invită la dans, iar eu accept. Într-un loc cu un lădoi, un toboșar, o trompetă cu piston, chimvale, găsesc că nici nu am altceva mai bun de făcut. După Raoul de M. dansez cu von Gronau, care se mișcă, de altfel, foarte bine. Iar după ce toată sau aproape toată lumea invitată a umplut sala și după ce câteva noi cunoștințe făcute, câteva doamne franceze, îmi vorbesc despre „Noblesse de Robe" și despre „Catherine-Paris" și îmi sunt prezentați niște domni germani, printre care fiul lui Falkenheim, ambasadorul mă ia cu el ca să-mi arate ambasada; apoi, tiptil, mă furișez afară cu Georges, care-i transpirat tot și vrea să se ducă la culcare.

Duminică, 26 iunie 1938

Toată dimineața am petrecut-o în pat, citind, gândind, amintindu-mi. Un telefon m-a întrerupt din meditație. Un glas de secretară, de domnișoară de onoare acră, m-a anunțat că „Die englische Herrschaften" nu vor putea lua, ca noi, după-amiază ceaiul la Cecilienhof, întrucât Altețele lor Imperiale sunt foarte ocupate. Deci, refuz de a-i primi pe Londonderry. Circe îmi spusese, de altfel, că ei nu-și dăduseră niciodată osteneala de a le da celor de acolo nici cel mai mic semn de viață de câte ori veniseră în Germania. E clar că, dată fiind poziția lor de constructori de punți între guvernul englez și cel de al Treilea Reich, Londonderry socotiseră că era imprudent din parte-le să-i viziteze pe foști.

Ei, nu-i liber cine vrea! Ah, Sfântă Elefterie (în grecește, libertate).

Pe scurt, vizita celor trei L. la Cecilienhof, aranjată de mine, ca să mă amuz și agreată de Circe și Charley, ușor dezamăgiți de noii lor amici, n-a găsit ecou la Potsdam. Las lucrurile așa cum sunt. Nu-i treaba mea.

Ieri seara, la dineu, von Gronau mi-a vorbit cu oarecare violență de III.

— Nu știe să-și țină gura. Spune lucruri pe care dacă noi le-am fi spus lor, am fi fost închiși (sic). Nimeni nu-l deranjează. Are tot ce-și dorește (sic). Are angajată o evreică pentru stăpâna lui (sic). În glas i se putea ghici un pic de invidie și multă răutate.

În gândul meu mai răsuna glasul celuilalt spunându-mi:

— Nu repeta ce am spus, pentru că risc să fiu expediat într-un lagăr de concentrare.

Dejun la Attolico, ambasadorul Italiei. Aranjat dinaainte de Franco Lequio, care ținea s-o văd pe doamna Eleonora. Dânsa și contesa Magistrati, sora lui Ciano și soția consilierului, au făcut Axa. Attolico e un diplomat subțire de școală veche, cu stomacul șubrezit de dineurile oficiale, amabil, bolnav, îmbătrânit. Dânsa, în schimb, e admirabilă. Aduce a statuie greacă, cap mic, părul împletit în diademă, un surâs fermecător, ten și păr natural, sau aproape, multă gingășie, vioaie, simplă. Printre foarte numeroșii și, pentru mine, anonimii invitați, prințesa Mafalda de Savoia, măritată cu Filip de Hessa. Îmi repet, în gând, genealogia portțigaretului lui Göring. Soțul ei, un pic colecționar, un pic anticar, e singurul prinț căruia cel de-al Treilea Reich i-a dat un job.[1] E guvernatorul Cassel-ului,

[1] În engl., în original

funcționar de Stat și, de fapt, prefectul fostelor teritorii ale familiei de Hessa. Regret că nu-i de față. Dânsa e urâtă, cam cu farmecul pe care trebuie să-l fi avut la tinerețe prințul de Neapole, înainte de a fi devenit regele Victor Emanuel al III-lea. O drăgălășenie de maimuță bolnavă. Tinerețe ridată. Ochi strălucind de febră. O febră contractată la Damiette, la cruciadă. Vechea casă de Savoia. Nici urmă de sânge muntenegrean, viguros, atât de evident la prințul de Piémont și la ceilalți, mai ales la Maria de Savoia. Mafalda râde mereu, ca o dovadă de respect sau, mai degrabă, pentru că e descumpănită. După dejun, doamna Attolico mă ia deoparte. Îmi spune:

— Vă duceți să-l vedeți pe Führer?

— Nu știu.

Insistă:

— Trebuie să-l vedeți. Trebuie să cereți să-l vedeți. O să fie foarte bucuros să vorbească cu cineva ca dumneavoastră. (Adică, cum ca mine? Mă întreb câteodată).

Îi explic că e foarte greu să obțin doar pentru mine ceva care n-a fost acordat F.A.I. din care fac acum parte, iar Georges e președinte. În Statele Unite președintele Roosevelt i-a primit pe delegați. După care am luat ceaiul la Casa Albă. Singură. Dar ce s-ar spune despre mine dacă aș fi primită de una singură la Berchtesgaden.

De fapt, nici n-o prea doresc. Îmi ajunge că-l cunosc pe Göring. Nu-mi place mutra lui Adolf, deși sunt sensibilă la prodigiosul roman al vieții lui. Mai ales

tărășenia cu înapoierea la Viena. Îmi amintește de poveștile pe care mi le spuneau în copilărie. Cu fetița adunată de pe stradă, copilul regăsit și readus într-un palat...

Intensitatea de viață pe care o degajă A.H. mă interesează. Dar de departe. L-am văzut trăind și respirând timp de o oră și un sfert la Centocello, la cincizeci de metri de mine. Doar dacă l-aș fi cunoscut când era în mizerie; altminteri nu simt nici dorința, nici nevoia să-l văd. Simt că n-avem nimic să ne spunem. Cu III subiectele de conversație nu vor lipsi nicicând.

Cred că doamna Attolico a fost foarte dezamăgită de platitudinea răspunsului meu la încurajările ei. Probabil că-i fusesem descrisă ca o femeie care nu pierde niciodată ocazia de a vâna lei. Pesemne că a fost, deopotrivă, mirată și un pic dezamăgită. Dar toate astea foarte decent, Generalul Milch și soția lui, o dată mai mult la dejun. Nici lor n-am nimic să le spun. E omul care a pledat în fața tribunalelor că mama sa, măritată cu un evreu, ar fi avut un amant arian, al cărui unic produs este. Eterna morală îl va judeca.

Ne înapoiem la Kaiserhof și mă odihnesc citind înainte de marea bacanală descrisă de Franco Lequio, cu dansatori de la opera lui Göring, muzică, supeu, bal etc.

*

Va fi același decor, în același loc unde Göring a anunțat Anschluss-ul, în noaptea când automobilele

blindate germane înaintau pe șoseaua dintre Linz și Viena. Fiul tatălui nu e invitat.

Programul prevede: la ora 21 mare recepție la Aero-Clubul german, Haus der Flieger. Recepția va avea loc în sala D, ora 21,30; Bufet rece, sălile A.B.C.. Ora 22,30, baletul Operei din Berlin; „Festlich Tanz Rhapsodie".

Kammersänger Marcel Witrich, sala aviatorilor. 23,15 Dans. Mașina — ora 1.

Nici că s-ar putea ceva mai milităros. Înainte de căderea amurgului încep să mă îmbrac. Rochie Lanvin, albă. Corsajul — broderie albă și aurită, pe cap, eșarfă legată în maniera Maharaneelor. Ca să mă distrez, țin să subliniez nota orientală a arienilor. Diadema de smaragde, pălăria mea verde, care-mi permite să fiu prost coafată. Sau cel puțin neondulată, întrucât duminica nu-i chip să ai parte de un coafor sau de o coafeză. Mă consolez, înfundându-mi pe cap casca mea de smaragde, care ascunde tot și suprimă meșele... Plecare pompoasă de la Kaiserhof cu Georges plin de decorații și ministrul României aproape la fel de decorat. Se măsoară ca niște copii care-și arată unul altuia bijuteriile, făcându-le să strălucească în nasul celuilalt cu dorința secretă de a-i provoca invidie. Bărbații sunt niște copii. De mult o știu.

Atunci, ce sunt copiii!...

Intrăm în sala D. În plin cocteil.

Von Gronau îmi spune:

— Aveți un aer de logodnică. Vroia, probabil, să spună mireasă, dar n-are a face.

Londonderry întârzie, ca de obicei. Ceea ce îmi face plăcere, întrucât detest punctualitatea și, obligată să-mi-o impun din cauza lui Georges, nu sunt supărată că amicii mei britanici nu se grăbesc. Ceilalți, cu Adelin d'Oultremont în frunte, sunt ofuscați de lipsa lor de maniere „englezească" și vin să mi-o spună. Indignarea lor nu-mi provoacă, însă, decât un zâmbet amuzat.

Ne așezăm la masă fără familia Londonderry. Bufetul rece e, de fapt, un fel de supeu la mese mici. Stau lângă von Gronau și-l chem să se așeze pe François Poncet care rătăcește distrat în jurul mesei mele. O femeie necunoscută, probabil foarte importantă, ia loc la dreapta ambasadorului Franței. Încercăm amândoi să aflăm cine e. Dar în zadar. Când nu recunosc o delegată, înclin să cred că e cehoslovacă. Încerc, dar, s-o întreb dacă a venit cu avionul de la Praga. Cu un zâmbet larg, îmi răspunde că nu și nu aflu nimic. Încât abia după supeu, îi pot spune lui François Poncet:

— E turcoaica.

Soțul ei a fost ales vicepreședinte, în locul prințului Kinsky care a devenit german în urma Anschluss-ului și, reprezentând aeroclubul vienez, a trebuit să-și dea demisia. F.A.I. nu putea admite doi vicepreședinți germani.

Turcul a fost ales cu o mare majoritate, ceea ce n-a prea fost pe placul germanilor, care consideră că Turcia se află acum în zona de influență a englezilor. Politica generală se oglindește, astfel, discret și în sânul prea sportivei și universalei noastre F.A.I.. Din cauza

lipsei Londonderry-lor, biata noastră masă de onoare e pe jumătate goală.

Nevil Henderson, ambasadorul Angliei, e de cealaltă parte a mesei, fără vecini și cu aerul că se plictisește copios. Doar garoafa-i roșie îi ține companie. Mie nu-mi plac garoafe roșii la un costum negru. Seara îmi plac numai cele albe. François Poncet devine tot mai locvace și amuzant. Împotriva tuturor așteptărilor, cina rece e delicioasă.

Langustă în aspic foarte proaspătă. Pește din Marea Nordului, terine, salată, vin de Rin, totul excelent.

François Poncet și cu mine ne dedăm la un dezmăț de citate din poezia lui Edmond Rostand. În materia asta am o memorie aproape imbatabilă. „La princesse lointaine" și „Romanesques" le-am învățat pe de rost între unsprezece și doisprezece ani. François Poncet îmi ține isonul. De altfel, el a și început. Îl uluiesc cu interminabile tirade din „l'Aiglon". Dar înainte de „Chantecler" mă opresc. Crescusem și versurile lui Edmond Rostand nu-mi mai plăceau. Nu cred că știu pe de rost mai mult de un vers sau două din „Chantecler". În orice caz e o binefacere că am găsit acest filon chiar de la începutul cinei care va fi lungă și zgomotoasă, căci muzica care o însoțește e absolut improprie conversației.

Silvette și părul ei tăiat scurt pe frunte, Mélisande și farmecul ei de franțuzoaică, Marie Louise cu sufletelul ei de papagal și mutrița-i orgolioasă și roșie

de păpușă căreia i s-a tăiat capul în Franța, m-au ajutat să suțin o oră și jumătate de conversație în ciuda petrecerii, să-mi distrez vecinul și să mă amuz și pe mine. Pe la mijlocul supeului își fac apariția și Londonderry. Circe e senzațională: cu diamantele Congresului de la Viena alcătuind o coroană închisă pe cap, cu decorații, cu râuri de diamante și crucea rusească dăruită de Alexandru I lui „Naughty, Naughty". Și toate astea purtate cu o admirabilă dezinvoltură pe o rochie de tul negru și umerii absolut goi. Îmi place stilul ei de mare doamnă. Charley are un aer plictisit, fața roșie și pleoapele plecate spre cordonul albastru închis și placa de diamant a Ordinului Jartierei. Mairi, cu nasul ei impertinent, a abordat cea mai frumoasă rochie pe care o are, genul buchet de trandafiri. D'Oultremont e o dată mai mult indignat de tot ce sunt și tot ce fac Londonderry. Îmi face semne. Iar eu fac semne amicale Londonderry-lor. Dar ce importanță au toate astea. Într-o petrecere ca asta, cel mai rău lucru e să iei ceva în serios, necum în tragic. E ceea ce face verișorul meu belgian. Reacție a micilor națiuni față de cele mari.

Încât atunci când ne sculăm de la masă, își și exprimă indignarea.

— Zău, Londonderry ăștia, dânsa cu coroană de împărătească și el cu aerul lui de mare prostănac, prea își dau aere.

Eu mă fofilez spunând că, având eu însămi o mare

propensiune către nepunctualitate, dar fiind și eu o dată exactă în cinstea F.A.I., nu pot avea decât indulgență și simpatie pentru inexactitatea altora.

Charley îmi face semne disperate. Se plictisește fără vecină. N-am ce-i face. Nu pot să-l părăsesc pe Milch, care-mi amintește de gluma lui Ferdinand de Montesquiou:

— Sunteți, din întâmplare, domnul Durand?

— Poc! o palmă. Aflați că dacă sunt domnul Durand *nu e din întâmplare*. Mama mea a fost femeie cinstită.

Și nu-l pot urni din loc pe François Poncet, ambasadorul republicii unice și indivizibile.

Odată bufetul rece savurat, trecem în sala aviatorilor, adică în imensul hol în care a avut loc deschiderea și marele dejun oferit de Göring. Plafonul cu vulturi dispuși în trandafiri și sugerând, prin desfășurarea lor, destul de bine corola unei flori de mai e luminat indirect și iată-ne iar așezați în jurul unei mese spre a asista la reprezentația unui grup de balerini de la Opera din Berlin ce se va desfășura la poalele tribunei, în spațiul gol, luminat de reflectoare, ca la Ambassadeurs din Paris sau la Savoy din Londra.

La 22,30 fix și începe anunțata „Festliche Tanz-Rhapsodie". Domnișoarele din corpul de balet își fac intrarea în niște uimitoare rochii cu paiete ce le cad până la glezne și cu niște coafuri de bunicuțe extravagante. Atitudinile, pașii, suplețea le sunt ocultate de pliurile grele ale rochiilor, prea grele, prea încărcate. Necunoașterea totală a geniului dansului. Picioarele și brațele

nu li se văd. Amintesc de un templu fără coloane, de o harfă ale cărei corzi sunt ascunse. Nu mă simt în stare să fiu interesată de mișcările acestor fuste foșnitoare ce n-au nimic omenesc, nimic plastic. Probabil că această costumație barbară a fost impusă corpului de balet din Berlin de naziști, la fel de pudibonzi ca Wilhelm al II-lea și biata împărăteasă Augusta, atunci când în vârful cortegiului lor triumfal au cocoțat o Faimă îmbrăcată într-o rochie lungă, iar întrucât trecătorii o vedeau de jos în sus, fusta aceea trebuie să fi sugerat un clopot plin, adică obstruat de o placă de bronz aurit ce nu lăsa să se vadă decât niște glezne răsucite în panglicile unui costum greu. Acest balet ca o scriere fără sedile, ca niște crini fără tije, ca niște turnuri fără clopotnițe, ca niște cai de curse fără picioare, nu-mi face nici o plăcere. Oricât s-ar agita, aceste domnișoare nu evocă nici o idee de ritm sau armonie, nu crează nici o emoție estetică, amintind de etalajul unui negustor de clopoței sunați toți odată.

Apoi apare un mim, dansator și cântăreț foarte renumit dacă e să dau crezare aplauzelor și strigătelor anticipate de „Bravo!" pe care le stârnește. E într-un costum negru fantezi, cu butoniera foarte înflorată, imitând eleganța londoneză din Old Bond Street. Numele lui: Marcel Witrich. Ne regalează cu un soi de dans negru, pe care-l continuă urmărit de admirația generală a domnișoarelor de la Operă, a delegaților și aviatorilor. După o jumătate de oră din acest divertisment, pe care-l urmăresc atentă, plasată între ambasa-

dorul Angliei și acela al Franței, veniți să se așeze la masa mea, François Poncet îmi vorbește de Cecilie, la care ține mult. Se referă la ea spunându-mi:

— Ce mai, e o femeie nefericită; în Franța se bucură de simpatie.

Nevil Henderson îmi vorbește de prietenii noștri parizieni și din alte locuri. Îmi relatează serbarea dată acolo de Göring în noaptea Anschluss-ului. După ce mai întâi, în cursul serbării, anunțase știrea ambasadorilor Franței și Angliei, prezenți și ei, știrea că trupele motorizate trecuseră de Linz și erau la porțile Vienei...

Într-o răcoroasă după-amiază de primăvară, printre magnoliile roz în floare, în grădinile din Bagatelles, Franco Lequio îmi relatase și el acest episod.

23,15. Dans. Sunt invitată mai întâi de un francez, baronul de Lagrange, președintele aeroclubului Franței, senator... Apoi de niște aviatori, de d'Oultremont, roșu și congestionat. Fiica lui (devenită călugăriță) mi-a mărturisit încă în urmă cu câteva luni că el nu trebuia nici să bea prea mult, nici să danseze. Cu un soi de curaj al disperării, mă târăște, însă, într-un vals nebun. Toți bărbații de vârsta lui sunt pasionați de vals.

La 1, preciza programul, mașina. Îl respect întocmai și, după multe complimente și mulțumiri adresate lui Gronau pentru seara aceea, reușită în felul ei, cobor în grabă scara de onoare, ajutată de Georges și de Djuvara, care ne duce, în mașina lui, la Kaiserhof.

Astfel ia sfârșit această ultimă duminică berlineză, această ultimă zi a programului oficial, căci mâine

F.A.I. pleacă, prin Bavaria, spre case. Georges a fost reales în unanimitate. Am comunicat ştirea, în numele lui, regelui Carol II, care l-a felicitat printr-o telegramă. Deci, totu-i bine dacă se sfârşeşte cu bine. Încât după ce trec în revistă buchetele de trandafiri şi le urez noapte bună, îmi strâng smaragdele.

Călătoria Federației Aeronautice
Internaționale de la Berlin
la München între 27 și 30 iunie 1938

Luni, 27 iunie 1938

Înainte de a părăsi Kaiserhof-ul sunt chemată la telefon de Circe. Îmi mulțumește pentru cărțile pe care i le-am trimis. Își ia bun rămas și, mai ales, la revedere. Speră ca soțul ei să poată veni la toamnă în România. Se plânge de inactivitatea lui. Vrea să știe cum l-am găsit, ceea ce, venind din partea ei, e destul de mișcător. Îi răspund că l-am regăsit la fel de inteligent și de vioi, mai spiritual ca niciodată, iar dânsa se plânge tocmai că, așa stând lucrurile, *n-are nici o funcție*, e inactiv:

— Mare, mare păcat! Are impresia că se irosește!

După care-mi povestește adevăratul motiv pentru care n-au fost invitați la Cecilienhof. Nu s-au înscris. Îi spun:

— Dacă aș fi știut! Și noi am făcut aceeași greșeală...

Îmi răspunde:

— Ei, cu voi e altceva. Voi sunteți prieteni.

O întreb unde se fac înscrierile. Și mă lămurește:

— La agenția noastră „Unter den Linden".

Dumnezeule, au o agenție! De parcă ar fi „Cook"!

Și unde! În piața palatului electorilor de Brandenburg, a lui Friedrich cel Mare. Aș prefera să dispară ca soarele la orizont. Această întoarcere, modul acesta de a diminua e absolut execrabil. Îmi amintesc de glasul lui III care, alaltăieri, îmi spunea: Sunt o anomalie istorică.

Circe insistă, spunând:

— Ar vrea să-l invit pe ministrul vostru (Radu Djuvara). Ce idee, când nu ești obligat. Dar trebuie să se înscrie. Predecesorul lui o făcea mereu. Am să i-o spun lui Djuvara, care se jură pe tot ce are mai scump că s-a înscris. Această grijă de bună menajeră a moștenirii imperiale mă dezolează. Cred că în locul ei n-aș spune niciodată una ca asta. Umiliți și obidiți, admirabilul titlu al lui Dostoievski aplicat regilor, prinților și împăraților, mai degrabă decât altor făpturi.

„Reisebilder". Scumpul meu Heine. Tempelhof, Berlin. Un stil ciclopic. A construi spre a distruge. Nimic nu mi-a stârnit până acum o mai mare milă, o mai mare simpatie pentru Germania modernă decât acest imens aeroport central care e Tempelhof-ul, cu portalurile, turnurile, treptele, inspirat de Egipt, pur și monumental ca acesta. Mă plimb prin el condusă de arhitectul „Ministerialrat Professor Doktor Ingenieur Segebiel" (pasiunea lor pentru titluri). Asemenea lucrări presupun inteligență din partea celor care guver-

nează și care dau de lucru, adică de mâncare, mândrie și rațiune de a fi la mii și mii de muncitori germani. E realmente foarte frumos. Înainte de a-mi termina vizita sunt ajunsă și hărțuită cu întrebări de un bătrân evreu austriac, baron nu știu cum, adus de Kinsky. Îmi vorbește de familia Bloom, de Știrbey, de Thun, de Gerlitzi, de expoziția din 1906 de la București. E ca o veche fantomă a unui umblăreț în ghetre albe în acest nou univers în care n-are ce căuta! Sunt ispitită să-l gonesc ca pe un bărzăun, ca pe o muscă inoportună venită de cine știe unde.

La prânz, „gustare în sala albastră a vechii clădiri a aeroportului". Prilej de a compara începuturile aviației cu cea prezentă și viitoare. Mare risipă de aperitive, exces de băuturi și cârnățărie oferite delegaților F.A.I. de domnul Lober-Bürgmeister der Reichshauptstadt Berlin [1] și de Stadt President, Doktor Lippert. Spre consternarea mea bag de seamă că amicii și amicele mele din cele treizeci și patru de națiuni reprezentate nu pierd nici o îmbucătură, deși știu că în mai puțin de jumătate de oră urmează să luăm masa la uzinele Junkers din Dessau. Suport nerăbdătoare acest exces de mâncăruri ce ține de propaganda Reich-ului care dorește ca fiecare să se întoarcă acasă convins că Germania nu duce lipsă de nimic de când cu Göring și planul lui de patru ani. De fiecare dată când mă gândesc la

[1] Primar al capitalei Reich-ului (în germană., în original)

Germania redusă la foamete, asfixiată cu bună știință între cei ce au și cei ce n-au, încerc un sentiment de jenă, un fel de complex de vinovăție.

Vederea acestor bucate risipite în zadar pentru îmbuibații care suntem îmi creează starea de indispoziție, de stinghereală pe care mi-o dau, în general, cadourile oferite de săraci (buchetul de violete al unchiului Jean Cerchez).

Georges o ia în Potezul lui pe doamna von Gronau și-mi cere să le fac germanilor politețea de a călători cu unul din avioanele lor speciale.

Înainte de plecare, Ulrich Kinsky vine să-mi spună că bietul nostru Adelin d'Oultremont a avut noaptea trecută un atac de cord și că a fost cât pe aci să moară. Radziwill îmi confirmă știrea și-mi spune că i-a adus cel mai mare specialist în boli de inimă din Berlin, care i-a recomandat imediat să nu părăsească patul. O rog pe Marina Știrbey, venită să ne vadă plecând la Dessau, să fie așa de bună și să se ducă să-l vadă pe d'Oultremont din partea mea și să-i ofere un trandafir din buchetul ei, ca o dovadă de prietenie. În clipa decolării de pe Tempelhof o mai zăresc o dată pe Marina, făcându-mi semn cu trandafirul.

Avionul e pur și simplu magnific. Construit special pentru traversarea Atlanticului.[1]

[1] Același avion căruia i s-au demontat fotoliile, înlocuite de rezervoare de benzină, a făcut după câteva săptămâni călătoria Berlin-New York și retur (Nota Mrthei Bibescu).

Dar sunt incomodată de lipsa de aer, de mirosul vopselei proaspete și al imitației de piele nouă. Din fericire, n-o să dureze mult.

La 12,45 sosim la Dessau pe aeroportul uzinelor Junkers, unde turma noastră resemnată e mânată spre Kamaradschaftsheim, o mică sală de cinema. Sunt plasată în rândul întâi, alături de soția directorului Koppenberg care ține o conferință însoțită de proiecții cinematografice asupra vieții muncitorilor de la uzinele Junkers. Raiul pe pământ. Muncă acompaniată de muzică, ateliere luminoase și lucind de curățenie, uzină model, cantină model. Directorii, prieteni cu muncitorii, mănâncă și trăiesc împreună cu ei. Problema socială rezolvată cum nu se poate mai bine. Piscină și zbenguială nautică a muncitorilor, soțiile model și casele model, totul e numai veselie, ordine și frumusețe, ca să nu mai spun de lux și voluptate. Imaginile se succed cu succes unele după altele, lăsând în urma lor impresia efortului făcut pentru muncitorul german sub atotputernicul regim al muncitorului german Hitler.

După omagiul adus Führer-ului, ni se oferă și un cuplet în cinstea lui Göring, dat fiind că uzinele, și aviația, în general, sunt de resortul lui Hermann Göring. După atâtea atenții oferite în tot cursul dimineții, simt, însă, deodată o nevoie aproape maladivă de somn, o bruscă, irezistibilă sfârșeală. Am impresia că această dorință de a dormi se complică cu o amețeală și o stare generală proastă și că trebuie musai să mi-o satisfac.

Îi mărturisesc doamnei Koppenberg starea în care

mă aflu, iar ea se arată plină de compătimire. Voi fi scutită de vizita în uzină. O cunosc doar grație filmului și explicațiilor conferențiarului, soțul ei.

Drept care, prin lungi coridoare cu ferestre sunt condusă către un ascensor. Iar din ascensor spre vârful unui turn unde mi se aduce un fotoliu în care mă prăbușesc, sleită de această ciudată oboseală. Somnul de care am nevoie ca însetatul de un pahar cu apă mă cuprinde aproape instantaneu. Bolborosesc doamnei Koppenberg câteva cuvinte de scuze și adorm, nu înainte, totuși, de a o fi rugat să mă anunțe când va trebui să cobor la ceilalți, la toți ceilalți pentru dejun... Dorm vreo trei sferturi de oră așa că n-am să știu niciodată cum se construiește un JU 20 cu patru motoare sau cum e produs în serie tipul JU 86.

La ora două, patruzeci și cinci fix, amabila doamnă Koppenberg mă conduse, odihnită dar și cam rușinată, în sala unde e pregătit dejunul, bogat și colectiv. Lui Georges îi e milă de aerul meu descumpănit și-mi propune să nu mai fac ocolul prin Nürnberg, ci să plec direct la München cu avionul lui. Ofertă pe care o accept cu plăcere.

Addenda

În toamna 1938

Un dublu succes al Marthei Bibescu și al lui Danielle Darieux

La 1 octombrie 1938, revista bucureșteană „Cinema" publica „ultima filă" din caietul de impresii hollywoodiene al celebrei actrițe franceze Danielle Darieux. Cititorii puteau astfel afla că artista era nerăbdătoare să ajungă în Europa pentru a începe împreună cu partenerul ei John Loder filmările la „Katia", un film pentru care producătorul E.A. Algazy o zorea să vină cât mai repede la Paris. Regizor era Maurice Tournier, iar scenariul fusese semnat de Lucile Decaux, pseudonim din nou adoptat de Martha Bibescu. Primul ei roman *Les huit Paradis* (Cele opt paradisuri), premiat apoi de Academia franceză, fusese semnat cu același pseudonim. Motivul? Familia prințesei se împotrivise categoric debutului ei literar.

„Katia" însemna primul contact al scriitoarei noastre

cu cinematografia văzută din însăși bucătăria ei, cu complicata și câteodată derutanta alchimie ce face să intre în reacție tot felul de elemente imprevizibile, dacă nu chiar aparent incompatibile. Și de aceea, această experiență pasionantă a ținut trează atenția scriitoarei și a femeii cu variate preocupări care era Martha Bibescu, timp de aproape un an. Corespondența ei, rămasă inedită, ne relevă, printre altele, atât locul pe care turnarea acestui film l-a jucat în viața scriitoarei, cât și o sumă de aspecte colaterale — dar interesante, mai ales pentru intuirea unei anume atmosfere antebelice.

Să răsfoim, dar, această corespondență[1]. Un scris feminin, elegant, aerat, vădește de la prima privire o personalitate puternică.

Cea dintâi mențiune despre film o găsim într-o scrisoare din 11 februarie 1938 către soțul ei, o scrisoare foarte scurtă.

Spune doar: „Katia" mă așteaptă."

Apoi încep să abunde detaliile:

„Am terminat decupajul. Exterioarele sunt filmate la Saint-Moritz... Sunt foarte mulțumită de munca pe care tocmai am terminat-o. Încercând niște pălării la Rebrieux, am descoperit o fetiță fermecătoare, care

[1] Păstrată în Fondul Saint Georges al Bibliotecii Naționale.

o să interpreteze rolul prietenei de pension. Fata e încântată să fie angajată. O să-şi câştige pâinea".

La 13 februarie 1938, scriitoarea îşi întreabă soţul:

„Îţi aminteşti de un anume Paul Pléneau, aviator şi fotograf care te-a purtat pe deasupra liniilor inamice în 1914–1915?

Ei bine, graţie „Katiei" ţi-am regăsit prietenul.

Anul trecut, citind „Paris-Soir" un domn a scris Lucilei Decaux exprimându-şi entuziasmul. Apoi i-am rătăcit scrisoarea — şi i-am uitat numele. Acum, însă, când „Katia" urmează să apară în librării, acelaşi domn i-a scris editorului pentru a-i propune să alcătuiască o vitrină cu obiectele care au aparţinut Katiei — inelul pe care i l-a dăruit împăratul Alexandru — micile cadouri pe care ea i le-a făcut; un tampon, un porthart şi un portţigaret. Or, colecţionarul îndrăgostit de Katia care a cumpărat obiecte la licitaţie nu e decât vechiul tău prieten Pléneau. I-am telefonat ca să-i mulţumesc. Am să mă duc să-i văd relicvele".

Cine fusese, totuşi, această Katia, de fapt diminutivul numelui Ekaterina Dolgoruki. O fată foarte tânără, aproape un copil, de care ţarul Alexandru al II-lea al Rusiei se îndrăgostise nebuneşte şi fusese chiar gata, după moartea ţarinei, s-o înalţe pe tronul Romanovilor, dar autocratul a căzut, se ştie, victimă unui atentat. Pe canavaua acestui fapt real s-au ţesut curând tot felul de legende dulcege, care o prezentau

pe Katia ca pe un fel de zână blândă și neprihănită ce voise, și aproape izbutise, să-l înduplece pe țar să adopte o seamă de importante reforme în favoarea păturilor sociale dezmoștenite. Dar, vai, un destin crud dejucase aceste planuri generoase și după moartea iubitului ei încoronat, îndurerata Katia, împreună cu cei doi copii, trebuise să-și părăsească țara și să plece într-un exil fără întoarcere, în occidentul Europei...

Martha Bibescu, căzută și ea prizonieră acestei imagistici de circumstanță, încercase totuși ceva mai mult, și anume să facă din drama de amor a Katiei și un tablou de epocă, o incizie în psihologia personajelor. Măsura în care a izbutit sau nu ține de critica și istoria literară. Acum și aici, doresc doar să relev prestigioasa intrare a scenaristei noastre în marea cinematografie a epocii antebelice.

Încât să revenim la corespondența ei — și anume la scrisoarea din 18 februarie 1938.

„Îți trimit cartea de vizită a lui Paul Pléneau la care am petrecut o oră minunată privind suvenirurile care au aparținut Katiei. Pléneau posedă inelul ei, anume portrete, desene ale ei făcute de Alexandru al II-lea, butonii de manșetă pe care dânsa i-a dăruit cu inițialele lor și pe care el îi purta atunci când a fost ucis.

Pentru mine, care am reînviat această istorie din imaginație este pur și simplu extraordinar să văd și să ating obiectele care i-au fost martore."

Dar filmările care în februarie păreau să meargă strună, în miezul verii au început să se lovească de tot felul de piedici.

„Din cauza ploii, „Katia" trebuie să aștepte. Au mai rămas de filmat doar două zile în exterior. Văicărerile lui Algazy la telefon le întrec pe cele ale lui Iov pe grămada lui de gunoi... fiecare zi de întârziere îl costă — cică — 32.000 de franci; se jură că el nu mai iese din povestea asta etc.... Scrisoare liniștitoare din partea lui Decoin care afirmă că filmul e un lucru foarte frumos, acum când montajul e gata și că ei sunt siguri de succes."

Tot așteptând, însă, terminarea exterioarelor și locuind într-un apartament la „Grand Hotel" din Batignoles-sur-l'Orne, la un moment dat scriitoarea începu să simtă nevoia de oxigen — cum numea ea eufemistic banii — „din cauza ploii și a acestui Algazy care nu plătește — sau care-i plătește mai întâi pe ceilalți, dat fiind că din păcate, eu sunt prea politicoasă..."

La 21 iulie 1938, ziarul „Paris Soir", unul din cele mai răspândite cotidiene franceze ale vremii, acorda aproape o întreagă pagină unui amplu reportaj despre „Katia" în studio. Lucruri văzute și auzite. Reportajul era semnat „Lucile Decaux" — autoarea „Katiei". Iată cîteva pasaje, scrise într-un stil cam lacrimogen, și mirosind a apă de trandafiri, probabil pe placul publicului căruia i se adresa.

„Sunt martoră la primul bal al anului, în Palatul de iarnă, la faimosul bal de prezentare a Katiei, la vârsta de șaisprezece ani; la acest bal, unde, pentru prima oară, la un semn imperativ al țarului, orchestra atacă un vals (dansul interzis de etichetă), în locul polonezei permise, valsul care-i va îngădui s-o cuprindă în brațe pe micuța-i iubită în fața întregii curți...

... Alexandru (John Loder) o caută pe Katia (Danielle Darrieux) și iată, Katia se ivește din mulțime, uimitoare, ca cea dintâi floare a primăverii. Cum de izbutește actrița să se desprindă atât de izbitor, să țâșnească atât de limpede, atât de mândră între toate femeile acelea gătite care, în jurul prezenței ei strălucitoare, se preschimbă doar într-o masă indistinctă?..."

În sfârșit, concluzia: „Dar s-a lăsat noaptea, trebuie să plec, să mă smulg din aceste vedenii. Crezusem că am să vin la studio pentru o oră și am rămas șapte, fără întrerupere, fără să bag de seamă că era cald și că peste Curtea Rusiei se lasă praful. Din toate părțile aud exclamații: „Katia" e un film mare. Sunteți mulțumită? „Dacă sunt? Aș vrea să-i sărut pe toți."

Premiera pariziană a avut loc la 19 octombrie 1938, Martha Bibescu sosise la Paris încă de la 15 ale lunii, întrucât „acești domni" n-au anunțat-o decât în gară că amânaseră cu câteva zile premiera, pentru a o avea acolo, ca să dea interviuri și să pregătească „atmosfera". Supărarea scriitoarei s-a topit, totuși, repede

când a aflat că între timp filmul fusese cumpărat în Anglia. „Fapt care" — se grăbea ea să-și informeze soțul — n-o să-l îmbogățească decât pe producător. Însă e foarte bine ca o introducere pentru America; ea ne-ar putea îmbogăți și pe noi" (iluzie ce avea să se spulbere curând). Deocamdată scria Martha Bibescu „presa e excelentă: — și cred că oamenii nu mint când scriu că e cel mai mare film al anului. Dar, în sfârșit, o să vedem".

După câteva zile, într-adevăr, mult așteptatul succes se adeverea și tonul scrisorii din 21 octombrie e și el pe măsură, entuziast, surescitat: „Katia" e un succes imens din toate punctele de vedere! Lângă mine, în loja mea, soții de Windsor (au solicitat locuri!), soții Charles de Chambrun, Jean de Castellane. L-am prezentat și pe John Loder ducelui de Windsor. După care am plecat să supăm. A fost foarte elegant și atmosfera impregnată de multă simpatie pentru „Katia" și autoarea ei. Imaginează-ți că numai în după-amiaza zilei următoare cinematograful „Marivaux" a avut o rețetă de 86.000 franci! Și se nimerise o zi însorită. De obicei lumea vine la cinema când plouă. În sfârșit sunt încântată și cred că și tu ai fi fost, dacă împrejurările ar fi fost mai favorabile, adică dacă ai fi putut să fii aici și nu la Ankara, unde te cheamă îndatoririle tale...

În seara premierei, un emoționant incident; Pléneau, domnul care posedă toate suvenirurile Katiei, mi-a

dăruit medalionul ei de aur cu inscripția: „Să te ocrotească de toate pericolele!" L-am purtat la cină și fostul rege al Angliei l-a privit și a citit înduioșat inscripția. Era realmente admirabil că Windsorii au asistat la „Katia" — care e într-o măsură și povestea lor, dar în mai bine."

După aceste zile de exaltare, Martha Bibescu s-a văzut, însă, brusc silită să-i semnaleze soțului nu un incident, ci un accident. Și anume, unul care s-ar fi putut solda cu urmări tragice. Avionul care o purta spre premiera londoneză a „Katiei" avusese o avarie gravă și fusese nevoit să aterizeze forțat, pe o aripă, în plin oraș. Din fericire, toți ocupanții aparatului scăpaseră teferi, iar pilotul, galant, oferise Marthei Bibescu, ca amintire, o frântură de elice. Dar — nu-i așa? — totul e bine când se sfârșește cu bine, încât a doua zi după relatarea accidentului, instalată la Ritz-Hotel, în Picadilly, scenarista își ruga soțul:

„Gândește-te la mine, te rog, la 2 noiembrie o să fie faimoasa seară. Aici totul se face cu și mai multă strălucire decât la Paris. Sunt destul de emoționată la gândul că filmul o să înfrunte publicul pe această parte a Canalului."

Se pare, însă, că totul a decurs foarte bine. Nu există scrisori care să descrie cum s-a desfășurat premiera londoneză, dar la 16 decembrie, deci după șase săptămâni, Martha Bibescu scria:

„Katia" rulează în continuare și o să rămână pe afiș până după Crăciun — un succes uriaș." Iar la 20 decembrie, după ce vestea că filmul se bucura mai departe de același succes, scriitoarea remarca: „E o senzație ciudată să auzi cum în spatele tău oamenii își suflă nasul în batiste, iar lângă tine să-i vezi pe alții cum își scot batistele ca să-și șteargă lacrimile... În sfârșit, e gloria, amuzantă sub această formă nouă."

De altfel și în țară filmul a fost considerat ca un mare succes al cinematografului francez și s-a bucurat de cele mai entuziaste aprecieri. Un articol din ziarul „Lumea Românească", condus de Zaharia Stancu, remarca, de pildă, la 13 octombrie 1938: ... filmul „Katia" nu e „marele film" al anului, filmul „Katia" nu poate fi clasat! Atât de bogată și de măreață e înscenarea și atât de dumnezeiască e Danielle Darieux în rolul „Katiei".

Mai mult, tot atunci Martha Bibescu a făcut și o altă experiență inedită. A fost prezentată... la televiziunea britanică. Această invenție, care astăzi ni se pare că e absolut inseparabilă de viața noastră, era pe vremea aceea abia la primii pași, iar un televizor costa foarte scump și în toată Londra, cu șapte milioane de locuitori, nu existau decât 6 000 de aparate. Așa se face că singura dintre cunoștințele Marthei Bibescu care a văzut-o a fost Anne Chamberlaine soția primului ministru al Marii Britanii, care a doua zi i-a și trimis o scrisoare plină de elogii.

În martie 1939, Algazy s-a înapoiat din Statele Unite unde izbutise să plaseze filmul „Katia" în condiții avantajoase, dar numai pentru el. Căci iată ce se întâmplase, pentru a o cita din nou pe Martha Bibescu, respectiv scrisoarea ei din 15 martie.

„Cel mai mare „mamamușiu" al cinematografelor americane socotește „Katia" o asemenea capodoperă că nu vrea să schimbe nimic! Ca atare, a cumpărat drepturile pentru versiunea franceză cu subtitluri englezești. Premiera o să aibă loc la New York în septembrie 1939, cu mare tam-tam."

În 1936, Martha Bibescu gazdă a soților Londonderry

În ultima zi petrecută de Martha Bibescu la Berlin în vara anului 1938, soția lordului Londonderry i-a spus că acesta din urmă intenționa ca în toamna aceluiași an să viziteze România. Deși scriitoarea n-o amintește în notele ei, lordul ne-a vizitat, de fapt, țara, cu doi ani înainte, invitat chiar de Martha Bibescu, în împrejurări ce aruncă o lumină revelatoare atât asupra epocii, cât și a rolului pe care-l juca scriitoarea în viața publică.

Iată de ce încerc să resuscit aici un mic episod ce luminează, fie și parțial, ambianța în care ea a trăit și a acționat.

Se știe, Martha Bibescu a dobândit unul din cele mai durabile succese literare ale ei cu o carte al cărei punct de plecare a fost un eveniment monden. E vorba, evi-

dent, de „La bal cu Marcel Proust", o carte de confesiuni, de reflecții și de limpeziri, evocate cu o mână de maestru de o femeie care, chiar și în astfel de ocazii, atrăgea numaidecât atenția în primul rând grație unei inteligențe ce fermeca și cucerea.

În cele ce urmează va fi, însă, vorba de un alt bal, nu la Paris, ci chiar la Mogoșoaia, reședința Marthei Bibescu.

În ciuda unei prognoze meteorologice pesimiste, a treia decadă a lunii octombrie 1936 a debutat cu o vreme caldă ce părea să anunțe o neașteptată prelungire a verii. Într-adevăr, în cursul zilei mercurul termometrelor urcase până la 25 de grade la umbră, iar căderea amurgului nu-l făcuse să scadă prea mult. Dimpotrivă, crepusculul făcea loc unei seri blânde, cu un cer înalt, spuzit de stele și un vag aer molatec ce îndemna la reverie.

În parcul palatului Mogoșoaia domnea, însă, o forfotă tăcută și o neobișnuită înfrigurare. De la căderea întunericului, de-a lungul aleii ce ducea de la poartă la rondurile de dalii și crizanteme din fața intrării principale fuseseră postați, la distanțe egale, purtători de torțe ce trebuiau să lumineze drumul invitaților așteptați. La un semnal nevăzut, proiectoare, savant dispuse, au incendiat brusc fațada; nu uniform, ci punându-i nuanțat în valoare diversele detalii arhitectonice, dar detașând-o totuși tranșant de fundalul

întunecat al parcului. În jurul lacului, lungi șiraguri de becuri aprinse prinseseră să urmărească curioase legănarea molcomă a frunzelor de lotus.

Apoi, pe la opt și jumătate, liniștea serii a început să fie întreruptă de scrâșnetul roților de automobile frânate pe prundișul mărunt și de zgomotul portierelor deschise și închise în urma celor care coborau. Un neavizat s-ar fi putut întreba dacă nu era cumva vorba de vreun vesperal Consiliu de Miniștri. Căci rând pe rând, majordomii aflați la intrare vesteau pe: d-na și d. Victor Antonescu (ministrul de Externe) d-na și d. Richard Pranosovici (ministrul Lucrărilor Publice și Comunicațiilor), d-na și d. Mircea Cancicov (ministrul de Finanțe), d-na și d. general-adjutant Paul Angelescu (ministrul Apărării Naționale), d-na și d. Nicolae Caranfil (subsecretar de stat al Aerului)... Când și când printre ei erau anunțate, însă, e adevărat și numele unor foști miniștri, deputați, oameni de afaceri sau, pur și simplu, ale câtorva bine cunoscute figuri ale societății bucureștene.

Gazdele și stăpânii locurilor, Martha Bibescu și soțul ei, George Valentin Bibescu, se ațineau sus, în capul scării de onoare — flancată de două vechi stindarde ale Țării Românești prinse în ținte de aur — unde primeau invitații, schimbau câteva vorbe cu ei și le indicau drumul către sala tronului — cum i se spunea la Mogoșoaia, din pricină că piesa ei de rezis-

tență era jilțul domnesc al lui George Bibescu, fostul domnitor al Munteniei până la revoluția de la 1848. Acolo, dar, în sala tronului, a avut loc un dineu intim, care n-a durat însă mult, întrucât toată lumea aștepta adevăratul „clou" al serii. Adică o recepție și un bal, care au și rămas multă vreme în amintirea celor ce au avut prilejul să-i fie, deopotrivă, martori și actori.

Desigur că și pentru faimosul cronicar monden de la cumpăna dintre veacul trecut și secolul nostru, a cărui proză redundantă și gongorică l-a amuzat atât, dar l-a și inspirat pe Caragiale, ar fi fost o ocazie de neuitat. Mai întâi, pentru întinderea câmpului de observații, asupra căruia ar fi putut să-și exercite talentele. Iar în al doilea rând, pentru că acum ar fi avut nesperata ocazie să „remarce în asistență", alături de high-life-ul autohton și un eșantion caracteristic al celui european, insular și chiar transoceanic, constituit din miniștrii Franței, Marii Britanii sau Iugoslaviei, Germaniei sau Statelor Unite, consilieri de legație, atașați militari, primi secretari și secretari de legație din toate colțurile lumii. „Înalta societate" bucureșteană era reprezentată, alături de cei mai înainte amintiți, prin alte autentice figuri de marcă ale lumii politice, ca dr. I. Costinescu, ministrul Muncii, Sănătății și Ocrotirilor sociale, Grigore Gafencu ori Nicolae Petrescu-Commen, prin înalți funcționari ai administrației Căilor Ferate, prin corifei ai marii finanțe, ca bancherii

Aristide Blank sau N.I. Chrissoveloni, rude ori prieteni de casă ai amfitrionilor.

Evident, însă, că nu ținuta de seară a bărbaților, bicromă și monotonă și nici chiar elegantele uniforme cu fireturi și lampasuri ale militarilor ar fi dat mai cu seamă aripi prozei lui Claymour. Căci epitetele-i ornante s-ar fi putut revărsa din belșug mai cu seamă în descrierea risipei de fantezie a toaletelor feminine: o adevărată orgie de dantele și catifele — să nu uităm, era toamna! — de la ivoire, bleu-blanc, bleu-nuit, roșu aprins, corail ori violet — evêque, uni sau cu paiete... Și, toate, puse și mai mult în valoare de râuri de coliere, de paftale, de broșe sau clipsuri scânteind cu mii de focuri ce chemau și țintuiau privirile.

În centrul atenției se aflau, totuși, invitații de onoare ai familiei Bibescu și sărbătoriții acelei seri: lordul Londonderry, înalt, zvelt, cumpănit în mișcări, apariție caracteristică de aristocrat englez, într-un frac de croiala secolului XIX, cu gâtul aproape ascuns de un guler înalt, tare, iar de-a curmezișul pieptului cordonul, albastru, însemnul ordinului prețuit întru toate, ordinul Jartierei; lady Edith, într-o rochie cu trenă, bleu și argint, la cheutoare o enormă orhidee, în jurul gâtului două șiraguri de perle iar pe piept o mare cruce de briliante — dar al țarului Alexandru I al Rusiei către bunica lordului Londonderry; și, în fine, fiica lor, tânăra lady Mairi, de numai cincisprezece

ani, într-o rochie style, roz-pal, iar pe umărul drept un buchet de garoafe roz-Stuart. De altfel, nici Martha Bibescu și nici soțul ei — gazde prevenitoare, mereu aproape de invitații lor, făcând prezentări, iar la rigoare chiar și pe interpreții — n-ar fi putut trece nebăgați în seamă. Căci pentru seara aceea scriitoarea arborase o rochie de catifea neagră, *coupe royale*, a cărei aparentă sobrietate era copios contrapunctată de un colier de imense smaragde și de o splendidă diademă de platină, și ea bătută în smaragde,în timp ce George Valentin Bibescu, as al aviației mondiale, președintele Federației Internaționale de Aviație și, prin bunica lui, prințesa de Chimay, scoborâtor al lui Napoleon I, optase pentru un impecabil frac negru, înviorat de un cordon lat, roșu, petrecut peste piept.

Familia Londonderry se afla în țară de circa o săptămână și fiecare mișcare a ei era urmărită cu o pasionată luare aminte. Deși lordul Londonderry ținuse să precizeze, ba chiar în mai multe rânduri, că venise doar spre a răspunde unei prea amabile invitații a familiei Bibescu, de care îl lega o veche și strânsă amiciție. Erau, totuși, destui tentați să considere că ar fi îndreptățiți să confere vizitei sale și alte rațiuni, mai puțin evidente, dar nu și mai puțin importante. Ei se socoteau întăriți în această opinie, pe de o parte de poziția pe care lordul o ocupa în viața publică a țării sale, iar pe de alta de evoluția situației internaționale

care — având în vedere cursul tot mai agresiv luat de acțiunile Germaniei naziste și Italiei fasciste, precum și recrudescența tendințelor revizioniste — impunea oficialităților române o cât mai corectă evaluare a raportului de forțe dintre grupările de state existente sau care abia se desenau.

Ceva mai înainte am spus, în treacăt, că invitatul familiei Bibescu avea o alură tipică de aristocrat englez. Acum, se cuvine, însă, să adaug că și făcea parte dintr-una din cele mai vechi familii aristocratice britanice. Într-adevăr, titlul de conte de Londonderry fusese creat încă cu câteva veacuri înainte, pentru Thomas Ridgeway (1566–1631), ca răsplată pentru serviciile făcute Coroanei britanice în calitate de trezorier în Irlanda. Cel mai de seamă reprezentant al stirpei a fost totuși, în curgerea timpului, Robert Stewart Londonderry (1769–1822), intrat în istorie mai ales sub apelativul de viconte de Castlereagh, strălucit om politic și diplomat britanic care, ca ministru de externe al Regatului Unit, a jucat un rol de prim ordin în reașezarea echilibrului dintre statele continentului european după înfrângerea lui Napoleon I.

Sir Charles, Henry Vane-Tempest, viconte de Castlereagh și marchiz de Londonderry a văzut lumina zilei în luna mai a anului 1878, ca prim fiu al celui de-al șaselea marchiz de Londonderry. După tradiționalele studii la Eton și la colegiul militar de la Sandhurst, la

vârsta de 24 de ani, deci în 1902, a intrat în Parlament, ales pe listele Partidului Conservator. În timpul primului război mondial, după moartea tatălui, i-a moștenit titlul de lord și a fost numit comandant al Regimentului de gardă regală.

În perioada interbelică, după mai multe funcții în administrația publică, a devenit, pentru scurtă vreme, ministru al Educației. În 1926, în cursul marilor conflicte de muncă din industria minieră, a hotărât să se retragă din viața politică, spre a se consacra administrării propriilor mine de cărbuni. Dar, ceva mai târziu, a revenit asupra deciziei sale, intrând în cabinetul Baldwin, ca „First Commisioner of Work", calitate pe care și-a păstrat-o și în guvernul de uniune națională alcătuit de Ramsay MacDonald din 1931. Tot în același an — și până în 1935 — a fost ministru al Aerului (de altfel și poseda brevetul de pilot), calitate în care reprezentase Marea Britanie la Conferința dezarmării în 1932. În iunie 1935, cu prilejul remanierii cabinetului, a fost numit președinte al Camerei Lorzilor și lord al Sigiliului privat, dar în noiembrie 1935 a părăsit guvernul, eveniment mult comentat atunci de presa engleză.

În fiecare an, în preajma deschiderii sesiunilor Parlamentului, o „unwritten law" (lege nescrisă) a înaltei societăți londoneze se întrunea la balul dat în saloanele lui Londonderry House. Evenimentul era socotit a avea, deopotrivă, o semnificație mondenă și

una politică, iar pentru noii și tinerii deputați — se afirma —el echivala cu faimoasa prezentare tradițională a domnișoarelor din nobilime la Curtea regală. Cu acest prilej, se mai spunea, se punea la cale, neoficial, întreg programul de acțiune al parlamentarilor conservatori pentru următoarea sesiune. Noile talente erau cântărite, puse la încercare, încurajate și stimulate spre a participa, cu cât mai mulți sorți de izbândă, la bătălia ce le stătea în față în Camera Comunelor sau Camera Lorzilor.

Cu anumite ocazii, lordul Londonderry își punea la dispoziție castelul din Irlanda pentru conciliabule politice mai delicate și care, ca atare, se cereau ferite de priviri și urechi indiscrete. Astfel, cu câteva luni înainte de vizita la București — respectiv după moartea lui von Hoesch, ambasadorul german la curtea Angliei — lordul îl găzduise acolo pe Ribbentrop care, la puțin timp după aceea, se și înființase la Londra în calitate de nou ambasador al celui de-al Treilea Reich.

Să revenim, însă, la vizita la București a lordului Londonderry. Presa bucureșteană a urmărit-o cu mare atenție. Lucru ușor de înțeles, mai întâi prin chiar personalitatea oaspetelui și ponderea sa în viața politică britanică, iar apoi datorită împrejurării că, înainte de a începe să se odihnească și să admire frumusețile țării, cum declarase că avea intenția s-o facă, acompaniat de soții Bibescu el se deplasase — în

două vagoane speciale puse la dispoziție de guvern și atașate unui tren de Timișoara — tocmai în Banat, unde aveau loc manevre militare, prilej cu care a avut o întrevedere cu Carol II, asupra căreia nu s-a comunicat, însă, nimic. Iar la înapoierea în Capitală, deși ținea mereu să sublinieze că vizita sa era „o simplă călătorie de agrement și recreație", nu s-a dat, totuși, în lături să acorde câteva interviuri în care a abordat subiecte politice și militare de stringentă actualitate în contextul politic al vremii. Astfel, într-o declarație făcută ziaristului O. Cernea de la „Dimineața", lordul a precizat, de pildă: *„Am fost silit să alegem calea unei înarmări rapide. Ceea ce facem n-are, bineînțeles, un caracter agresiv. Credem, însă, că este necesar pentru securitatea noastră și ca o garanție a păcii să avem o puternică forță aeriană."*

Încât se prea poate ca, prin intermediul lordului, cercurile guvernamentale de la București să fi dorit a risipi unele neînțelegeri sau aprehensiuni ivite în Occident în legătură cu politica internă și externă a țării după foarte proaspăta și brusca îndepărtare a lui Nicolae Titulescu de la departamentul externelor. În orice caz, acesta pare să fi fost sensul unui comentariu asupra vizitei lordului Londonderry apărut în cotidianul bucureștean de limbă franceză „Le Moment", ale cărui atașe cu Ministerul de Externe român nu erau pentru nimeni un secret, sau, oricum,

unul foarte străveziu. *„În felul acesta* — s-a putut, astfel, citi în numărul din 13 octombrie al ziarului — *reprezentantul vechii aristocrații engleze și al celei mai înalte „Society" va putea verifica opiniile și afirmațiile tuturor celor care, la Londra sau la țară, în rândul gentrylor, n-au pierdut niciodată un prilej de a ne prezenta în culorile cele mai sumbre."* Și mai departe, în concluzia comentariului: *„Suntem convinși că, revenit la Londra, vom avea în ilustrul nostru oaspete un prieten mai mult, în ciuda extrem de abilei acțiuni a d-lui von Ribbentrop și a d. Bethlen."*

Toate acestea puteau explica, desigur, cu prisosință interesul sutelor de invitați din seara aceea clementă de octombrie, atrași la Mogoșoaia de perspectiva unui eveniment monden de primă mărime, dar, poate, și de speranța de a fi martori la eventualele confidențe ale lordului Londonderry ori ale celor ce fuseseră în apropierea lui în cursul vizitei ce era pe terminate, după o reușită expediție cinegetică în Delta Dunării.

Cel puțin în această ultimă privință, cei care au nutrit astfel de speranțe nu și le-au văzut, însă, împlinite. Lordul a deschis balul, invitând la dans o frumoasă doamnă din societatea bucureșteană și, curând, silueta lui înaltă, impunătoare, s-a pierdut în vârtejul nenumăratelor perechi. Fix la miezul nopții, jazzul Jones Cock a anunțat o pauză în programul său și oaspeții au fost poftiți pe malul lacului, în fața

palatului. Pe neașteptate, șiragurile de lumini din jurul lacului s-au stins și, din bezna parcului, au țâșnit spre cer ghirlandele multicolore și mereu repetate ale unui joc de artificii ce a smuls generale exclamații de uimire și încântare.

Focul de artificii a durat o jumătate de oră.

După care, lordul Londonderry, însoțit de Martha Bibescu și de Victor Antonescu, ministrul de Externe, au dat semnalul supeului și invitații au coborât în subsolul palatului. Sub bolțile groase de trei-patru metri, oaspeții au luat loc la mese mici, în mijlocul cărora, din vase albe de lut, se înălțau mari buchete de garoafe roșii. În toate colțurile zidurilor erau dispuse mari tufe de flori de toamnă cu frunze roșii, proaspăt culese din luncă.

Menu-ul, care nu putea fi transcris, evident, decât în franceză, consta din: *Caviar frais; Consommé chaud en tasses; Dindonneau, Foie gras, jambon; Langue et filet à la jelée; Salade de saison; Beignets au Chester; Fruits rafraischis; Café; Champagne.*

De astă dată, convivii au fost fermecați de acordurile celebrului taraf al lui Fănică Luca, care când îi veselea cu melodii săltărețe și cântece de pahar, când îi cufunda în stări de melancolică și poetică visare. Însuflețirea și voia bună au atins, însă, apogeul când lordul Londonderry, intrigat de vrăjitul instrument, l-a rugat pe Fănică Luca să-i împrumute naiul și a

încercat el însuși o melodie. Și, culmea, naiul a prins viață și toată asistența a izbucnit în aplauze. Căci, după cît se pare, și pe meleagurile cețoase ale Irlandei veacurile au transmis un instrument asemănător celui românesc și la fel de prețuit de localnici.

După supeu s-a dansat din nou până în zori.

Dar mai presus de toate, balul de la Mogoșoaia, cu tot ceea ce l-a precedat și se sconta, l-a determinat pe un ziarist al epocii, C.T. Bobeș, să considere că *„actul de curtoazie al prințului și prințesei Bibescu"* a însemnat *„în același timp și o frumoasă și inteligentă propagandă în favoarea țării noastre."*

În jurul unui portret

Martha Bibescu era o intimă a regelui Ferdinand de care a fost legată printr-o lungă prietenie întemeiată pe stimă și reciprocă afecțiune. În 1927, foarte afectată de moartea suveranului, i-a consacrat — sub titlul „O victimă regală" — un amplu eseu destinat, în opinia ei, să pună în lumină ceea ce a constituit drama vieții lui Ferdinand I și anume dilema dintre credința lui catolică și constrângerile rațiunii de stat, dificultatea sufletească de a alege între două patrii, cea de origine și cea care l-a adoptat, firea timidă a omului ce nu se simțea iubit nici de anturajul lui sau pasiunea-i ignorată, nerecunoscută, pentru știință.

Apărut mai întâi în revista pariziană *L'Illustration* și preluat îndată de revista americană *Saturday Evening News*, acest portret al lui Ferdinand i-a adus scriitoarei atât calde elogii sau critici benigne — cum a fost aceea a prietenului ei, poetul Paul Claudel — cât și solide și tenace inamiciții.

Revelator în acest sens este schimbul de scrisori[1] dintre George Duca, fiul lui I. G. Duca și scriitoare, rămas pînă acum inedit și punînd bine în lumină polemica stârnită de ceea ce Martha Bibescu a crezut a fi manifestarea unei pioase datorii de conștiință.

Geneva, 25 august 1927

Doamnă,

Veți fi foarte mirată primind aceste rânduri — de altfel și eu sunt — căci de mult n-am mai avut plăcerea să vă văd; cred că de vara trecută, la Mogoșoaia. De atunci s-au întâmplat multe lucruri, dar un eveniment le depășește pe toate celelalte și ne lovește dureros: moartea regelui. — Ceea ce mă determină să vă vorbesc despre un articol pe care l-ați scris pentru „l'Illustration", numărul din 30 iulie; fiind atunci la Londra, n-am aflat de el decât la Paris, în urma unor remarci foarte penibile — care m-au și hotărât să-l citesc.

— O să mă iertați, dar, dacă uzez de maniera americană spre a vă comunica opinia mea asupra acestui subiect — întrucât nu știu când o să am cinstea să vă sărut mâna și să vă vorbesc despre subiectul acestei scrisori.

[1] Arhivele Naționale, Fond Casa Regală-Caraiman, Dos. 2/1927

Ați avut privilegiul să-l cunoașteți bine pe regele Ferdinand, posedați un frumos talent literar și, mai ales, această limbă unică, limba franceză; iată, dar, trei rațiuni care au putut să vă îndemne să trasați un magistral portret frumoasei figuri care a fost: „Ferdinand-Victor-Albert-Meirad".

— Însă — și vă rog să-mi iertați vinovata sinceritate— mi se pare că ați dorit să faceți cunoscut publicului francez în mai mică măsură ce a însemnat regele României, decât care au fost relațiile prințesei Bibescu cu familia regală a țării ei! — Căci, după ce iei act de incontestabila frumusețe stilistică a articolului dumneavoastră, de cele câteva imagini evocate, rămâi cu o penibilă impresie despre figura regală! — Ați acoperit-o, doamnă, de ridicol — iată ce nu vă voi ierta, ceea ce noi tinerii nu v-o vom ierta niciodată!

Nu-i deajuns să vorbești despre vasta cultură, despre frumusețea caracterului său, despre tragismul existenței sale, spre a contrabalansa scena petrecută la 10 mai — în catedrala catolică sau cea cu soția ministrului Angliei. N-avem dreptul să împingem până acolo sinceritatea și snobismul în fața unui mormânt abia acoperit — ce adăpostește trupul neînsuflețit al celui ce trebuie să fi crezut în prietenia unei femei atât de inteligente. La apariția volumului „Izvor" v-am luat deseori apărarea când erați acuzată de lipsă de înțelegere a poporului român și de ignorarea tradițiilor noastre populare; iar acum e foarte jenant să văd adăugându-se la toate acestea o lipsă de patriotism, despre care nu știu ce să cred.

Cum ați putut prezenta în fața ochilor a mii de cititori indiferenți și răuvoitori suita de scene jalnice și ridicole, spre ... „a-mi forma această convingere pe care astăzi o știu împărtășită de un întreg popor"! — Și mai departe „...Câți urmași ai foștilor stăpâni ai acestei țări au făcut ca mine, maxima culpa lor, pentru înaintașii care n-au știut..." Credeți, doamnă, că un Bibescu ar fi făcut mai bună figură decât acest rege cu urechi evreiești, cu mers șovăielnic din cauza băuturii și care asigura regelui Carol atât un succesor, cât și unul care-l pune în mai bună lumină ??? — Degeaba subliniați „martiriul", „Holocaustul", publicul internațional nu reține cu plăcere, decât caricatura, nu portretul! — iată, doamnă, câteva observații fugare asupra „unei victime regale": vă rog să credeți că-mi pare rău să ajung aici, dar numai în urma unei lungi discuții cu un grup de studenți români m-am hotărât să vă trimit aceste rânduri. — Îmi veți ierta, poate, tonul puțin tăios al epistolei mele; luați-o ca un exces de sinceritate ce explică punctul de vedere al unor tineri dezamăgiți și mirați.

Primiți, doamnă, respectuoasele mele omagii

Semnat:
Georges Duca

Și iată răspunsul Marthei Bibescu:

30 august 1927
Le Grand Hotel
Bagnoles — de — l'Orne

Dragă Georges,

Într-adevăr, nu-i nimic alta de făcut, dacă nu înțelegi, decât să-ți mulțumesc pentru că ai avut curajul să mi te arăți așa cum ești, în noua generație și a-mi spune că în România voi fi înțeleasă, de cititorii de vârsta dumitale, abia prin 1998...

Cu toate astea, mișcată de marea dumitale sinceritate, îți răspund, cu tristețe.

Crede-mă, eu l-am iubit pe regele Ferdinand și l-am cunoscut mai bine decât oricare dintre voi, iar portretul lui îl va ajuta să trăiască, departe, în adevărata-i lumină...

Indignarea dumitale îmi arată tânăra dumitale ignorare a condițiilor unei opere vii. Dorești un portret *fără umbră*. Dar un portret *fără umbră* nu înseamnă nimic.

Și oamenii din popor cred, desigur, că pictorul își murdărește modelul atunci când îi adaugă o umbră, acolo unde o vede, când e *singurul* care o vede. E, oare, demn asta de tine? Dacă socotești că ești american când îmi reproșezi că am amestecat persoana mea în ceea ce am scris despre el...

Te rog să crezi că „relațiile cu familia regală" sunt mai degrabă de natură să îndepărteze persoanele

rezonabile decât să le apropie și că a fost nevoie ca articolul meu să cuprindă ceva din strigătul unei conștiințe spre a fi *acceptat* în Franța și în America și lăudat de cei care l-au citit, inclusiv, cum s-a întâmplat adesea, de necunoscuți ce n-aveau nici un motiv să-mi scrie.

Îți trimit o filă cu câteva dintre aceste opinii dezinteresate, nu ca să mă laud, ci cu speranța de a te face să simți nedreptatea judecății dumitale.

Împingi mânia până la a-mi spune: „Credeți că un Bibescu aflat pe tron ar fi făcut mai bine?" Vai, ce rău mă cunoști și cum n-ai înțeles ce-am scris. Eu am spus că un român *ar fi suferit mai puțin* sau chiar deloc în comparație cu Cel care a trebuit să-și părăsească pentru noi, pentru *păcatele* noastre, patria și credința lui.

Asta-i ce am spus și e adevărat! Dar sângele dumitale de Moruzi te face să bănuiești imediat în fraza mea o candidatură! Cel care vorbește în dumneata e vechiul demon, ceea ce-i foarte bine din punct de vedere biologic.

Dragă Georges, află de la mine că eu cred profund că regii sunt niște anacronisme crude, fie că ar fi vorba de Gheorghe I Duca sau de Gheorghe II Bibescu. Dar patima ancestrală, Nemesis, te orbește!

Și ca să ne întoarcem la America, de la care te inspiri spre a fi atât de reacționar cum ești în scrisoarea dumitale, îți mărturisesc că articolul meu a fost publicat cu entuziasm de *Saturday Evening Post*, cea mai mare revistă din America (două milioane, șase sute de mii

de *abonați*) și că în urma acestui articol mi-a cerut *alte șase*... nu cu același subiect!

Și nu crede, nu conchide, că-i vorba de snobism! E prea simplu.

În aceeași revistă americană apar acum memoriile Herminiei, a doua soție a ex-Kaiserului. Și cu toate astea, articolul meu, socotit *mai bun*, a avut întâietate și cinstea de a fi anunțat pe copertă. Or, eu nu-i cunosc pe niciunul din cei care conduc *Saturday Evening Post* și numai calitățile celor două articole pe care le-am publicat până acum i-au determinat să-mi ofere acest loc.

Cu toate astea, CUVÎNTUL, ziar românesc, mă acuză că mi-am publicat articolul „aux frais de la Princesse!"[1]

Când îți spun că suntem un neam de invidioși! Eu văd în dumneata, dragă Georges, un om sincer față de nedreptăți și victimă (la rândul dumitale) a unui mediu, a unei ambianțe ce-mi sunt ostile! Poate că toate astea or să treacă. S-au văzut și minuni mai mari. Nu te supăra dacă ți-o spun. Crezi că ai simpatie față de mine? Nu, n-ai și tot ce fac e deformat de acest nimb de neînțelegere care degajă mereu antipatie, conștient sau nu.

Regele cunoștea perfect viziunea mea specială asupra lui și, departe de a-l ofensa, ea îi părea conformă cu sentimentele mele, încât mi-a dăruit, până la sfârșit, afecțiunea lui, cum îmi dovedește ultima-i scrisoare, datată 7 iulie...

[1] Pe cheltuiala prințesei (în tr. în original)

Și când mă gândesc că tatăl dumitale[1] m-a sfătuit mereu să-mi descriu viața, după cum o și fac, iar scrisoarea lui Georges Duca din 1927 o să figureze în Memoriile mele.

Atunci, când ele au să apară, dumneata o să fii un domn în vârstă și, fără să-ți dai seama, în inima dumitale o să se strecoare ceva care va aduce cu o îndoială...

America mă va fi cunoscut înaintea României. Sau cel puțin, pe aceea pe care dumneata o reprezinți, provizoriu.

Adio, dragă Georges.

Semnat:
Martha Bibescu

P.S. Mă bizui pe loialitatea dumitale ca să arăți scrisoarea mea prietenilor al căror purtător de cuvânt ești, cei care nu-mi vor ierta niciodată... și pe care eu îi iert, creștină cum sunt.

P.S. Am să te necăjesc, cumva, și mai tare spunându-ți că cel mai mare editor de artă din Franța mi-a solicitat dreptul să publice acest portret al regelui pe hârtie *imperisabilă*?

[1] I. G. Duca

Socotind, probabil, că toate acestea nu erau, totuși, îndestulătoare spre a spulbera acuzele lui George Duca, Martha Bibescu a mai ținut să adauge la răspunsul ei și un număr de scrisori sau fragmente de scrisori care să-l edifice pe destinatar asupra uriașului ecou avut de articolul ei. De altfel, modestia — cum am putut să ne convingem și din jurnalul ei berlinez — n-a fost nicicând unul din cusururile majore ale scriitoarei.

Asociația generală a mutilaților de război
2 august

Prințesei Bibescu

Nu vă cunosc, doamnă, dar termin plângând paginile dumneavoastră despre Ferdinand de România și vă iubesc pentru aceste lacrimi de frumusețe.

Povestindu-ne despre un suflet mare, ați făcut o faptă mare. Ne-ați înavuțit cu un plus de cunoștință. Ați povestit oamenilor de felul meu o magnifică legendă despre sacrificiu, un cânt ce exaltă, purifică și înnobilează. Sângele pe care l-am vărsat, în valuri, pentru țara mea, îmi dă dreptul să vă mulțumesc pentru el.

Epoca dumneavoastră postbelică pare urâtă, asurzită de jazz și îmbătată de plăceri. Lumea se târăște, convulsionată de ură, sânge, de moarte. Încât descoperind

adevărurile te cuprinde, uneori, disperarea. Și împreună cu mine, chiar conducătorii mutilaților, niște giganți măcinați de război, închid ochii spăimântați de josnicia generațiilor noastre.

Uneori suntem, însă, loviți de un fulger. De fulgere pe care le dorim, chemate de febra noastră. Pagina dumneavoastră, arzătoare și profundă, căreia i-am respirat cu delicii splendoarea, adăpostește unul din ele.

Omul din care ați făcut un Hristos aparține, în ochii lumii, cohortei falnice, invidiată și deseori blestemată, a cărei strălucire pare a fi dată de sângele poporului lor. Asupra acestui om ați proiectat brusc razele pietății dumneavoastră, ale puternicei dumneavoastră amiciții. Și iată că el ne apare ca unul din Crucificații de care sufletul nostru orfan e înfometat.

Analiza dumneavoastră e aceea a unui maestru. Copilăria eroului dumneavoastră și frumusețea-i repede ofilită, urîțenia lui, adorabilul cuplet despre mâinile lui, știința, timiditatea lui, le-ați înțeles și exprimat cu infinita duioșie a inimii dumneavoastră de femeie. Și holocaustul său l-ați expus cu o inimă de femeie, cu o inimă de apostol. Ați luminat cu propria dumneavoastră credință întreita sfâșiere a acestui om din carne atât de slab și jertfind pentru mântuirea poporului care i-a fost încredințat mai întâi credința, apoi propria-i patrie, în sfârșit fiul prea iubit, această lungă agonie morală pe treptele unui tron victorios. Din acest Calvar, ați făcut un pisc. Or, de asemenea piscuri de aer curat și de sacrificii are nevoie poporul

meu spre a se trezi din toropeala lui și a porni iar spre viitor.

Fiți binecuvântată, Doamnă, pentru paginile dumneavoastră întremătoare. N-am putut rezista să nu vă comunic emoția mea.

Binevoiți a primi omagiul meu.
Semnat: Raoul Villedieu Benoit.

15 august 1927

...Am citit în tihna păcii de care mă bucur la țară admirabilele pagini pe care vi le-a inspirat amintirea regelui Ferdinand.

Emoția atât de nobilă, atât de discretă și de pură care v-a dictat acest cânt pe care v-ați priceput a-l face să treacă atât de lesne în sufletul cititorului dumneavoastră va sălășlui multă vreme în mine.

... Pe acest mare prinț, despre care nu știam nimic, dumneavoastră ni-l dăruiți un pic; reamintindu-ni-l, ne dăruiți acest suflet magnific, nouă tuturor celor apăsați de tristețea epocii din care pare că piere măreția morală a vieții și a sufletului...

Semnat: François la Crix
(Prietenul lui Barrès)
Director la Revue Hebdomadaire

17 august

... Am citit în l'Illustration emoționantul dumnea-voastră articol despre regele Ferdinand; cât de bine ne-ați făcut să înțelegem acest patetic destin...

Semnat: Henri Massis
Director la Revue Universelle
(Action Française, regalistă)

10 august 1927

Doamnă,

Ați primit, fără îndoială, multe scrisori de felicitare în legătură cu articolul publicat în l'Illustration despre regele României.

Acum vă rog să primiți mulțumiri pentru aceste pagini scrise deopotrivă cu farmec și sinceritate. Atât de grațioasa reabilitare a memoriei acestui om periodic zdrobit de destin și suferind în tăcere spre a rămâne mereu demn, vă onorează.

La înapoierea mea, comunicându-mi impresiile, am primit multe explicații care, în pofida aparențelor lor literare, erau doar reflexe ale opiniei curente și, deci, false. Ulterior am învățat să cunosc mai bine această Românie ce mi-a fost atât de prost prezentată...

Doresc ca în fiecare an mâini pioase să depună flori

din câmpia fermecată pe mormântul celui pe care l-ați plasat atât de sus în fața omenirii și ca la aniversarea acestui rege nefericit și eroic toți copiii să aducă în școli multe buchete de flori în fața tabloului defunctului, spre a-și mărturisi recunoștința față de cel căruia Dumnezeu i-a decernat acum coroana celor aleși.

Semnat: Edgar Bosc
Farmacist clasa I al Universității din Paris
Fost intern al spitalelor

Un doctor în medicină îmi trimite teza susținută în fața Academiei cu această dedicație:

„Doamnei prințese Bibescu ce descrie cu o incomparabilă prestiință originea fiziologică a cancerului, începutul și sfârșitul acestuia prin tulburarea sufletului unei „victime regale", în semn de totală admirație."
Stelys

... O să am prilejul să vorbesc în Revue Archéologique de France despre admirabilul articol pe care l-ați consacrat în l'Illustration memoriei regelui Ferdinand.

Semnat: Salomon Reinach
Președinte al Académie des Inscription
et Belles-Lettres

Martha Bibescu – Ion Petrovici. O dispută de acum 59 de ani

Punctul ei de plecare a fost o cerere a parohiei Mogoșoaia către Ministerul Culturii Naționale și al Cultelor căruia îi aducea la cunoștință efectuarea unor lucrări de reparații la paraclisul din incinta palatului de acolo și solicita cuvenita încuviințare oficială.

În loc de aprobare, preotul respectivei parohii s-a pomenit, însă, cu o adresă cominatorie a subsecretariatului de Stat al Cultelor și Artelor care îl avertiza că lucrarea era ilegală, întrucât nu fusese încredințată unui pictor bisericesc autorizat, îi cerea să o suspende numaidecât și să înainteze planurile și devizul autorității de resort.

Deși nu o amintea nicicum, adresa era, de fapt, o piatră aruncată pieziș în grădina Bibescu, proprietara palatului Mogoșoaia, care subvenționa și restaurarea paraclisului aferent.

În aceste împrejurări, a luat poziție și scriitoarea

care, atunci când o voia, știa să fie foarte energică și chiar vitriolantă.

Scrisoarea ei, datată 23 august 1943[1], n-a fost de fel pe placul lui Ion Petrovici, atunci Ministrul Culturii, ce a pus, la rându-i, această rezoluție înțepată, pe care nu politețea o caracteriza:

„Legile Țării se aplică tuturor, indiferent de stratul social căruia aparțin. Nu pot admite nici tonul acestei scrisori adresate unui ministru al Țării, despre care o scriitoare la curent cu scrisul țării sale de origină ar fi putut să aibă unele informații prealabile. În orice caz, Dl. Director Jalea va merge la fața locului."

Ion Petrovici

Rezoluția ministrului pe scrisoarea Marthei Bibescu a ajuns, nu știm pe ce căi, în posesia scriitoarei și n-a fost, de bună seamă, de natură să faciliteze aplanarea incidentului și, mai ales, grabnica înaintare a lucrărilor.

Căci scriitoarea i s-a adresat astfel înaltului demnitar:

Domnule ministru,

Având în vedere Regulamentul Legii pentru pictura bisericească și scrisoarea primită de Preotul Paroh

[1] Aflată în fondul de manuscrise al Bibliotecii Academiei Române.

al Comunei Mogoșoaia, a cărei copie o veți găsi alăturat, vă rog să luați în considerare faptele următoare:

Am urmărit, timp de douăzeci de ani, cu cea mai mare pietate față de comorile arhitecturale și artistice ale Țării și mai presus de toate față de memoria sfântă a lui Constantin Vodă Brîncoveanu, ctitor al Neamului, ai cărui urmași și moștenitori suntem, restaurarea palatului Brîncovenesc de la Mogoșoaia și totodată a Sfântului locaș drept Paraclis Domnesc, care se găsește în incinta grădinilor noastre. Este de notorietate publică că toate cheltuielile pentru aceste Monumente istorice, de-altfel clasate, s-au făcut numai și în întregime pe socoteala proprie, fapt care credem că în alte părți ne-ar fi adus și o mulțumire publică din partea Statului. În toate țările în care am călătorit, persoanele particulare care stăpânesc proprietăți unde se află clădiri clasate monumente istorice, fie în Franța, fie în Spania, fie în Anglia, fie în Italia, fie în Belgia etc., primesc ajutoare de la Stat pentru restaurarea, eventual reclădirea sau întreținerea acoperișului etc. acestor clădiri, care sunt mândria și adevărata podoabă artistică a unei țări civilizate. Mogoșoaia este menționată, după câte știu eu, în cel puțin douăzeci și șapte de publicații străine despre artă și literatură. Orice străin de vază venit în Țară a fost la Mogoșoaia, adus fie de Ministerul Afacerilor Străine, fie de Ministerul Propagandei, de la restaurarea Palatului Brîncovenesc și până acum. Pentru opera noastră patriotică care va urma la infinit și după noi, Prințul

Bibescu și cu mine n-am primit niciodată vreun ajutor, vreo mulțumire de la diferitele guverne care au beneficiat, direct sau indirect, de opera noastră înfăptuită numai de dragul Țării și al trecutului nostru, de altfel fără nici o năzuință egoistă sau speranță de a fi recompensați, altfel decât prin mulțumirea noastră sufletească, însă când am hotărât, în timpurile acestea atât de grele, să repar pe socoteala mea fresca întunecată de fum a Paraclisului nostru, prin faptul că admitem populația satului să se folosească de biserica noastră în timpul cât ministrul Cultelor nu este încă în stare să clădească, pe terenul dăruit de mine, în vatra satului, o biserică necesară populației din satul Mogoșoaia, veți recunoaște, Domnule Ministru, că este un lucru greu pentru mine să mă văd oprită de a termina această lucrare și să văd amenințat cu sancțiuni pe un preot bătrân ca părintele Mitru, parohul de la Mogoșoaia, și fără să-și fi dat nimeni seama, din personalul Ministerului Cultelor, că acest lucru constituie o nedreptate fățișă și o necuviință nemaipomenită. Dacă am ales pe maestrul Oreste Simonetti, italian cu totul calificat pentru această lucrare de curățare și de restaurare parțială a frescelor, am făcut aceasta în urma unei examinări bine întemeiate a calificărilor sale și având în vedere urgența lucrărilor, în urma stricăciunilor pricinuite de cutremurul din 1940. Am văzut prea multe reparații greșite făcute în Țara Românească de oameni nepricepuți, cu toate că aveau pecetea guver-

namentală, pentru a crede că maestrul italian ales de mine va fi un restaurator prost al acestui Paraclis, care-mi este mai drag mie decât oricui și din punct de vedere artistic, și din punct de vedere tradițional și al familiei.

Spre armonizarea hotărârilor Ministerului cu necesitatea restaurării, angajamentele și cheltuiala deja făcute de mine, vă propun trimiterea la Mogoșoaia a unui delegat al Ministerului, care împreună cu mine și cu preotul Mitru, să constate pe loc cât de dreaptă este protestarea mea și cât de priepută este restaurarea începută, după probe, de maestrul Oreste Simonetti. Dacă Ministerul dorește să numească și dânsul un pictor de biserici însărcinat să supravegheze această lucrare, pentru a satisface dispozițiile Legii, eu nu mă voi opune prezenței acestui pictor delegat de Minister, însă, bineînțeles, pe cheltuiala Ministerului.

Vă rog să primiți, Domnule Ministru, încredințarea sentimentelor mele cele mai alese.

Semnat: Principesa Martha Bibescu

VÖLKISCHER BEOBACHTER 25-VI-1938

Empfang durch Generalfeldmarschall Göring

Die Sportflieger der Welt in Berlin

38. Tagung der FAI. — Grüße der Reichsregierung durch Staatssekretär Milch

Berlin, 24. Juni.

Im Hause der Flieger begann heute die 38. Konferenz der Fédération Aéronautique Internationale (F.A.I.), der obersten internationalen Luftsportbehörde, die in diesem Jahre in Berlin stattfindet.

Die Vertreter von 23 Ländern sind zu dieser Tagung in Berlin erschienen, um hier wichtige Fragen der Sportfliegerei, soweit sie einer internationalen Regelung bedürfen, zu besprechen, und die bisher bestehenden Regelungen dem neuesten Stand der Technik anzupassen. Zur Sprache kommen auf der heute begonnenen Tagung z.B. Fragen der Anerkennung internationaler Rekorde Deutschland, das sich in der letzten Zeit nach der Vollendung des Wiederaufbaues seiner Luftfahrt wieder eifrig an der Jagd nach internationalen Höchstleistungen beteiligt, ist gerade an diesem Punkt der Verhandlungen stark interessiert, ebenso stark aber auch z.B. an den Fragen des Segelfluges, die unter Führung des bekannten Darmstädter Segelflug-Professors Dr. Georgii Rekordfindern, und in gleicher Weise an einem sehr aktuellen technischen Problem, das auf dieser Tagung der Lösung nähergebracht werden soll, wie der Einführung des Kraftwellensprechfunks für Sportzeuge.

Die Tagung begann heute vormittag um 10 Uhr im Haus der Flieger. Neben den ausländischen Gästen sah man zahlreiche Vertreter der deutschen Luftfahrt, u.a. den Chef des Generalstabes der Luftwaffe, Generalleutnant Stumpff, und eine Reihe von Angehörigen des Luftfahrtministeriums, dazu eine große Zahl bekannter Flieger und Vertreter der deutschen Luftfahrtindustrie. Außerdem waren der französische Botschafter François-Poncet, der englische Botschafter Nevile Henderson und der polnische Botschafter Lipski erschienen.

Nach einem einleitenden Musikstück ergriff der Präsident des Aeroklubs von Deutschland, Weißhaupt von Gronau, der gleichzeitig ständiger Präsident der FAI. ist, das Wort zur Begrüßungsansprache. Er eröffnete die heute Tagung dieser Organisation, die vor 32 Jahren, im Jahre 1906, ein Jahr nach der Gründung der FAI., in Berlin stattfand und hob die gewaltigen Fortschritte hervor, die die Luftfahrt der Welt innerhalb dieser 32 Jahre gemacht habe. Um diesen Fortschritt auch augenscheinlicher zu machen, wurde den Tagungsteilnehmern ein Nachdruck des Tagungsprogramms überreicht, das auf der Rückseite eine Übersicht über die Entwicklung der Luftfahrt in diesen 32 Jahren enthält.

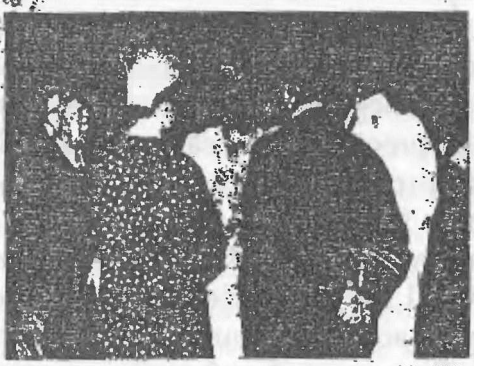

Aufn.: Weltbild

Generalfeldmarschall Göring empfing die Teilnehmer am Internationalen Luftfahrtkongreß

Generalfeldmarschall Göring und Frau Göring im Gespräch mit Lady Mathewson (links) und Lagerführer Schenkl (rechts)

Staatssekretär Milch überbrachte die Grüße der Reichsregierung

Staatssekretär Milch überbrachte dann die Grüße der Reichsregierung. Er wünsche der Tagung einen vollen Erfolg, da die Arbeiten der FAI. von jeher für die Luftfahrt und für die Beziehungen der luftfahrttreibenden Völker untereinander außerordentlich wertvoll gewesen seien. Staatssekretär Milch schilderte den Gästen des Auslandes, welch großen Raum die Luftfahrt und besonders auch die Sportfliegerei in Deutschland einnehme und wünschte den ausländischen Teilnehmern der Tagung, daß sie vom deutschen Volke und vor der deutschen Luftfahrt sich persönlich ein rechtes Bild machen sollten.

Die eigentliche Eröffnung der Tagung nahm der Präsident der FAI., der rumänische Prinz Bibesco, vor. Einleitend dankte er der Reichsregierung und dem Aeroklub von Deutschland im Namen der in der FAI. zusammengeschlossenen Organisationen für die großartige Gastfreundschaft, mit der sie hier aufgenommen worden seien. Auch Prinz Bibesco ging in seinen Ausführungen auf die erste Zeit der 1905 gegründeten FAI. zurück und erinnerte an die Weltflüge, die die Versammlung noch einmal erinnere.

Im Anschluß an seine Eröffnungsansprache verteilte Prinz Bibesco eine Auszeichnungen für besondere fliegerische Leistungen. Die Goldene Medaille der FAI. übergab er dem englischen Vertreter Lord Londonderry für 3 neuseeländische Flugrekorde, Jean Batte für ihren in 5 Tagen, 22 Stunden und 3 Minuten durchgeführten Rekordflug England—Australien, die Fliegerin, die zuerst zu dem Kongreß selbst hier sein wird, war mit ihrem Sportflugzeug nicht rechtzeitig in Berlin eingetroffen.

Anschließend begann die Tagung mit dem Bericht des Generalsekretärs des Aeroklubs von Deutschland, Adolf Krogmann, der in seiner Eigenschaft als Generalsekretär erstatter der FAI. über den Umfang der Tätigkeit des letzten Jahres gab. Die Arbeit der Sportflieger habe im vergangenen Jahre eine bedeutende Steigerung gegenüber der früheren Zeit erfahren. Wäh-

Pagina din „Völkischer Beobachter", oficiosul partidului nazist (nr. din 25. VI. 1938) care anunța: „Aviatorii sportivi ai lumii la Berlin".

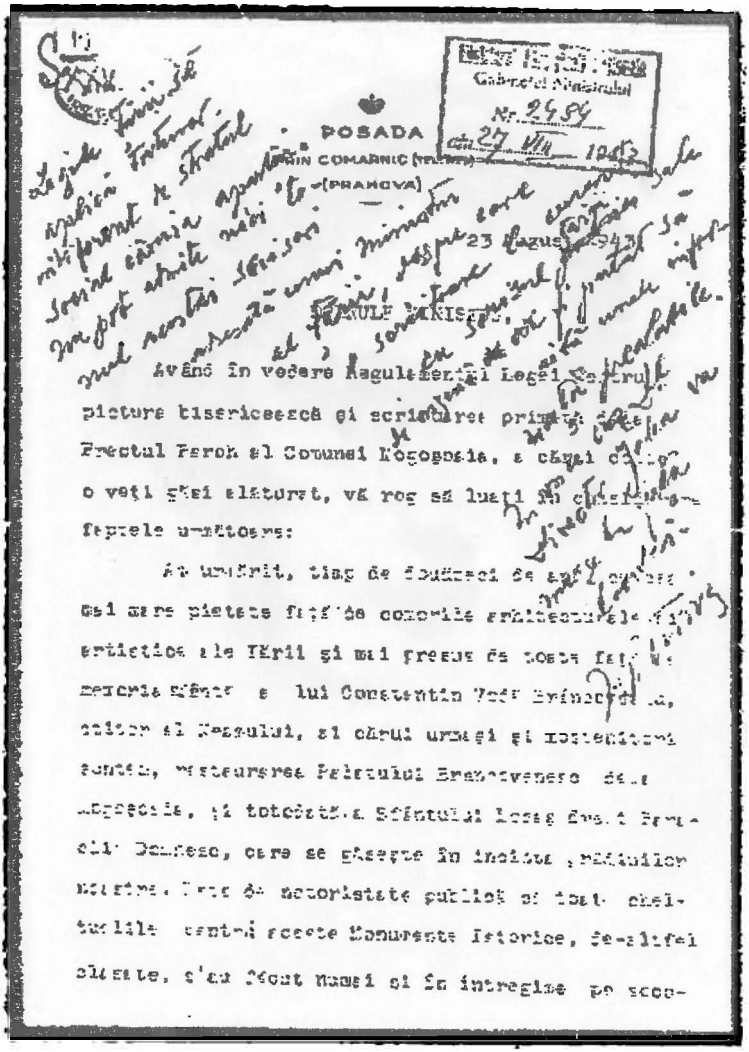

Prima filă a scrisorii Marthei Bibescu și apostila lui Ion Petrovici.

Sumar

Câteva cuvinte lămuritoare / 5

Marți, 21 iunie 1938 / 9
Miercuri, 22 iunie 1938 / 27
Joi, 23 iunie 1938 / 62
Vineri, 24 iunie 1938 / 66
Sâmbătă, 25 iunie 1938 / 94
Duminică, 26 iunie 1938 / 130
Luni, 27 iunie 1938 / 142

Addenda / 149
În toamna 1938 / 151
În jurul unui portret / 174
Martha Bibescu – Ioan Petrovici. O dispută de acum 59 de ani / 187

Jurnalul ne descoperă, o dată mai mult, subtilitatea spiritului de observație al scriitoarei, ingeniozitatea și neprevăzutul asociațiilor de idei pe care le făcea în descrierea unor personaje, ironia-i acidă, întinsele relații pe care le avea în "lumea bună" europeană a epocii, dar mai presus de toate un sugestiv tablou al Reichului nazist mediat de figura și decorul intim al numărului doi al acestuia, inenarabilul Hermann Göring, tipice, în multe privințe, pentru regimurile dictatoriale care au îndoliat veacul de care abia ne-am despărțit.

DUMITRU HÎNCU

Vivaldi